

UNIVERZITA JANA AMOSE KOMENSKÉHO PRAHA

MAGISTERSKÉ PREZENČNÍ STUDIUM

2012–2014

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Tomáš Nývlt

**Význam tištěného a audiovizuálního materiálu
reflektujícího období holocaustu pro budoucnost**

Praha 2014

Vedoucí diplomové práce: PhDr. Hugo Schreiber

JAN AMOS KOMENSKY UNIVERSITY PRAGUE

MASTER FULL-TIME STUDIES
2012-2014

DIPLOMA THESIS

Tomáš Nývlt

**Import of printed and audiovisual material reflecting
period of holocaust for the future**

Prague 2014

The Diploma Thesis Work Supervisor: PhDr. Hugo Schreiber

Prohlášení

Prohlašuji, že předložená diplomová práce je mým původním autorským dílem, které jsem vypracoval samostatně. Veškerou literaturu a další zdroje, z nichž jsem při zpracování čerpal, v práci řádně cituji a jsou uvedeny v seznamu použitých zdrojů.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v univerzitní knihovně.

V Praze dne

Jméno autora Tomáš Nývlt

.....

Poděkování

Chtěl bych poděkovat PhDr. Hugo Schreiberovi, vedoucímu své diplomové práce, za cenné rady, které mi pomohly práci vypracovat, a také za trpělivost. Rád bych také poděkoval vrchnímu zemskému a pražskému rabínovi Karolu Efraimu Sidonovi za laskavé přijetí a za možnost společného prodiskutování některých tezí této práce.

Anotace

Tato diplomová práce se zabývá tím, jaký význam bude mít tištěný a audiovizuální materiál reflektující období holocaustu v době, kdy přeživší nacistické vyhlazování již nebudou mezi námi. Práce rovněž obsahuje historický pohled na židovské etnikum a na projevy antijudaismu v konkrétních historických epochách. Zároveň pojednává o fenoménu holocaustu a uvádí příklady dalších genocid. Zabývá se tezemi popíračů holocaustu a významem výše zmíněného materiálu v boji proti nim, i problematikou rasismu a neonacismu. Uvádí stejně tak příklady konkrétních tištěných a audiovizuálních materiálů o holocaustu.

Klíčová slova

Antijudaismus, diskriminace, film, genocida, historie, holocaust, judaismus, literatura, neonacismus, rasismus, svědectví, účtování.

Annotation

This diploma thesis occupies interest of printed and audiovisual material reflecting era of holocaust in time, when survivors of nazi genocide will be dead. Thesis also contains historical view on jewish ethnic group and manifestations of antijudaism in concrete historical eras. Thesis also deals with phenomenon of holocaust and gives examples of some other genocides. It occupies theses of denying holocaust, and occupies interest of mentioned material in fight against them, and also problematics of racism and neo-Nazism. It gives examples of concrete printed and audiovisual material about holocaust.

Key words

Antijudaism, billing, discrimination, evidence, genocide, history, holocaust, judaism, literature, movie, neo-Nazism, racism.

OBSAH

ÚVOD.....	8
1 POSTAVENÍ ŽIDŮ V ANTICE.....	10
1.1 Historické a politické příčiny vzniku antijudaismu	12
1.2 Židé ve středověku, náboženská a společenská diskriminace, pronásledování.....	14
1.3 Gheta.....	20
1.4 Pogromy	22
1.5 Postavení Židů v novodobých dějinách	23
1.6 Sionismus	26
1.7 Vznik samostatného státu Izrael a vývoj po 2. světové válce.....	29
2 CO JE TO HOLOCAUST, JEHO ZAŘAZENÍ DO KONTEXTU DOBY.....	36
2.1 Koncentrační a vyhlazovací tábory	41
2.2 Různé formy holocaustu a jeho nejdrastičtější projevy	45
3 NORIMBERSKÝ PROCES JAKO NEJVĚTŠÍ MEZINÁRODNÍ ÚČTOVÁNÍ S HOLOCAUSTEM.....	47
3.1 Následující soudní procesy (Adolf Eichmann, Klaus Barbie aj.).....	50
3.2 Role Simona Wiesenthala	52
4 VÝZNAM AUTENTICKÉHO SVĚDECTVÍ OBĚTÍ VYHLAZOVÁNÍ ŽIDŮ.....	54
5 FAKTOGRAFICKÁ A DOKUMENTÁRNÍ LITERATURA O PRONÁSLEDOVÁNÍ ŽIDOVSKÉHO ETNIKA.....	56
6 UMĚLECKÁ REFLEXE HOLOCAUSTU, SÍLA VÝPOVĚDI JAKO INSPIRACE PRO TVŮRCE.....	61
6.1 Bibliografie nejvýznamnější umělecké literatury věnované problematice holocaustu....	63
6.2 Přehled filmových děl s motivy holocaustu.....	68
7 NÁZORY NA HOLOCAUST PO SKONČENÍ DRUHÉ SVĚTOVÉ VÁLKY.....	76
7.1 Vztah veřejnosti k problematice rasismu	78
8 VZNIK NEONACISMU A POPÍRÁNÍ HOLOCAUSTU.....	81
ZÁVĚR.....	88
SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ.....	90

ÚVOD

Židovský kalendář zavedený rabbi Hillelem II. v polovině 4. století našeho letopočtu označuje v současnosti rok 5774 od stvoření světa 7. října 3761 před naším letopočtem. Tak daleko lidská paměť samozřejmě nedosahuje, ale tisíciletí dochovaných záznamů o dějinách Židů jsou bezesporu nejdramatičtější historií kteréhokoli z národů.

Staletí plná válek, exodů a návratů, podrobení a zotročení se po diaspoře rozšířila z Blízkého východu do celé Evropy a postupně i světa, kde byli Židé vystaveni snahám o asimilaci většinovým obyvatelstvem, zničení národní i náboženské identity, náboženské a rasové nenávisti až po násilné vysídlování a fyzickou likvidaci při nesčíslných pogromech.

Vrcholem byla po tisíciletích první polovina dvacátého století, nacistická genocida a vyhlazení 6 miliónů Židů v Německu a zemích pod vlivem hitlerovského režimu, která vešla do povědomí lidstva jako holocaust, hebrejsky šoa.

Jestliže však, konstatuje Leo Pavlát v předmluvě ke knize *Souhvězdí smutku*: “druhou polovinu minulého, 20. století, poznamenal holocaust jako mezník vytyčující hloubku lidské nenávisti a její destruktivní vynalézavosti, první léta století nového jsou ve znamení nevídaného vzestupu antisemitismu, jehož šíření napomáhá otevřenost naší doby a moderní komunikační prostředky, především internet“¹.

Od konce 2. světové války uplynulo téměř 70 let. Ti, kteří na vlastní kůži zažili hrůzy nacistických koncentračních táborů a mohli vydávat autentická svědectví, vymírají, historická paměť je příliš krátká a proto zvedají hlavu tzv. popírači holocaustu a stávají se součástí nového antisemitismu a antisionismu v rámci konfrontace se židovským státem, ale i židovskými obyvateli po celém světě. A ve jménu rehabilitace nacismu a zpochybnění holocaustu se znovu objevují snad všechny nenávistné projevy protižidovské zášti, které již z dávné minulosti otvíraly cestu nacistickému řádění.

O zvěrstvech nacistů a koncentračních táborech se vědělo už od třicátých let. I v tehdejším Československu vycházely knihy svědků, kterým se podařilo z takových táborů dostat. Svět však nepřikládal těmto svědectvím potřebnou váhu. Teprve po

¹ Parafráze dle FRIEDLAENDEROVÁ, Lucie. *Souhvězdí smutku*. Praha, Epoque, 2003, s. 8, 9. ISBN: 80-86328-13-9.

osvobození koncentračních táborů a díky důkazům, které předložil Norimberský proces, byli lidé šokováni hrůzou a propracovaností nacistické genocidy.

Významný podíl na otevírání očí měla publicistická i umělecká díla lidí, kteří měli s koncentračními tábory vlastní zkušenost. Jejich štafetu postupně převzala umělecká díla vzniklá zprostředkovaně ze svědectví pamětníků nebo útržků jejich zkušenosti – příkladem mohou být knihy a poté filmy Deník Anny Frankové, Sofiina volba aj.

Kdo však bude apelovat na historickou paměť a na lidské svědomí, až se tento zdroj vyčerpá? Že to naopak bude zapotřebí stále víc, ukazuje již naše současnost.

V této práci se podíváme na literaturu a filmy reflektující období holocaustu a na to, zda budou tyto zdroje adekvátní jako důkazy existence holocaustu a zda budou dostatečnými argumenty popíračům holocaustu v době, kdy přeživší vyhlazování již nebudou mezi námi.

Následující kapitoly, sledující osudy Židů v jednotlivých historických etapách, si kladou za cíl ukázat samotné počátky antisemitismu a ukázat též vznik a vývoj antisemitských stereotypů, jež byly poté demonstrovány v první polovině 20. století v Německu jako nástroj zlořečení proti Židům a které sloužily jako ospravedlnění útoků proti nim, jakož i ospravedlnění holocaustu týkajícího se nejen, ale právě i židovského etnika.

1. Postavení Židů v antice

Dějiny judaismu stejně jako historii židovského etnika lze sledovat již od starověku. V té době, zhruba 1250 př.n.l.², pronikly do Kenaánské oblasti, dnes se zde nachází Sýrie, Palestina, Izrael a Libanon, izraelské kmeny. O jejich osudech před příchodem do Kenaánu hovoří Bible, konkrétně Starý zákon v části Pět knih Mojžíšových, kde se dozvíme o stvoření světa, o Abrahamovi, který coby Pánem vyvolený muž započal dlouhé putování Židů do Izraele, do země Židům zaslíbené, o jeho potomcích, o zajetí Židů v Egyptě, o Josefovi a o Mojžíšovi, který s pomocí Pána vyvedl Izraelity z egyptského zajetí, rozdělil Rudé moře a z hory Sinaj, která je dnes poutním místem, přinesl desatero božích přikázání a učení Tóru neboli oněch Pět knih Mojžíšových. Mojžíš byl tím, kdo ukončil putování, které začalo Abrahamem, a dovedl Židy do země zaslíbené a je zároveň považován za zakladatele judaismu.³

V době, kdy se Židé usazovali v Kenaánu, tehdy již jako Izraelci,⁴ vytvářeli kmeny a poutem mezi těmito kmeny byla především společná víra. Střetávali se a postupně získávali převahu nad původními obyvateli této oblasti, kterými byli Kenanejci a Filištiní. Jako polonomádi však začali ztrácet tento svůj charakter a usazovali se, zabývali se stále ještě pastevečtvím, ale také zemědělstvím i řemesly.

Pod tíhou dalšího vývoje a nejrůznějších vlivů vzniklo izraelské království, mezi jehož představitele patřil nejprve Saul a poté David, který zvolil Jeruzalém za hlavní město a po něm Šalamoun, jenž vládl v letech 960-922 př.n.l. a je považován za tvůrce některých částí Bible a který nechal vybudovat jeruzalémský chrám k počtě Hospodina.

V pozdějších letech došlo v království ke vzpouře, která vedla k vzniku severního a jižního království. Severní království izraelské, jehož hlavním městem bylo Samaří a jižní judské království s hlavním městem Jeruzalémem. Roku 721 př.n.l. mocná Asyrská říše dobyla Samaří a severní království přestalo existovat. Mnoho obyvatel této části bylo odvečeno do jiných částí říše.

Judské království dobyl roku 587 př.n.l. babylonský král Nabukadnesar a kněží a učenci byli odvečeni do Babylónie. Tito učenci zachovávali odkaz a náboženské

² Dle SADEK, Vladimír a kol. *Židé-dějiny a kultura*. Praha: Židovské muzeum v Praze, 2005, s. 5. ISBN: 80-86889-11-4.

³ Tamtéž, s. 5, 6.

⁴ Původ označení Izraelci, Izrael můžeme nalézt u Jáкова, jednoho z potomků Abrahama, který měl přízvisko „Izrael“, což v hebrejštině znamená „Bůh bojuje, Bůh vládne“. Tamtéž, s. 6.

tradice a díky tomu judaismus přežil i pád Babylónie a nový vládce, perský král Kýros umožnil návrat vyhnancům do původní vlasti. Ti však království znovu nezaložili.

Místo toho byla založena náboženská pospolitost, v jejímž čele stál velekněz. Nejpočetnější skupinu zde tvořili potomci kmene Juda, kteří byli označováni hebrejsky Jehudim, v množném čísle jako Židé a oblast, kterou obývali, se nazývala Judea.⁵

Doba, která rozhodně stojí také za zmínku, je doba římské nadvlády. Tehdy se, mimo jiné, objevuje i postava Ježíše z Nazaretu. V této době se židovské společenství diferencovalo na několik různých, řekněme, nábožensko-politických skupin.

Na jedné straně to byli Saduceové, k nimž patřili velcí vlastníci půdy a kněžská aristokracie. Tato skupina, především kněží, se vyznačovala lpěním na tradicích a odmítáním nových náboženských tradic. Trvali také na doslovném textu Tóry.⁶

Další skupinou byli zéloti, kteří hlásali otevřený boj proti Římu a vládnoucí herodiánské dynastii. Pak to byli farizejové, chasidé a eséni.

Roku 66 n.l. vypuklo povstání proti Římu, jehož výsledek měl značný význam pro židovské tradice. Toto povstání skončilo krutou porážkou Židů. Ti, kteří nebyli buďto pobiti nebo v případě zélotů nespáchali sebevraždu, byli odvezeni do Říma jako otroci. Po rovněž poraženém povstání Bara Kochby v letech 132 – 135 se Židé na téměř 2000⁷ let stali národem bez domova.

⁵ Dle SADEK, Vladimír a kol. *Židé-dějiny a kultura*. Praha: Židovské muzeum v Praze, 2005, s. 8, 9. ISBN: 80-86889-11-4.

⁶ Tóra neboli Pentateuch neboli Pět knih Mojžíšových.

⁷ SADEK, Vladimír a kol. *Židé-dějiny a kultura*. Praha: Židovské muzeum v Praze, 2005, s. 11. ISBN: 80-86889-11-4.

1.1 Historické a politické příčiny vzniku antijudaismu

Důvodů, jež vedly k vzniku antijudaismu v antice, je několik. V první řadě je tu problém s Bohem. V době, kdy vládnoucí Řím, stejně jako další národy měly panteon skládající se z většího počtu bohů, kde jeden každý měl svou přidělenou „funkci“, byli zde Židé, kteří měli jen jednoho jediného Boha, k němuž, zdá se, měli mnohem důvěrnější vztah než jiné národy k těm svým. „Jejich Bůh Hospodin pro ně byl jediným a nesrovnatelným, jemuž měli sloužit jako uzavřené a od ostatních zřetelně se lišící společenství.“⁸

Bylo by dobře si tuto situaci načrtnout trochu jinak. V kontextu dnešní doby si to můžeme představit například na módě. Na jedné straně existuje móda, tedy oděv, obuv a případné doplňky, které jsou právě aktuální nebo chcete-li „in“ nebo „trendy“. Tuto módu nosí určité procento lidí ve společnosti, které ji považuje za správnou, nejhezčí a nejideálnější.

Na straně druhé existuje ale další skupina lidí, kteří nesdílejí hodnoty první skupiny, mají svou vlastní módu a své vlastní zákonitosti v oblékání a obouvání. Zákonitosti i vzhled obou druhů oblečení jsou pochopitelně odlišné a stejně jako první skupina hledí na tu druhou s nepochopením, mnohdy s opovržením a nechutí, podobně mohli Římané hledět na Židy s jejich monoteistickou vírou, která zkrátka v té době nebyla „in“.

Další důvod, který vířil a čeřil vody vzájemných vztahů mezi Židem a antickým člověkem, byly předpisy. Židovské svátky, tradice a rituály jsou velmi detailně propracovaným systémem příkázání, nařízení a nejrůznějších postupů. Tyto předpisy a jejich dodržování, byly tím, co dávalo tomuto etniku vnitřní jednotu a sounáležitost.

Antický člověk se mohl zajímat o judaismus a někteří lidé tak skutečně činili. Existovala dokonce i možnost, která dovoľovala pohanům účastnit se bohoslužeb v synagogách. Naopak Židé měli v rámci svých příkázání, není tím myšleno desatero, ale příkázání ve smyslu výše uvedeném, zákaz navštěvovat chrámy cizích bohů. Předpisy o stravování či například o svátku sabatu nedovolovali Židům podílet se na běžném životě svých pohanských sousedů, se kterými o sabatu nesměli například uzavírat obchody.

⁸ Citace dle SCHUBERT, Kurt. *Dějiny Židů*. Praha: Svoboda, 2003, s. 22. ISBN: 80-205-1036-2.

Izraelité měli zkrátka v tomto případě svázané ruce. Nebýt všech těch předpisů, snad by se i mohli začlenit do běžného života v době polyteismu, nicméně nebýt všech těch předpisů, nebyli by Židé tím, čím byli, jsou a budou, tedy svébytným a jednotným národem, který vydržel staletí utlačování, perzekucí a v nedávné době i masové vyvražďování.

Uvedme si nyní další důvody vzniku antijudaistických tendencí, které byly mnohdy snad způsobené mj. i špatnou interpretací příslušných tezí.

Antický člověk například nedokázal pochopit, proč by měl Bůh Izraele být větší a vznešenější než jeho bohové. Nedokázal pochopit ani jeho nezobrazitelnost a tak se domníval, že Židé mají nějaký zvláštní důvod k tomu, aby svého Boha skrývali, což vyvolávalo napětí a nervozitu.

Římský historik Tacitus přišel s tezí, která vysvětlovala a dále rozvíjela jeden z projevů židovské morálky, kdy měli zakázáno odkládat novorozence. Tacitus hovoří o tom, že to není bohubí záležitost, ale že jde o snahu přečíslit⁹ ostatní obyvatelstvo s cílem jej časem ovládnout.

V této době, zhruba kolem roku 66-70 n.l. rovněž vznikaly nejrůznější protizidovské polemiky a pamflety, s cílem zesměšnit židovské etnikum a pravděpodobně i s cílem předat lidem „důkazy“ o tom, že jsou izraelité zkrátka špatní.

Otázka zní, proč to všechno? Proč se mrhalo snahou o zesměšnění a ponížení Židů, proč všechno to utiskování a diaspora? Jednoduše proto, jak říká Schubert, že byli jiní, nepřizpůsobiví, což bylo chápáno v negativním smyslu toho slova a byli nepochopení.

I dnes se lidé mnohdy bojí a často nevěří tomu, co je jiné a tak, pokud se nepokusí o poznání neznámého, o tom je mj. vlastně i život sám, bude vždy docházet k situacím, ke kterým snad i zbytečně, z jiného úhlu pohledu oprávněně, docházelo nejen v antice, a které se týkaly židovského etnika. Je dobré zde vzpomenout knihu „Umění války“ a jednu tezi, již zde autor Sun'Č několikrát vyřkl, a sice, jak je důležité před bitvou znát nepřítele, protože to může rozhodnout o mnohém.¹⁰

⁹ Viz dále SCHUBERT, Kurt. *Dějiny Židů*. Praha: Svoboda, 2003, s. 24. ISBN: 80-205-1036-2.

¹⁰ Dle SUN'Č. *Umění války*. Praha: B4U Publishing., 2008. ISBN: 978-80-903850-6-1.

1.2 Židé ve středověku, náboženská a společenská diskriminace, pronásledování

Podíváme-li se na postavení židovského etnika ve středověku, můžeme si je představit v rámci bludiště, do kterého se tito lidé dostali a neustále bloudí, naráží na lidskou náboženskou nesnášenlivost, netoleranci, ne-li na fanatismus, a odpor k jinakosti, v důsledku čehož se množství Židů z tohoto labyrintu již nikdy nedostane.

Na straně druhé je na středověké epoše vidět, jak naproti všemu tomu pronásledování, ponižování, omezování svobod a vraždám, dokázal mozek středověkého člověka obratně využít těch perzekucí, jež seslal na Židy, ke svému prospěchu. Především je řeč o prospěchu finančním, kdy se dá jednoduše říci, že vysoce postavení, nejčastěji křesťanští hodnostáři přitlačili Židy ke zdi a používali je takřka jako dojnou krávu, dokud jim byli prospěšní. Nejen tato činnost pomohla Izraelitům přežít dobu středověku a časem vkročit do etapy, v níž vykročili vstříc vlastní emancipaci.

Chceme-li se zabývat středověkem se zaměřením na osudy židovského etnika, je třeba začít časovou determinací. Židovský středověk probíhal, jak tvrdí Schubert, od sedmého do sedmnáctého století, tedy dobu od islamizace orientu až do počátků emancipačního hnutí v Evropě.¹¹

Ve středověku bylo dominantním náboženstvím křesťanství¹², o němž se lze dozvědět z křesťanské části Bible, a latina byla nejpoužívanějším jazykem.¹³ Na rozdíl od antiky, kdy existovalo množství chrámů a polyteismus, nyní sakrální stavby zasvěcené více bohům vystřídaly kostely, jejichž prostřednictvím byl uctíván jeden jediný Bůh.

Křesťanství ovlivňovalo nejen duchovní, ale i společenský život lidí. Určovalo hodnoty, udávalo, co je dobré a krásné a zároveň udávalo i to, co je špatné a takřikajíc ošklivé. Opět jsme u teze o mainstreamu versus alternativy. Tuto tezi již není třeba opakovat, ale v souvislosti s postavením židovského obyvatelstva je třeba si na ní vzpomenout.

¹¹ SCHUBERT, Kurt. *Dějiny Židů*. Praha: Svoboda, 2003, s. 27. ISBN: 80-205-1036-2.

¹² Křesťanství totiž dokázalo mnohem lépe uspokojit touhu po lidském bratrství i spirituálním životě, než to dovedla mysterijní náboženství přicházející v té době z Východu. Dle LASSUS, Jean. *Raně křesťanské a byzantské umění*. Praha: Artia, 1971, s. 9.

¹³ *Lingua latina*. [online]. [cit. 2014-02-10]. Dostupné z <http://psalvet.sweb.cz>

Na počátku středověku byl judaismus, ještě z antické doby, tzv. religio licita, tedy státem povolené náboženství. Bylo to de facto označení této víry jako schválně, tolerovatelné, leč jiné, zvláštní a odlišné. Tak tomu bylo do doby, než se právě kvůli dominantnímu křesťanství stali pouze těmi, kdo směji existovat jen proto, aby později mohli nalézt tu správnou víru, čili ono křesťanství.

S ohledem na postavení Židů ve středověku jsou významné mj. i následující usnesení ještě z doby před „oficiálním“ začátkem židovského středověku. Tyto právní výnosy nebo chcete-li usnesení, byly prvními, jež jako by předznamenaly situace, k nimž mělo teprve dojít.

Zaprvé to byl Codex Theodosianus z roku 438 n.l. a výnos O Židech Justiniána I. z roku 553.¹⁴ Tyto dokumenty upravovaly vztah mezi tehdejší křesťanským a židovským obyvatelstvem. V podstatě ale určovaly i postavení etnika Židů v tehdejší světě. Šlo především o to, že nesměly být stavěny žádné další synagogy¹⁵, první byly postaveny ještě v antice, dále nesměli Židé zastávat místa nadřazená křesťanům, nesměli vlastnit křesťanské otroky a nesměly provozovat misie.

Nyní je třeba podívat se na antijudaistické tendence a jejich důvody. Jak již bylo řečeno, Židé byli spíše tolerované etnikum a oproti křesťanství nebylo postavení jejich víry příliš valné.

Židé byli bráni jako nepřátelé Boha a to už jen proto, že měli Boha svého. Už toto tvrzení stačilo k tomu, aby se opět vzedmula vlna nejrůznějších polemik s cílem zesměšnit, urazit a v očích většiny ještě více ponížít je. Pro lepší představu uvedme alespoň jeden konkrétní příklad za všechny. Jak údajně napsal Plinius ve svém díle *Historiae naturalis*, Židé jsou „gens contumelia numinum insignis“.¹⁶

Toto je skutečně jen jeden konkrétní příklad za všechny, nicméně dokládá tehdejší většinové mínění, které se pod lavinou podobných spisů mělo ještě zhoršit. Další „hříchy a zločiny“, z nichž byli ještě obviňováni, byla bohovražda, kdy jim bylo vytýkáno ukřižování Ježíše z Nazaretu, a tento čin byl zkombinován s takzvanou špatností Židů. Dále prý byl, jak tvrdí Eusebios v *Životě Konstantinově*, na nikájském

¹⁴ Viz dále SCHUBERT, Kurt. *Dějiny Židů*. Praha: Svoboda, 2003, s. 26. ISBN: 80-205-1036-2.

¹⁵ Synagoga je sakrální stavba sloužící Židům k modlení a shromažďování. Viz dále SADEK, Vladimír a kol. *Židé-dějiny a kultura*. Praha: Židovské muzeum v Praze, 2005, s. 19. ISBN: 80-86889-11-4.

¹⁶ Česky „národ známý tím, že uráží bohy“. Dle SCHUBERT, Kurt. *Dějiny Židů*. Praha: Svoboda, 2003, s. 31. ISBN: 80-205-1036-2.

koncilu roku 325 „oddělen termín křesťanských Velikonoc od židovského pesachu, aby křesťané tento sváteční čas nepočítali podle zvyklostí hříšných Židů.“¹⁷ Rovněž se tvrdilo, že diaspora, v níž Židé žili, byla trestem, že už nechápou smysl Písma a že pouze uchovávají posvátné knihy křesťanů a tyto knihy nosí jako otroci za svými pány. To jediné, co jim zbývalo, bylo obrácení na správnou víru.

Kolem a kolem vzato, křesťané v Židech viděli nástroj, který mezi ně seslal ďábel. Židé se naopak viděli jako nástroj boží a jejich Bůh zůstával stále věrný zákonům ze Sinaje, tedy desateru.

Zajímavé je podívat se na postavení izraelitů z hlediska vykonávané činnosti. Jakkoliv byla omezována jejich svoboda, v devátém století byli Židé velice ceněni jako lékaři a obchodníci. Především jejich úloha při sjednávání a uskutečňování obchodů s oblastmi kolem Středoziemního moře byla vítána.

Na tuto pozici byli vhodní především proto, že jak ve světě křesťanském, tak ve světě muslimském nebyli považováni za hrozbu. Coby mořeplavci se tak v devátém století těšili téměř monopolnímu postavení.

Rok 1095 znamenal začátek nepříznivého období pro Židy. Křesťanům již nestačilo jen zahánět je do kouta pomocí nejrůznějších polemik, omezovat jejich práva a ponižovat jejich ducha. V tomto roce byla vyhlášena první křížová výprava, jež měla osvobodit Svatý hrob z rukou nevěřících, tedy od muslimů.

Výprava byla neorganizovaná a potraviny měly být opatřovány na územích, kudy křížáci táhli. Židovské obce se k tomu zdály být nejideálnější. Nejen, že byli Židé v situaci nepřátel číslo jedna, i přes dočasné výboje proti muslimům si tento post stále drželi, nyní toto postavení a vztah k nim byl ideální výmluvou pro ospravedlnění drancování a rabování ve prospěch křížáků, ve prospěch Boha. Výpravu k jejich činům v židovských obcích podněcoval ještě více slogan „Proč táhneme ke Svatému hrobu a necháváme tu svobodně prospívat Židy, nepřátele Krista“.¹⁸

¹⁷ Dle SCHUBERT, Kurt. *Dějiny Židů*. Praha: Svoboda, 2003, s. 32. ISBN: 80-205-1036-2.

¹⁸Tamtéž, s. 39.

Začala tak vlna násilí, při které byli Židé často bití, mučeni, násilně křtěni, páleni ať už křížáky nebo v rámci mučednické smrti „leqidduš ha-Šem“¹⁹ To vše pochopitelně v mnoholidném měřítku.

Po roce 1096 se právní postavení Židů začalo výrazně zhoršovat. Byli zbaveni nároku na vlastnictví půdy a později, protože se sami nemohli bránit proti nájezdům křížáků, byli postaveni na roveň osobám neschopným služby ve zbraní. Z počátku šlo v tomto nařízení o možnost, kdy zbraň nosit mohli a požádat o ochranu mohli, pouze pokud ji nenosili. V konečném důsledku se však z pouhé možnosti stala úplná ztráta práva na zbraň.

Během druhé křížové výpravy, která začala roku 1145, a která byla oproti první organizována lépe, byla situace Židů o něco lepší. Sice měli stále platit, ale neměli být vražděni nebo násilně obraceni na víru.

V té době také padla na organizátory křížácké výpravy otázka financování. Žádné války ani tehdy a ani dnes, nejsou levnou záležitostí. Bylo tedy potřeba sehnat na výpravy peníze.

Židé se v tomto ohledu najednou ukázali jako nepostradatelní a zato, že poskytovali finanční pomoc na vedení výbojů, úročnou pomoc²⁰, nabízeli jim křesťané ochranu a tu a tam i nějaký ten zámek či jinou nemovitost. Jakkoliv by se mohlo zdát, že se Izraelitům začalo blýskat na lepší časy, tak se stalo, že papež Evžen III.²¹ v jedné své bule anuloval úroky, které měli křížáci zaplatit židovským bankéřům za půjčky, judaizare, protože přesto, že byli bankéři považováni za důležité, byli pro mnoho lidí pouhými vykořisťovateli.

V první polovině třináctého století jakoby se začala psát nová kapitola přístupu k Židům a jejich postavení jako by zažívalo částečný rozkvět.

Byla to doba tzv. komorního otroctví. Cílem tohoto právního ustanovení bylo zajistit Židům právní jistotu. Šlo o to, aby je už nikdo nemohl obvinít jen tak z něčeho, aby pro zbytečné argumenty nekončily na hranicích celé rodiny a především aby císař

¹⁹ „K větší slávě boží“ Tamtéž, s. 45.

²⁰ Půjčky na úrok neboli „judaizare“, jak se o této formě peněžní výpomoci vyjádřil teolog Bernard z Clairvaux.

²¹ Dle SCHUBERT, Kurt. *Dějiny Židů*. Praha: Svoboda, 2003, s. 42. ISBN: 80-205-1036-2.

nepřicházel o peníze. Kdo způsobil újmu na zdraví Žida nebo jej dokonce zabil, ten se provinil proti daňovým zájmům císaře.²²

Na jedné straně byli Židé pod ochranou, na druhé straně byli pouhými loutkami v hospodářských machinacích císaře a jemu podřízených vládců. Ti vlastnili a poskytovali ochranu Židům jen do té doby, dokud jim vydělávali peníze a měli z nich prospěch.

S komorním otroctvím také úzce souviselo i tzv. wormské privilegium, vystavené v roce 1090 a roku 1236 rozšířené na všechny Židy pod jurisdikcí německého císaře. Byly to výhody, které značně zlepšovaly židovské postavení v tehdejší společnosti a které jim svým obsahem umožňovaly „lépe dýchat“.

Jednalo se o následující ustanovení: zajištění pozemkového vlastnictví movitého i nemovitého majetku, právo na směnu peněz, obchodní svobody v celé říši²³, žádné nucené ubytování v židovských domech a žádné rekvizice koní z majetku Židů, synové a dcery Židů nesmějí být nuceni ke křtu, dobrovolný přestup ke křesťanství je možný jen po třídní lhůtě na rozmyšlenou a má za následek ztrátu dědických nároků

Komorní otroctví je, dalo by se říci, jedna velká kontroverze, která poskytovala Židům jistoty, kterých se jim dříve nedostávalo. Mimo to ale byli již zmíněnou loutkou v rukách svých pánů. Co se ale stalo s Židy či židovskými obcemi, když už byly nepotřebné, jaké byly další pravomoci vlastníků komorních otroků?

Majitel otroka mohl sám vystavovat dokumenty, které zmenšovaly nebo rušily a zahlazovaly jakékoliv závazky vůči jeho otrokům. Vystavení takového dokumentu mohlo v podstatě vážně ohrozit existenci otroka jako jednotlivce nebo existenci celé židovské obce. Podle obecné praxe neměla obec, která již nebyla pro svého majitele lukrativní, právo na život a v lepším případě byla vypovězena, její obyvatelé vyhnáni z území, kde žili. V horším případě byli nepotřební otroci upáleni nebo jinak zabiti, lépe řečeno zavražděni.

Zajímavostí v rámci komorního otroctví byla i tzv. daň z hlavy. Tento poplatek je zároveň dalším dokladem vážnosti, jíž se Židé ve společnosti těšili.

Znamenalo to, že každý Žid musel zaplatit jeden zlatáček de facto za to, že žije a může žít a tento zlatáček byl poslán do říšské pokladny. Z těchto zaplacených „daní z hlavy“ měla být financována lepší ochrana židovského obyvatelstva.

²² Tamtéž, s. 43.

²³ Myšleno říši německou.

Úmysl, jakkoliv byl bohulibý, ovšem selhával z důvodu přítomnosti lidského faktoru. Protože se ochrana nijak nezlepšila, mnoho Židů bylo zabito. Nejsmutnější na těchto událostech může být fakt, že to nejhorší, co se podle všeho stalo, je to, že páni přišli o zdroj příjmů. V ničem jiném problém nebyl.

Další, často vykonstruovaná, obvinění proti Židům ve středověku byla následující. Vinili je z rituálních vražd, z toho, že setrvávají ve svém bludu a že za nimi stojí ďábel, kvůli čemuž nejsou schopni vidět křesťanskou pravdu. Obviňováni byli z toho, že vnitřně schvalují „bohovraždu na Golgotě“ a pomocí rituálních vražd páchaných na křesťanských dětech se ji nějakým způsobem snaží zopakovat. Dalším podobným tvrzením bylo například i to, že Židé potřebují pro svůj nekvašený pesachový chléb křesťanskou krev.

Tvrdilo se také, že Židé jsou světovou mocí, která v blízké budoucnosti hodlá přes všechna omezení a restrikce uchopit moc a ohrozit ostatní národy.²⁴ Byla to středověká mystifikace, stejně jako údajná vina za otravování studní.

Motivem, který se v rámci těchto obvinění často objevoval, byla tzv. „židovská svině“. Je to nadávka, o níž se lze dočíst v knihách týkajících se holocaustu páchaného na Židech za druhé světové války, ale je možné jej slyšet i v mnoha filmech zabývajících se touto problematikou. O co tedy vlastně šlo?

Tento pojem, doložený od třináctého století, spojoval Židy s ďáblem. Svině byla pokládána za nečisté zvíře, za symbol hříchu, tedy za ďábelský symbol a tvrdilo se, že „Židé pijí z jejích cecíků a stávají se tak služebníky ďábla“²⁵.

Byla to sbírka vymyšlených obvinění, která, jakkoliv byla scestná, i mylná, měla za následek různé formy zabíjení, lépe řečeno opět vraždění, židovských spoluobčanů.

²⁴ SCHUBERT, Kurt. *Dějiny Židů*. Praha: Svoboda, 2003, s. 47. ISBN: 80-205-1036-2.

²⁵ Tamtéž, s. 48.

1.3 Gheta

Kdo by si myslel, že gheta jsou výtvořeny až nacistického Německa, ten by se mýlil. Počátky ghet sahají až do doby středověku. Do roku 1434²⁶ Židé žili v uzavřených ulicích a čtvrtích, stejně jako v cechy organizovaní řemeslníci. V těchto čtvrtích existovala celá infrastruktura židovského společenství. Našli se tu košer řezníci, lázně pro rituální koupel, bylo zde i sídlo rabína a příslušné vzdělávací instituce. Byl to v podstatě svébytný, malý a originální svět, tehdy ještě promíchaný se světem křesťanů.

V roce 1434, po basilejském koncilu, začala být zřizována gheta. Ta měla Židy izolovat od příslušníků jiné víry, vzdálit je od kostelů a tento způsob bydlení získal i pejorativní charakter.

Samotné slovo „gheto“ pochází z italštiny a název samotný je odvozen buďto z názvu jedné části Benátek, nebo podle jistého přístavu v Janově, kde na svůj odjezd do Osmanské říše čekalo mnoho Židů vyhnaných ze Španělska.²⁷ Gheta se poté stala neodmyslitelně spjatými se Židy a jejich historií.

Jakkoliv se může zdát takové uzavření do omezeného prostoru pouze negativní, tak má tato věc i pozitivní stranu. Stejně jako starověká Čína byli i Židé izolováni od ostatních obyvatel, v případě Číny pochopitelně od zbylého světa. Není teď důležité proč nebo jak, ale podstatné je, že tomu tak bylo. Stejně tak jako se Čína stala svébytnou a pozoruhodnou říší, která dala světu mnoho vynálezů, pravděpodobně i díky izolaci, tak podobně tomu bylo i se Židy.

Gheta tvořila v podstatě determinovaný prostor, kde si Židé mohli žít ne sice klidně a spokojeně, ale právě v izolaci a rozvíjet tak svůj specifický mikrosvět, jako Čína. Právě mj. o tomto mikrosvětě tak, jak vypadal před druhou světovou válkou, píše židovský spisovatel Isaac Bashevis Singer. Popisuje děti a jejich dětské hry, dospělé muže i ženy, co nosily na sobě, seznamuje čtenáře s rozličnými povoláními, s tím, o čem se tehdy hovořilo anebo jak to například fungovalo na trzích.²⁸ Tento mikrosvět byl po druhé světové válce zcela zdevastován a zničen a tak například právě knihy Isaaca Bashevisa Singera mohou být ideálním průvodcem po takových místech.

²⁶ Viz SCHUBERT, Kurt. *Dějiny Židů*. Praha: Svoboda, 2003, s. 29. ISBN: 80-205-1036-2.

²⁷ Tamtéž.

²⁸ Viz dále SINGER, Isaac Bashevis. *Staré lásky*. Praha: Argo, 1999. ISBN: 80-7203-253-4.

Když už je řeč o dalším omezování židovského etnika, rozhodně stojí za zmínku ještě jiný rok. Byl to rok 1215²⁹, kdy bylo na 4. lateránském koncilu rozhodnuto, že Židé od křesťanů se budou lišit oblečením. Například pro německé Židy to byl oděv skládající se ze špičatého klobouku s rohy. Koncem středověku k tomu ještě přibyla žlutá skvrna nebo žlutý kruh nošený na vnější straně oděvu.³⁰

²⁹ Dle ZAHRADNÍKOVÁ, M. *Historický nástin antisemitismu, s důrazem na české země*. [online]. [cit. 2014-02-10.] Dostupné z: <http://neztratitviru.net/?page=kestazeni>

³⁰ Dle SCHUBERT, Kurt. *Dějiny Židů*. Praha: Svoboda, 2003, s. 31. 80-205-1036-2.

1.4 Pogromy

Pogromy jsou nechvalnou kapitolou, která se týká židovské historie. Jedná se o „násilné vystupování proti Židům, připravené či náhlé výbuchy teroru, plenění, mučení, znásilňování a vraždění židovských obyvatel.“³¹ Podíváme-li se na jednotlivá postavení Židů, ať už náboženské, sociální či ekonomické, uvědomíme si, že tato postavení byla příčinou vzniku nejrůznějších antisemitských stereotypů a na konci takových stereotypů bylo nejčastěji, ne-li vždy, masové vraždění.

Samotný výraz „pogrom“ má původ v ruštině a poprvé se objevil na konci devatenáctého století, kdy došlo k nepokojům v židovské kolonii v Oděse.³² A bylo to právě Rusko a Ukrajina, které také prosluly nesmírně krutým zacházením se Židy.

Již z konce první poloviny patnáctého století je znám případ, kdy kozáci hejtmana Bohdana Chmelnického vyvraždili kolem sto tisíc Židů v Polsku, Litvě a v Bělorusku. Později, roku 1881 po zavraždění cara Alexandra II., se vzedmula vlna dalších pogromů hlavně v jižní a východní Ukrajině. Do roku 1884 tyto pogromy dovedly k emigraci zhruba dva milióny³³ Židů, kteří odešli do Spojených států.

Nové pogromy pak vznikly na počátku dvacátého století v souvislosti s protimonarchistickými pokusy v Rusku. Větších či menších pogromů se v tehdejšímu Rusku a na Ukrajině odehrálo v letech 1917-1921 stovky a zahynulo při nich okolo šedesáti tisíc Židů.

Je jasné, že chování vůči Židům popisované v předchozích kapitolách může být kvalifikováno také jako pogromy. Nicméně samotné označení přišlo, jak již bylo řečeno, až později a bylo třeba jej vysvětlit a zasadit do kontextu.

³¹ Citace dle SADEK, Vladimír a kol. *Židé-dějiny a kultura*. Praha: Židovské muzeum v Praze, 2005, s. 94. ISBN: 80-86889-11-4.

³² Pojem pogrom pochází z ruštiny a znamená krvavé masové pronásledování, vyvražďování. Viz *Pojem pogrom*. [online]. [cit. 2014-02-10]. Dostupné na <http://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/slovo/pogrom>

³³ SADEK, Vladimír a kol. *Židé-dějiny a kultura*. Praha: Židovské muzeum v Praze, 2005, s. 94. ISBN: 80-86889-11-4.

1.5 Postavení Židů v novodobých dějinách

V polovině devatenáctého století, dílem v důsledku myšlenek francouzské revoluce, dílem vlivem revolučních idejí roku 1848 vedl vývoj k plnému občanskému zrovnoprávnění Židů, jak k tomu došlo v roce 1867 v rakouské monarchii a o dva roky později v Německu.

Odpovědí byly nové formy antisemitismu. Vedle historických stereotypů o rituálních vraždách, otrávených studních atd. se na základě primitivního darwinismu objevovaly názory, že méněcennost Židů je dána nejen náboženstvím, ale i pro jejich rasové a dědičné vlastnosti. Především v Německu „vědci“ jako Wilhelm Marr, Eugen Dühring, Adolf Stöcker či Heinrich Treitsche přispívali k šíření názorů, že Židé jsou pravým opakem rasově hodnotných nordických Germánů. Treitsche v roce 1879 napsal: „Židé jsou naším neštěstím“³⁴ a právě jeho výrok vzal za své motto nacistický štvavý plátek *Der Stürmer* vycházející od roku 1927 do konce druhé světové války, který jej uváděl pod čarou na každé titulní straně.

Rasový antisemitismus měl své vyznavače i v celé Evropě. Ve Francii k jeho rozvoji přispěl hrabě Joseph Artur de Gobineau spiskem *Essai sur l'inégalité des races humaines*³⁵. Rozlišoval mezi lidskými rasami podle jejich hodnoty a na nejnižší příčku hodnotové škály umístil Židy.

Antisemitské tažení vedlo v závěru století k pogromům, inscenovaným procesům a dalšímu šíření protižidovských pamfletů.

V letech 1882 až 1906 docházelo k pogromům především v Rusku a na Ukrajině, kde Židé marně usilovali o rovnoprávnost běžnou v západních státech Evropy. Tažení proti Židům se stala součástí boje proti demokratizačním snahám ve společnosti, kdy se Židé měli stát hromosvodem nespokojenosti. Carská tajná služba vytvořila i tzv. Protokoly sionských mudrců³⁶. Dokument měl údajně vzniknout na prvním sionistickém kongresu v srpnu 1897 v Basileji. Uvádí mj., že Židé v průběhu dvaceti století podporovali u nežidovských národů osobní a národní protiklady, rasovou a

³⁴ Viz *Židé jsou naše neštěstí...Jméno ulice v Berlíně zůstává*. [online]. © 21. 12. 2012 [cit. 2014-02-10]. Dostupné z: http://www.tyden.cz/rubriky/zahranici/evropa/zide-jsou-nase-nestesti-jmeno-ulice-v-berline-zustava_256024.html#.UyBRjD95Pp5

³⁵ Český O původu nerovnosti ras-

³⁶ Jednalo se o padělky ruské carské tajné služby a jejich cílem bylo opět Židy demonizovat a ukázat je v tom nejhorším světle. Cílem bylo také potlačení demokratizačních tendencí v Rusku. Viz dále SCHUBERT, Kurt. *Dějiny Židů*. Praha: Svoboda, 2003, s. 102. ISBN: 80-205-1036-2.

náboženskou nenávist a konstatuje mj., že „dnes nemohou mocnosti mezi sebou uzavřít sebemenší dohodu, aniž bychom se svou tajnou rukou nepodíleli na hře.

Ve Francii se symbolem antisemitismu stal proces proti kapitánovi generálního štábu Alfredu Dreyfusovi, který byl za údajnou zradu v roce 1894 odsouzen a deportován na Ďábelské ostrovy. Velkou zásluhu na tom, že byl Dreyfus v roce 1906 rehabilitován, byla mu vrácena hodnost a občanská práva a dokonce byl vyznamenán řádem Čestné legie, měl i spisovatel Émile Zola, který publikoval proti zinscenovanému procesu slavný spis „Žaluji“ (J'accuse).

V Čechách byl nejznámějším procesem soud se židovským povalečem Hilsnerem, odsouzeným za rituální vraždu v Polné na Jihlavsku. Mezi místním obyvatelstvem se začala šířit pověra o židovské rituální vraždě provedené tzv. „košeráckým“ způsobem. Proti obviněnému nebyly postačující důkazy, přesto byl odsouzen k trestu smrti. Polenské obvinění se stalo předmětem politických rozepří a debat a do šíření obvinění z rituální vraždy se nadšeně zapojili i mnozí antisemitští politici. Na straně obžaloby vystupoval aktivně mj i Karel Baxa, český nacionalistický radikál, politik státoprávně-radikální strany a budoucí pražský primátor. Při procesu s Hilsnerem vystupoval jako soukromý právní zástupce matky zavražděné dívky - a byl to právě on, kdo v soudní síni opakovaně přicházel s narážkami na židovskou rituální vraždu.

Nejznámějším odpůrcem procesu byl především T. G. Masaryk, tehdy profesor na pražské univerzitě a politik realistické strany, který po prvním Hilsnerově procesu publikoval brožuru odhalující nesmyslnost obvinění a požadující jeho revizi. Masaryk se velmi intenzivně zapojil do polemik s českými antisemity, a byl jimi proto velmi nevybíravě napadán a osočován. Kvůli protestům antisemitských studentů musel dočasně zastavit přednášky na univerzitě.

Císař František Josef trest změnil na doživotí. Hilsner strávil ve vězení téměř dvacet let - do roku 1918, kdy byl amnestován. Spravedlnosti se, však do smrti v roce 1928 nedočkal.

Psychóza antisemitismu a fáma rituální pověry, která se začala rychle šířit kolem vraždy v lese Březině u Polné, nebyla tehdy nijak jedinečná v českých zemích a v bližším střeoevropském prostoru, v Rakousku-Uhersku a v Německu.

Sedmnáct let před polenským případem, v roce 1882, byla za rituální zločin vydávána údajná vražda čtrnáctileté Eszter Solymosiové v Tiszaeszláru v Maďarsku. Ačkoli se našla mrtvola utopené dívky, která spáchala sebevraždu, konal se proces se skupinou nevinných Židů. Byli obžalováni jako rituální vrazi, kteří v synagoze zabili křesťanskou dívku a odčerpali jí krev. Soudní řízení prokázalo nesmyslnost vymyšleného obvinění. Ve vesnici Xantenu v německém Porýní byl v roce 1891 obviněn židovský občan Adolf Buschhoff, že z rituálních důvodů zabil pětiletého chlapce, který byl zavražděn údajným košeráckým řezem. Konal se proces, který skončil tím, že i sám žalobce prohlásil, že obžalovaný nemohl spáchat zločin, z něhož byl obviněn.

I v českých zemích měla rituální pověra podivuhodnou virulenci a před vraždou v Polné se několikrát vyskytla: v letech 1893 a 1896. Židovské pokusy o odebrání křesťanské krve byly hlášeny v Kolíně, v Holešově, v Chocni a v Moravské Třebové. Všechny případy skončily vyvrácením pomluvy a odsouzením jejich šířitelů za urážku a křivé nařčení. Než však byly tyto pověsti vyvráceny - a často i poté, co byly vyvráceny, - byly přijímány v některých vrstvách společnosti jako pravdivé. Zřejmě zde byl latentní lidový antisemitismus jako živná půda rituální pověry.

Vlna antisemitismu vedla k masové emigraci – většina Židů směřovala do severní a jižní Ameriky. Po první vlně židovských přistěhovalců z Británie a Německa se na přelomu století do Spojených států na přelomu století přistěhovaly na dva milióny převážně chudých Židů z Ruska i Ukrajiny. Mnoho Židů ze střední a západní Evropy a později i z Ruska a Polska se na konci devatenáctého století vystěhovalo do Jižní Ameriky – především do Argentiny a Brazílie.

1.6 Sionismus

Dalším důsledkem vypjatého antisemitismu bylo židovské národní hnutí nazývané sionismem podle hory Sión v Jeruzalémě, vyjadřující jako symbol vykoupení touhu Židů po návratu do staré vlasti. Zásluhou ruských padělků se však stal pojem sionismus ve světě synonymem pro snahy židovských spiklenců o ovládnutí světa.

Jak to ale celé začalo? Jak bylo řečeno, sionismus vznikl jako důsledek vypjatého antisemitismu. Počátky sionismu sahají již do poloviny 19. století. Příčiny jeho vzniku byly následující.

Zprvė kulturní příčiny, kdy v polovině devatenáctého století probíhaly, takřka již tradičně, protižidovské pogromy. To zvedlo vlnu duchovního odboje a jednou z forem, která bojovala proti pogromům a stala se záminkou vzniku a podpory sionismu, byla literatura pod hlavičkou hnutí Haskala.

Tento druh literatury se podobal tak trochu evropskému romantismu, kdy autoři vyjadřovali touhu po změně a v duchu prostřednictvím svých slov upínali ruce k něčemu jinému, lepšímu.

V případě hnutí Haskala se jednalo o knihy pojednávající o životě v Izraeli, o životě bez pronásledování a pogromů, což čtenáře nadchlo a tak zde máme kulturní nebo, chcete-li, literární příčinu vzniku sionismu.

Další byla příčina historická, lépe řečeno historicko-sociální. Židům zkrátka došla trpělivost po staletích, kdy byli více méně odstrkováni, nepřijímáni, kdy jim bylo ubližováno a kdy jim antisemité ubírali právo na důstojný život. Jak ostatně napsal Theodor Herzl, jedna z osobností sionistického hnutí, na prvním sionistickém kongresu v Basileji roku 1897: „Naši protivníci možná vůbec nevědí, jak hluboce zranili právě ty mezi námi, které možná ani nechtěli zasáhnout.³⁷ Herzl dále pokračuje takto: „Možná bychom se mohli všude beze stopy rozplynout v okolních národech, kdyby nám dopřáli jen po dvě generace klidu. Po krátkých obdobích tolerance se stále znovu probouzí nepřátelství proti nám. Naše blaho patrně obsahuje něco dráždivého, protože svět byl po mnoho staletí zvyklý spatřovat v nás ty nejpřetížnější z chudých.“³⁸

Takových citátů najdeme větší množství nejen v citované knize. Důležité je však zmínit hnutí Chibbat Zion neboli Lásky k Sionu. Je to hnutí, které vzniklo v reakci na šok z pogromů na Židy probíhajících v Rusku koncem 19. století. Po první skupině

³⁷ Citace dle SCHUBERT, Kurt. *Dějiny Židů*. Praha: Svoboda, 2003, s. 103. ISBN: 80-205-1036-2.

³⁸ Tamtéž, s. 102.

začaly vznikat skupiny další a hnutí jako celku se postupně podařilo v Izraeli založit osady, školy, mj. i chlapeckou školu v Jaffě s hebrejštinou coby vyučovacím jazykem, místo pro život připravené na příjezd ostatních Židů.

Dalším důležitým hnutím bylo studentské hnutí Bilu, jehož členové, mladí studenti, se nadchli pro myšlenku hnutí Chibbat Zion a svou akademickou kariéru obětovali ve prospěch příprav Izraele pro nové imigranty. Ti dorazili v letech 1882-1904 a bylo jich zhruba 25 tisíc.

Při prvním sionistickém kongresu z roku 1897 konaném v Basileji, byla přijata následující ustanovení:

1. účelná podpora osídlování Palestiny židovskými rolníky, řemeslníky a živnostníky
2. rozdělení a shrnutí všech Židů vhodnými všeobecnými a místními akcemi podle zemských zákonů
3. posílení židovského národního citění a uvědomění
4. přípravné kroky k souhlasu vlád, potřebných k dosažení cíle sionismu³⁹

Přestože tyto události byly důležité, tak nejdůležitější se stala událost z roku 1917, kdy byla, 2. listopadu, vydána tzv. Balfourova deklarace, která měla formu dopisu, který britský ministr zahraničí lord Balfour adresoval lordu Rothschildovi.

V dokumentu deklaroval příznivé stanovisko britské vlády vůči sionistickým snahám a přislíbil udělat vše pro jejich hladké naplnění.

Dne 24. července 1922 Společnost národů předala palestinský mandát Velké Británii a sionisté měli konečně v ruce podstatný důkaz toho, že jejich snahy nejsou marné. Zároveň se však tento mandát stal příčinou konfliktu s arabskými sousedy.⁴⁰

List „Der Stürmer“ spojil jako židovské nebezpečí kapitalismus a komunismus, jež jsou oba agenty stejné židovské světové moci a vytvořil „plutokratobolševismus“, ideu, podle které právě kapitalismus a komunismus jsou agenty židovské světové velmoci.⁴¹

Odtud vedla cesta k roku 1933, kdy se nejprve 1. dubna uskutečnil bojkot židovských obchodů spojený s nenávistnou protižidovskou kampaní, následoval „Zákon

³⁹ SCHUBERT, Kurt. *Dějiny Židů*. Praha: Svoboda, 2003, s. 116. ISBN: 80-205-1036-2.

⁴⁰ Tamtéž. s. 118.

⁴¹ Tamtéž, s. 103.

o obnově úřednictva“, který ze státní správy odstranil úředníky židovského původu nebo politicky nespolehlivé a v roce 1935 tzv. Norimberské zákony, vyhlášené patnáctého září 1935 – „Říšský občanský zákoník“ a „Zákon na ochranu německé krve a cti“, jimiž byla Židům odňata občanská práva, definovali se „míšenci“ prvního a druhé stupně (dva židovští prarodiče, jeden židovský předek).

V listopadu 1938 nacisté zorganizovali pogrom, při němž byly vypáleny a zničeny téměř všechny synagogy v Německé říši, rabovalo se v židovských obchodech a bytech, téměř stovka lidí byla zavražděna nebo těžce zraněna. Židovští lékaři a advokáti přišli o licence, Židům byl zakázán vstup do veřejných parků a na lavičkách se objevil nápisy „Jen pro árijce“.

V září 1941 následovalo policejní nařízení o označování židů žlutou hvězdou a Židům byla zakázána emigrace. Jedinou alternativou se stala fyzická likvidace. V lednu 1942 se v Berlíně-Wannsee se konala konference o konkrétním uskutečňování genocidy.

Z okupované Evropy začaly masové deportace Židů do Treblinky, Majdanku a Osvětimi. Již v březnu 1942 požehnal „přesídlení“ třiceti pěti tisíc slovenských Židů do vyhlazovacích táborů také slovenský prezident, katolický kněz Tiso.

Není bez zajímavosti, že za deportaci Židů se Maďarsko v OSN omluvilo v lednu 2014.

1.7 Vznik samostatného státu Izrael a vývoj po 2. světové válce

14. května 1948 vznikl samostatný stát Izrael.⁴² Touha po návratu do země otců, země zaslíbené, provázela Židy neustále. Jakmile se židovské osobnosti v diaspoře dostali mezi vlivné své doby, pokoušeli se naklonit je myšlence návratu do země předků. Jakýsi protosionismus se projevoval výrazně v šestnáctém a sedmnáctém století a jeho představiteli byli například David Reubeni, Salomo Molcho nebo Šabtaj Cvi. Osmnácté a devatenácté století již bylo ve znamení veřejně vyslovované a nábožensky podmiňované lásky k Sionu i praktických činů a návratu významných osobností do Palestiny.

Roku 1855 Sir Moses Montefiore obdržel od sultána povolení k nákupu půdy pro usídlování Židů. Získal je v okolí Jeruzaléma a Jaffy, založil tam zahrady a postavil i větrný mlýn, který je dodnes znakem židovského Jeruzaléma.

Cílenou imigraci židovských kolonistů posílily i pogromy v Rusku v osmdesátých letech devatenáctého století. Z Ruska a Polska přišlo v rámci „první imigrace“ do Palestiny si dvacet pět tisíc Židů.

Paralelně po prvním sionistickém kongresu 29.-31. srpna 1897 sílilo hnutí tzv. teritorialistů, kteří odmítali lpět na Svaté zemi a usilovali o vznik židovského státu na blíže neurčeném území.

V roce 1902 britský ministr pro kolonie Joseph Chamberlain uvažoval o území El Arš na Sinajském poloostrově, kde ovšem chyběla voda. Následně nabídl území v Britské východní Africe – tzv. ugandský projekt však zástupci východoevropských Židů na sedmém sionistickém kongresu 1905 definitivně odmítli.

Náznak řešení přinesla, jak už bylo zmíněno, po první světové válce tzv. Balfourova deklarace. Britský ministr zahraničí v dopisu lordu Rothschildovi konstatoval, že „vláda Jeho Veličenstva se staví příznivě k vytvoření národní domoviny pro židovský národ v Palestině“.

Společnost národů dvacátého čtvrtého července 1922 oficiálně předala palestinský mandát Velké Británii se závazkem naplnění této deklarace.

Navzdory odporu palestinských Arabů proti této deklaraci mohli Židé budovat infrastrukturu pro příjem židovského obyvatelstva. Zvětšovala se a nově vznikala města,

⁴² Viz SOPOUCH, Jaromír. *Izrael – Svatá země*. Olomouc: Epava, 1995, s. 9, 10. ISBN: 80-901471-9-4.

v diaspoře vznikaly organizace pro financování rozvoje židovského osídlení, podporu podnikání včetně zajištěného odbytu.

Hitlerova expanze však ovlivnila britský přístup, kde se politici obávali, že Arabové budou podporovat fašistické Německo a Itálii. Tzv. Bílá kniha ze 17. května 1939 radikálně omezila imigrační kvóty do Palestiny a de facto v dobách největšího nebezpečí pro evropské Židy znemožnila masový přesun do staronové vlasti. Během pěti let mělo dostat povolení jen 75 tisíc židovských přistěhovalců, další pak už jen se svolením Arabů.

Bílá kniha bránila po válce v cestě do Izraele i těm, kteří přežili běsnění holocaustu. Shromažďovali se v uprchlických táborech v americké okupační zóně a v internačních táborech na Kypru končily i jejich pokusy o ilegální imigraci. Proto také v té době docházelo v Palestině k násilným akcím, mimo jiné i militantních organizací Židů proti Angličanům.

Britská vláda na jaře 1947 vrátila palestinský mandát a problém přenesla na OSN.

13. května 1947 byl OSN ustaven orgán nazvaný „Zvláštní výbor OSN pro Palestinu“ zkratkou UNSCOP. Výbor tvořili zástupci Austrálie, Československa, Guatemaly, Indie, Íránu, Jugoslávie, Kanady, Nizozemska, Peru, Švédska a Uruguaye.

Po několika měsících UNSCOP doporučil rozdělení Palestiny na dva nezávislé státy. 13. října 1947 toto doporučení podpořil i Sovětský svaz a o několik dní později i USA, údajně v reakci na informaci z 9. října téhož roku, kdy Arabská liga dala svým členským státům instrukce k rozmístění vojsk na hranicích Palestiny.

29. listopadu 1947 byl Valnému shromáždění OSN předložen plán na rozdělení. Podle něj měl:

- arabský stát zaujímat celkově 7 200 kilometrů čtverečních, kde mělo podle sčítání žít 804 tisíc Arabů a 10 tisíc Židů, židovský stát potom měl mít rozlohu 8 800 kilometrů čtverečních, kdy velkou část tohoto území tvořila neobývaná Negevská poušť a mělo zde žít 538 tisíc Židů a 397 tisíc Arabů.⁴³

⁴³ Citace dle *Od vzniku státu Izrael po konec vyčerpávací války*. [online]. © 12. 05. 2012 [cit. 2014-02-11]. Dostupné z:

Zároveň bylo stanoveno, že Jaffa bude patřit k arabskému státu. Jeruzalém s přilehlým okolím měl tvořit mezinárodní enklávu uprostřed arabského státu. Jednotlivé části arabského státu měly být spojeny koridory. Státy měly sdílet telegrafickou, poštovní, železniční a silniční síť a měnu. Nadto měl židovský stát platit každý rok arabskému 4 milióny liber podpory, protože se předpokládala jeho vyšší technologická vyspělost. Rezoluce byla přijata většinou 33 hlasů proti 13. (Jako zajímavost můžeme zmínit, že se pro vyslovil mezi prvními také Írán, který tehdy necítil sounáležitost s Araby, kterou velmi intenzivně dává najevo v současnosti.)

Sionistická organizace plán na rozdělení přijala, ale jen s nechtí, neboť se vzdávala Jeruzaléma jako předpokládaného hlavního města. Arabská strana plán nekompromisně odmítla. V arabském světě vypukly po oznámení výsledků nepokoje zaměřené proti Židům. V syrském Aleppu, ale i v jemenském Adenu bylo zabito několik desítek Židů, byla vypálena řada obydlí a synagog.

Arabský nesouhlas se projevil jinými prostředky bezprostředně po vyhlášení Státu Izrael.

Za necelých 24 hodin vtrhly armády Ligy arabských států, tedy Egypta, Zajordánska, Sýrie, Libanonu a Iráku na území nového státu s cílem připravit jej o právě nabytou suverenitu. Ve střetu, který bývá v Izraeli označován jako „Válka za nezávislost“, dokázaly nově vytvořené, špatně vyzbrojené izraelské obranné síly odrazit invazi v prudkých přerušovaných bojích, které trvaly celkem 15 měsíců, do 20. července 1949⁴⁴.

Útok zahájily egyptské a syrské jednotky za podpory egyptských tanků, letadel a dělostřelectva. Ze severu postupovali Libanonci, z východu Syřané, Iráčané a Zajordánci, Egyptané z jihu. V den, kdy byla vyhlášena nezávislost, bombardovalo Tel Aviv egyptské letectvo. Arabové chtěli Stát Izrael zničit. Odřízli Izrael od přístupu k poušti Negev a okupovaly části území, jež mělo připadnout Izraeli. Egypt a Jordánsko tak nejen komplikovaly život novému státu Izrael, ale zablokovaly i vyhlášení Palestinského státu.

<http://palba.cz/viewtopic.php?f=109&t=5234&p=121993&hilit=leteck%C3%BD+most&sid=96069db8864dfcf363bd258355c5805e#p121993>

⁴⁴ Viz dále ŠVAMBERK, A. *Vyhlášení státu Izrael a válka za nezávislost-1948*. [online]. [cit. 2014-02-21]. Dostupné z: <http://special.novinky.cz/izrael/5.html>

V nejtěžších okamžicích byla 11. června uzavřena dohoda o přerušení bojů, která vypršela 8. července. Během ní se izraelská armáda dokázala restrukturalizovat, zahrnula do svých řad i příslušníky dosud ilegálních organizací, jako byla Hagana, Irgun, dobrovolníky z celého světa a také získala zbraně.

Další dohoda o příměří platila od 19. července do 15. října. Příměří skončilo, když sionisté zabili zmocněnce OSN, hraběte Bernadotta. Izraelci v dalších bojích dokázali otevřít cestu do odříznutého Jeruzaléma a z okolních měst vyhnali řadu Palestinců. V okolí Tel Avivu také zlikvidovali několik palestinských vesnic. V centrálním Izraeli už nezůstali žádní Palestinci. Tehdy se zrodil problém s palestinskými uprchlíky.

Naprostá většina československých občanů židovské národnosti byla okupační správou v Protektorátu a vedením Slovenského štátu odeslána do vyhlazovacích koncentračních táborů a zlikvidována. Přesto převládly sympatie k Izraeli.

V době, kdy Stát Izrael vznikal, zahraniční politiku řídili prezident Edvard Beneš, ministr zahraničních věcí Jan Masaryk a jeho náměstek Vladimír Clementis, kteří stáli na izraelské straně.

Celým světem proběhlo už v říjnu 1946 jednoznačné vyjádření prezidenta ČSR Edvarda Beneše k otázce vzniku židovského státu: „Považuji zřízení židovského státu v Palestině za jediné možné a spravedlivé řešení světové židovské otázky vůbec. Proto kdykoli se mi naskytne příležitost, budu pomáhat vždy k jeho uskutečnění.“⁴⁵

Důležitou roli sehrálo i to, že velká část Svobodova armádního sboru byla tvořena Židy⁴⁶, kteří se osvědčili v boji a ve velitelských funkcích. Navíc část politické elity například generální tajemník KSČ Rudolf Slánský, náměstek ministra národní obrany Bedřich Reicin - i např. vedoucí zahraničního oddělení ÚV KSČ Bedřich Geminder, - byli také židovského původu, což vedlo k tomu, že se Československo rozhodlo Izrael podpořit.

⁴⁵ Dle VYKOUKAL, J. *Československá pomoc Izraeli v letech 1947-1951 a její všeobecný politicko-spoločenský rámec v naší zemi*. [online]. © 13. 11. 2011 [cit. 2014-02-21]. Dostupné z: http://www.valka.cz/clanek_14223.html.

⁴⁶ Tamtéž.

Podstatná byla pro Izrael československá vojenská pomoc – desetitisíce pěchotních zbraní, kulometů, minometů, stovky děl, ale i stovka tanků a stovka letadel S-199 a Spitfire.

Vznikl letecký most z letišť v Žatci, Kunovicích a v Malackách, zbraně do Izraele putovaly i po železnici, kde je Izraelci přebírali v jugoslávských přístavech. Právě s pomocí československých zbraní a letadel se podařilo zastavit postup egyptských obrněných jednotek, které byly už třicet kilometrů od Tel Avivu.

Velmi málo je známé, že ze žateckého letiště startovala 14. července 1948 tři bombardovací letadla k útoku na Káhiru a Gazu. Jednomu z nich se podařilo bombardovat královský palác v Káhiře a kromě psychologického účinku tato akce donutila Egyptany k ochraně města stáhnout z fronty eskadronu stíhacích letadel, což oslabilo jejich převahu ve vzduchu.

Významný byl i podíl československých specialistů na přípravě izraelských vojáků, z nichž někteří se postupně dostali do významných armádních i státních funkcí.

Vojenská a politická pomoc se však postupně oslabovala, až zcela ustala. Podstatnou roli v tom sehrály politické procesy v padesátých letech, které měly výraznou antisemitskou pachut'.

Komunistická ideologie přizpůsobila židovský problém svému třídnímu pohledu. Přesně v duchu Marxova i Leninova pojetí psalo například Rudé právo v dubnu 1938: „Dělnické třídy, jako třídy vpravdě moderní je antisemitismus naprosto cizí. Každý uvědomělý dělník ví, že nepřítelem pracujících všech ras a národností nejsou Židé, nýbrž kapitalisté, stejně křesťanští jako židovští a jako kteříkoliv jiní.“⁴⁷

Pro komunistické publicisty bylo i v době normalizace jasno – po válce se z koncentračních táborů vrátil jen zlomek českých a slovenských Židů. Sionisté mezi nimi odešli do Izraele, bohaté kapitalisty zlikvidovala komunistická revoluce a všichni ostatní se asimilovali... Židovská otázka byla v socialismu vyřešena.

„Zůstali pouze „občané židovského původu“, kteří se národnostně a kulturně cítili Čechy, Slováky, a hrstka židů německých a maďarských. K židovské národnosti se vnitřně hlásí jen jednotlivci na východě republiky.“⁴⁸, píše v roce 1970 František J. Kolár.

⁴⁷ Citace dle KOLÁR, František J., *Sionismus a antisemitismus*. Praha: Svoboda, 1970, s. 24, 25.

⁴⁸ Dle KOLÁR, František J., *Sionismus a antisemitismus*. Praha: Svoboda, 1970, s. 16.

Stejně tak bylo jasno o podstatě konfliktu mezi Araby a Izraelem: „Ve skutečnosti však nejde o konflikt malého, slabého dvou a půlmilionového Izraele s osmdesátimilionovým arabským světem, nýbrž o konflikt průmyslově nevyspělých arabských zemí s nejprůmyslovějšími a nejbohatšími imperialistickými mocnostmi.“⁴⁹

Návrat k realistické politice a vyváženému posuzování arabsko-izraelských vztahů nastal opět od roku 1990, kdy jsou podstatné konkrétní kroky obou stran, na jedné straně vedoucí ke hledání mírového urovnání nebo na straně druhé k jeho vyhocování, v závislosti na tom, které politické síly jsou právě u moci.

Série arabsko-izraelských konfliktů následovaly v letech 1956, 1967, 1973, 1982 – ale Izrael v nich nejen uhájil svou nezávislost, ale zvětšoval území pod svou správou. V roce 1967 byl sjednocen dosud rozdělený Jeruzalém, vyhlášený za hlavní město Izraele.

Nová kapitola v izraelsko-arabských vztazích se otevřela podpisem izraelsko-egyptské mírové smlouvy.

Byla podepsána ve Washingtonu 26. 3. 1979, na základě dohod mezi Carterem, Beginem a Sadatem v Camp Davidu o rok dříve.

Obsahovala vzájemné uznání obou zemí, ukončení válečného stavu, který existoval od války za nezávislost v roce 1948, stažení izraelských vojsk i civilistů ze Sinajského poloostrova, který Izrael zabral v roce 1967 během Šestidenní války. Smlouva mj. zajišťovala volný průjezd izraelských lodí Suezským průplavem a přiznání statusu mezinárodních vod Tiranské úžině a Arabskému zálivu.

Ve stejný den bylo uzavřeno americko-izraelské memorandum, v němž se USA zavázaly poskytnout Izraeli při porušení smlouvy vojenskou a ekonomickou pomoc a iniciovat jednání OSN.

V roce 1994 následovalo Egypt podpisem mírové smlouvy Jordánsko.

22. listopadu 1974 přijala OSN rezoluci udělující Organizaci pro osvobození Palestiny (vznikla v roce 1965, s cílem dosáhnout zničení Izraele) status pozorovatele. Jednalo se o první uznání OOP významnou politickou organizací a mnohými bylo považováno za otevření dveří k případné palestinsko-arabské státnosti. Rozhodnutí OSN přišlo 9 dní po projevu Jásira Arafáta k Valnému shromáždění v New Yorku.

⁴⁹ Tamtéž, s. 85.

V projevu, který přednesl s pouzdrém na pistoli u boku, se přirovnal k Georgi Washingtonovi a Abrahamu Lincolnovi.

V roce 1980 byla Arafátova teroristická Organizace pro osvobození Palestiny uznána evropskými státy a v roce 1994 Izraelem za představitele „palestinského lidu“.

Vztahy mezi oběma stranami zůstávají ve stavu permanentního napětí. Eskalace násilí a relativní uklidnění se střídají v závislosti na přesunech politických sil v obou táborech, které oscilují mezi umírněností a příklonem k radikálním krokům. Klíčovou roli dnes sehrává pokračující izraelské osídlování okupovaných území, ale k vyhrocování napětí přispívá i vývoj v okolních státech – jaderné ambice Íránu, občanská válka v Sýrii, vývoj v Libanonu, Egyptě...

Pro militantní islamisty, antisemity i neonacisty jsou neustále napjaté izraelsko-arabské vztahy záminkou k nenávistné protižidovské propagandě, která si nezadá se středověkou nebo nacistickou argumentací.

Živnou půdou pro tyto názory je zpravidla ekonomická krize, vysoká nezaměstnanost a životní nejistota mladých lidí.

2. Co je to holocaust, jeho zařazení do kontextu doby

„Zvěstujte, že tu mrtví ležíme, jak zákony kázaly nám.“⁵⁰ Tento nápis byl vytesán v 19. století v řeckém Thermopyly, na památku velké bitvy mezi vojenským městem Spartou a armádou perského krále Xerxea I.

Je to nápis adorující spartskou stranu a spartského krále Leonida jako hrdinného bojovníka, statečného vojevůdce, jež se s hrstkou svých bojovníků, postavil mnohonásobně vyšší perské přesile.

Proč kapitola o holocaustu začíná právě tímto citátem?

Protože jakkoliv se to někomu nemusí zdát, je zde evidentní podobnost mezi hrdinstvím spartské armády a mezi tím, co za staletí své existence prožili Židé a co všechno vydrželi. De facto to byla taky jen hrstka lidí, proti níž se neustále stavěl takřka celý svět, a tato hrstka se mu stavěla na odpor, jak mohla, a oproti spartskému vojsku, přežila.

Nemluvě o možné přímé souvislosti tohoto citátu s počátky holocaustu a s ním samotným. Vždyť právě již zmíněnými Norimberskými zákony počínaje a konferencí ve Wannsee konče zákonné omezování nejen osobní svobody Židů směřující pro cca šest milionů z nich k jejich zániku. Je třeba upozornit na fakt, že holocaust se netýkal pouze židovského národa, ale například i Romů, homosexuálů a jiných menšin. Tato práce se však soustřeďuje na osudy Židů a tak ostatní menšiny vynecháme, pokud to nebude nezbytně nutné.

Přestože by se to mohlo zdát, není cílem předchozích odstavců vyjádřit subjektivní názor na židovské etnikum. Na druhé straně je tento svébytný národ hoděn adorace.

„Holocaust, hebrejsky šoa -, patří k nejhrůznějším událostem v lidských dějinách. Myšlenka na technické a státní byrokracií posvěcené vraždění tisíců nevinných lidí se rodila za specifických podmínek stejně jako vytváření a průběh celého vyhlazovacího systému.“⁵¹

„Holocaust představuje nejstrašnější projev antisemitismu v dějinách.“⁵²

⁵⁰ Citace dle ČVANČARA, Jaroslav. *Někomu život, někomu smrt*. Praha: Laguna, 2003, s. 2. ISBN: 80-86274-55-1.

⁵¹ Dle *Dějiny holocaustu*. [online]. [cit. 2014-02-10]. Dostupné z: <http://www.holocaust.cz/cz/history>

⁵² Dle SADEK, Vladimír a kol. *Židé-dějiny a kultura*. Praha: Židovské muzeum v Praze, 2005, s. 102. ISBN: 80-86889-11-4.

„the mass murder of some 6 million European Jews (as well as members of some other persecuted groups, such as Gypsies and homosexuals) by the German Nazi regime during the Second World War.“⁵³

Tři definice znamenající totéž. K těmto třem definicím, chcete-li citacím, bychom mohli přidat ještě mnohé další citace, více či méně výstižné.

Holocaust, z řeckých slov „holos“ neboli celý a „kaustos“ znamenající spálený, znamená v překladu „zápalná oběť“⁵⁴.

Praktický význam slova holokaust najdeme v Bibli, kdy holokaust neboli, v návaznosti na řeckou definici, celopal, měl význam úplného spálení zvířete jako komplexní oběti Bohu.⁵⁵

Na tomto místě bychom však měli uvést ještě jeden pojem, který s holocaustem úzce souvisí. Je to pojem genocida, který se používá pro označení masového vraždění lidí z důvodu jejich rasové, etnické či náboženské příslušnosti. Holocaust byl genocidou.

Pojem genocida vymyslel polský filolog Rafael Lemkin v roce 1944. Slovo genocida vzniklo spojením dvou slov: z řečtiny pocházející slovo „genos“ znamenající rasa a z latiny pocházející slovo „cide“, které znamená zabíjení.⁵⁶

Fakt, že Lemkin vymyslel toto slovo pro označení masového vraždění z výše uvedených důvodů, byl důležitý, protože pro takové události do té doby neexistoval adekvátní pojem, který by je charakterizoval. Britský premiér Winston Churchill roku 1941 přišel s pojmem „zločin beze jména“⁵⁷, ale Lemkinův pojem je přesnější.

Je to období lidských dějin, které dostává nejrůznější přívlastky. Kapitola, kterou lze determinovat časově, ale již lze nespolehlivě pochopit psychologicky. Nemluvě o faktu, že ten, kdo nebyl přímým účastníkem těchto událostí, ten nebude nikdy schopen zcela si

⁵³ Masové vraždění šesti milionů evropských Židů jakož i dalších soustavně pronásledovaných skupin, jako byli homosexuálové nebo Romové, režimem nacistického Německa během druhé světové války. Dle *The holocaust*. [online]. [cit. 2014-02-10]. Dostupné z: <http://www.history.com/topics/world-war-ii/the-holocaust>

⁵⁴ Tamtéž.

⁵⁵ Viz MICHÁLEK, E. *Ještě k původu slova holokaust*. [online]. [cit. 2014-03-09]. Dostupné z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=7219>

⁵⁶ Viz dále *Life of Raphael Lemkin*. [online]. [cit. 2014-03-10]. Dostupné z: <http://lemkinhouse.org/about-us/life-of-raphael-lemkin/>

⁵⁷ Dle FUSSEL, J. T. *A crime without a name*, [online]. [cit. 2014-03-10]. Dostupné z: <http://www.preventgenocide.org/genocide/crimewithoutaname.htm>

představit, co zažívali vězni v koncentračních táborech, a může se jen pokoušet pochopit, jaké to bylo.

Za předvoj holocaustu bychom mohli uvést události z třicátých let dvacátého století. Konkrétně rok 1938 a nechvalně známá „Křišťálová noc“, kdy došlo nejen v Německu k pogromu na židovské obyvatelstvo. Tehdy byly rozbíjeny výlohy obchodů židovských majitelů, mnoho desítek tisíc židů bylo internováno v tehdy ještě koncentračních táborech a majetek takto uvězněných lidí se pochopitelně stal majetkem německé Třetí říše.

Jak ostatně praví Kurt Schubert: „Sedmnáctiletý Heršel Grynsman, jehož rodiče byli z Německa vyhnáni do Polska, zastřelil 7. listopadu 1938 v Paříži německého vyslaneckého radu Ernsta von Ratha. Na to byl zorganizován pogrom, při němž byly zničeny a vypáleny téměř všechny synagogy v Německé říši. Byly ničeny židovské obchody a byty téměř a téměř 100 Židů bylo zavražděno nebo těžce zraněno.“⁵⁸

Tedy, situace se pro židovské etnikum začala výrazně zhoršovat, ale jak bylo již řečeno, tento pogrom, ničení nemovitostí, deportace do koncentračních táborů, zabavování majetku byly pouhým počátkem mnohem většího plánu nacistů.

V této době, tedy ve třicátých letech dvacátého století, se moc národně-socialistické, čili nacistické, strany ještě upevňovala. Adolf Hitler byl v čele Německa od roku 1933 a celé politické uskupení bylo, takřikajíc, ještě dotahováno do výsledného tvaru, který nejprve papírově a brzy na to prakticky začal s realizací holocaustu.

Pokud bychom měli determinovat vyvražďování Židů časově, pak by se to dalo říci takto: „Již po celá desetiletí pátrají historikové po tom, kdy, komu a jak dal Hitler rozkaz k vyhlazení Židů. Jako oficiální počátek vraždění bývá uváděn 20. leden 1942.“⁵⁹

V té době totiž proběhla konference v jedné z vil v berlínské čtvrti Wannsee. Tato tajná schůzka, již svolal nacistický pohlavár Reinhard Heydrich, měla s konečnou platností projednat tzv. konečné řešení židovské otázky, čili schůzka byla svolána s cílem dosáhnout dohody o tom, jaké kroky budou podnikány k dosažení konkrétního cíle, jímž bylo vyhlazení evropských Židů.

Norimberské zákony z konce třicátých let připravily živnou půdu pro takové jednání. Židé byli ponižováni, omezováni a koncentrováni v ghetech. Z měst, kde bylo

⁵⁸ SCHUBERT, Kurt. *Dějiny Židů*. Praha: Svoboda, 2003, s. 106. ISBN: 80-205-1036-2.

⁵⁹ Viz LANG, Jochen von. *Gestapo*. Praha: Naše vojsko, 1994, s. 130. ISBN: 80-206-0599-1.

to které gheto, byly organizovány transporty vlaky nejprve do tzv. přestupních stanic a poté na východ, v rámci pracovních transportů, přičemž obětem samotným bylo řečeno, že budou koncentrováni v místě s dobrými životními podmínkami, s pravidelnou stravou a že budou pracovat.

Zprávy o tom, co se skutečně na východě děje, že tam sice lidé pracují, ale v nelidských podmínkách, s minimálním přísunem jídla, s otrěsnými hygienickými podmínkami, o ubytování v dřevěných barácích a spaní na přeplněných kavalcích ani nemluvě, údajně začaly v průběhu čtyřicátých let pronikat do ghet, kde na transporty čekalo ještě velké množství lidí.⁶⁰

Holocaust trval od roku 1942 do roku 1945. Na tomto místě snad nebude nevhodné dovolit si malou úvahu. Co se vlastně dnes může stát nám, dvaceti pětiletým lidem v průběhu tří let?

Všechno možné. Můžeme někoho potkat, někoho ztratit. Můžeme přijít o práci a najít si novou. Můžeme zjistit, že máme odlišnou sexuální orientaci, změnit se může náš styl oblékání, obouvání nebo styl hudby, žánr knih, který máme rádi, se také může změnit. Za tři roky se můžeme mnoho věcí naučit, mnoho věcí zapomenout. Takto bychom mohli pokračovat ještě dlouho než bychom, pokud vůbec, dlouhou řadu kombinací toho, co se nám dnes může během tří let stát, ukončili. Proč o tom ale mluvíme, proč všechno to vyjmenovávání?

Protože mladý člověk dnes jako by bral všechno to, co má, jako samozřejmost. Pro takového člověka jsou tři roky prostě jen kus života, kdy se může stát opravdu všechno možné. Mnohdy vidí to, co se mu stalo, jako největší příkoří v životě. Již zmíněné situace a věci jako ztráta pracovního místa, ztráta partnera nebo falešné obvinění, hádka, peníze. Věci a situace ne vždy, ale dost často tak pomíjivé.

Co se ale mohlo stát během tří let v koncentračním táboře? Můžeme opět říci „všechno možné“, ale v tomto případě se význam těchto slov posouvá, mění se. Je to najednou zcela jiná situace, jiný prostor, jiné možnosti. V této situaci jako by hádky a peníze přestaly být důležité a do popředí se dostává boj o holý život. Nic najednou není samozřejmé a člověk se naučí vážit si maličností. V tomto případě kusu chleba navíc, vícero hrášku v polévce, přikrývky nebo setkání s podobným člověkem.

⁶⁰ Tak je to alespoň řečeno v mnoha filmech dokumentárních i uměleckých.

Zdá se, že dnešní člověk si často nedokáže vážit maličkostí a plýtvá energií na malicherných hádkách a sporech. Přestože není cílem těchto řádků vyjádřit, že dnešní člověk by si zasloužil pobyt v takovém táboře, tak bylo cílem zauvažovat nad proměnlivostí lidských hodnot a nad tím, co bylo důležité pro vězně v tak extrémní situaci a co je důležité pro lidi dnes.

Období holocaustu trvalo, jak je uvedeno výše, tři roky. Za tu dobu bylo internováno a posléze zavražděno plynem, zastřelením, ubitím, oběšením či jinak kolem 6.000.000 Židů⁶¹. Celkový počet obětí bývá vyčíslen zhruba na 17.000.000. Jen v polské Osvětimi, která je považována za největší vyhlazovací tábor ze všech, zemřely 4 milióny⁶² lidí.

⁶¹ Viz dále *Nejčastější otázky o holocaustu*. [online]. [cit. 2014-03-10]. Dostupné z: <http://www.jewishmuseum.cz/cz/czfaq.htm>

⁶² Viz TRUCKOVÁ, Betty, PAUL TRUCK, Robert. *Lékaři hanby – Pravda o lidských morčatech v Osvětimi*. Práce, Praha, 1984, s. 146.

2.1 Koncentrační a vyhlazovací tábory

„Já nejsem antisemita, jenom jsem Židům oponoval politicky, protože nás okrádali o dech života. Adolf Eichmann“⁶³

Pojmy „koncentrační“ a „vyhlazovací“ již v této práci možná i vícekrát zazněly. Co to tedy bylo za tábory a k čemu sloužily?

Můžeme si to představit následovně. Na vrcholu pomyslné pyramidy se nachází pojem „koncentrační tábor“. Tento koncentrační tábor, od slova koncentrovat neboli soustředit, byl trojího typu. Existovaly tábory internační, dále pak tábory přestupní a tábory pracovní- vyhlazovací.

Všechny tyto tábory, jak tvrdí dostupná literatura, byly součástí důmyslného mechanismu směřujícího ke koncentraci Židů a dalších menšin a k jejich postupné eliminaci, čili vraždám.

Nyní je třeba položit si otázku, proč právě Židé? Německý nacistický diktátor Adolf Hitler napsal a zhruba v druhé polovině dvacátých let byl vydán jeho spis „Mein Kampf“ neboli Můj boj. V této knize obviňuje Židy z prohry Německa v 1. světové válce, viní je z poválečných potíží Německa a v podstatě tvrdí, že za všechno špatné může židovská světovláda. „Kdyby se na počátku války a v jejím průběhu Německo zbavilo 12 či 15 tisíc „hebrejských ničitelů národa“, nebyly by miliónové německé oběti zbytečné.“⁶⁴

Někdo by mohl říci, že mu předcházející citace něco připomíná. Citace je opravdu dost podobná neustálým obviněním Židů v době středověku, kdy je tehdy především křesťané vinili de facto ze všeho. Nacisté v čele s Hitlerem využili právě těchto několik staletí starých stereotypů o Židech, aby je opět pošpinili a ponížili v očích veřejnosti a aby tak „legitimizovali“ jejich zahánění do ghet a následné transporty do táborů.

Za zmínku rovněž stojí ještě další teze z Mein Kapfu. V ní Hitler tvrdí, že „budoucnost patří čisté árijské rase germánské, v jejímž čele stane vláda národní síly vedená povoláním vůdcem“⁶⁵.

⁶³ Dle KURAS, Benjamin. *Nebýt Golema*. Praha: Eminent, 2013, s. 202. ISBN: 978-80-7281-462-6.

⁶⁴ Citace dle SADEK, Vladimír a kol. *Židé-dějiny a kultura*. Praha: Židovské muzeum v Praze, 2005, s. 57. ISBN: 80-86889-11-4.

⁶⁵ Tamtéž.

Tato citace zároveň vysvětluje chování nacistů k dalším menšinám, jako byli homosexuálové, jejichž orientace byla považována za zvrhlou nebo Romové, kteří byli na základě nacistických měřítek považováni spolu s mnoha dalšími národy za tzv. podřadnou rasu.

Nyní se vraťme ke koncentračním táborům. Rozdělili jsme si je na tři typy a tak by bylo dobře je blíže vysvětlit.

Nejprve koncentrační tábor-internační. Tento typ táborů ještě nebyl vyhlazovací, v tom měřítku jako například Osvětim, a váže se ještě k 30. létům 20. století, kdy bylo třeba pouze odklidit politické odpůrce vzrůstající se nacistické strany, jako byli komunisté, a jiné nepohodlné osoby, například reportéry.

K množství takových obětí, jež byly internovány do roku 1939, patřili například spisovatel Ludwig Renn nebo publicista a redaktor časopisu „Weltbühne“ Carl von Ossietzky⁶⁶ či bývalý komunistický poslanec Ernst Torgler.⁶⁷

Mezi tyto tábory patřily tábor Dachau, Sachsenhausen či Buchenwald.

Druhým typem byl koncentrační tábor-přestupní, který úzce souvisel s třetím typem, s táborem pracovním-vyhlazovacím. V menších, přestupních táborech vězni čekali na další transport do vzdálených a větších pracovních táborů, z nichž se často plánovaně neměli vrátit.

Takovou přestupní stanicí byla například pevnost Terezín. Místo, o němž píše mj. i česká rodačka, paní Zdenka Fantlová, která je pamětnicí, přímou účastnicí a jednou z přeživších tohoto vyhlazování.

Paní Fantlová píše, že v Terezíně, přestože člověk nebyl již doma a byl za nějakými zdmi nucen sdílet prostor se spoustou lidí, bylo to místo relativního klidu. Panoval, pravda, sice všeobecný strach z transportů a z odloučení od příbuzných a známých, ale na druhé straně bylo možné hrát divadlo, hygiena a hygienické podmínky nebyly tak příšerné jako ve vyhlazovacích táborech a práce a volný čas byly snesitelně rozděleny.⁶⁸

⁶⁶ Viz *Carl von Ossietzky – Biographical*. [online]. [cit. 2014-03-10]. Dostupné z: http://www.nobelprize.org/nobel_prizes/peace/laureates/1935/ossietzky-bio.html.

⁶⁷ LANG, Jochen von. *Gestapo*. Praha: Naše vojsko, 1994. ISBN: 80-206-0599-1.

⁶⁸ Parafráze dle FANTLOVÁ, Zdenka. *Klid je síla, řek' tatínek*. Praha: Primus, 2008. ISBN: 80-85625-71-7.

Pracovní-vyhlažovací tábory znamenaly ohromnou změnu. To byl fakt. Vzhledem k faktu, který již byl několikrát zmíněn, a sice že autorovi této práce chybí přímá zkušenost tohoto typu, nebudeme o vyhlažovacích táborech psát z našeho pohledu, tak, jak jsme jej načetli z knih, ale budeme používat jednotlivé knihy samotné k sestavení určitého celistvého pohledu na tuto problematiku.

Pracovní-vyhlažovací tábory sloužily, dle dostupné literatury, k psychickému šoku, k fyzickému i duševnímu týráni člověka a konečným stádiem měla být smrt v jedné z mnoha podob tak, jak se na těchto místech objevovala.

Nutno říci, že i předchozí dva typy táborů byly pracovní, ale v menším měřítku. V případě táborů vyhlažovacích se vězni účastnili například prací v továrnách na podporu zbrojního průmyslu.

Fyzická práce vězňů sloužila jako mučicí nástroj táborových dozorců. Minimum jídla a hodně těžké práce. Organismus slábl, a pokud člověk nezemřel například vysílením sám, bylo mu časem pomoheno.

Tyto tábory byly v mnoha směrech velmi specifické. Z fyzicky zdatných vězňů se například rekrutovali členové tzv. sonderkommanda, tedy skupiny vězňů, kteří vynášeli mrtvé z plynových komor, tyto komory následně čistili a znovu vybilili a tyto mrtvé spalovali. To vše za spaní na lepší posteli, za víc jídla a pití a za trochu víc svobody. Přestože se tvrdí, že jedno sonderkommando vydrželo průměrně čtyři měsíce, dalo by se snad říci, že členové takové skupiny měli větší naději na přežití.⁶⁹

Další specifikum tvořily pseudolékařské pokusy, jež probíhaly v polské Osvětimi za vrchního dohledu doktora Josefa Mengeleho. Tento muž, přezdíváný Anděl smrti, byl podle svědectví vězňů krasavec, svůdník, švihák.⁷⁰

Napohled sympatický muž neváhal v rámci svých „lékařských“ výzkumů mučit vězně, amputovat jim končetiny bez anestezie, vpichovat do očí injekce s benzínem, nechat je nahé ve vodě s ledovou vodou dokud se jim nezastavilo srdce a ještě mnoho dalších pokusů.

Byl to právě on, kdo si hrál v Osvětimi, jak se říká, na Boha, kdo rozhodoval o lidském bytí a nebytí, o životě a smrti toho kterého člověka. Tento proces, nazvaný

⁶⁹ Viz dále VENEZIA, Shlomo. *V pekle plynových komor*. Praha: Rybka Publishers, 2010. ISBN: 978-80-87067-68-0.

⁷⁰ TRUCKOVÁ, Betty, PAUL TRUCK, Robert. *Lékaři hanby – Pravda o lidských morčatech v Osvětimi*. Práce, Praha, 1984, s. 18.

jednoduše „selekce“, měl oddělit práce schopné jedince hodné mučení pro následující dny, týdny i roky, od tělesně postižených, slabých, nemocných, mnohdy starých lidí a malých dětí. Doprava rovná se život, doleva rovná se smrt. Tak to bylo, podle doktora Mengeleho, jednoduché.

Zvláštní oblastí zájmu tohoto muže byla dvojčata. Z transportu si vybíral dvojčata, která pak na svém stole pitval a na základě nejrůznějších, často, ne-li vždy, bolestivých pokusů se pokoušel vyzkoumat, co způsobuje, že se matce narodí dvojčata. To vše a ještě více ve jménu Třetí říše.

Mengele si pro svou práci vybíral kolegy-vězně přímo z transportů. Byli to mnohdy vzdělaní a dobří lékaři, kteří složili Hippokratovu přísahu, jež si vybíral do svého „elitního“ týmu a kteří mu měli, pod pohrůžkou smrti za sebemenší chybu, pomoci při realizaci oněch šílených pokusů.⁷¹

Ještě by bylo záhodno zmínit se o jednom konkrétním lékaři, který byl členem Mengeleho týmu. Lékař a soudní patolog Miklós Nyiszli byl velmi vzdělaným mužem, který byl jedním z těch, které si Josef Mengele vybral do týmu a který byl nucen spolupracovat s ním na zvrácených pokusech. Po válce Nyiszli napsal knihu, v níž popisuje to, co viděl, to co zažil a v podstatě popisuje podmínky, v nichž žil a podává svědectví o „lékařských“ pokusech v Osvětimi.⁷²

Bilance nacistického vyhlazování je následující: Celkem bylo zavražděno na 6 milionů evropských Židů.

Největší ztráty postihly Polsko, 2 700 000 lidí, SSSR, kde to bylo 2 100 000 lidí. V Maďarsku 550 000 lidí, v Rumunsku 210 000 lidí, v Německu 160 000 lidí, v Nizozemí 102 000 lidí, ve Francii 76 000 lidí, Rakousku a Jugoslávii 65 000 lidí, v Řecku 60 000 lidí.

Co se týká tehdejšího Československa, bylo vyhlazeno 272 000 mužů, žen a dětí. Celkem 153 židovských obcí na území tehdejších Čech a Moravy neobnovilo svou činnost, protože nebyl nikdo, kdo by se tam vrátil.⁷³

⁷¹ K podrobnějšímu prostudování této problematiky slouží mj. i kniha *Ďáblovi doktoři*. Viz dále SPITZOVÁ, Vivien. *Ďáblovi doktoři*. Praha, BB Art, 2009. ISBN: 978-80-7381-530-1.

⁷² Viz dále NYISZLI, Miklós. *Byl jsem Mengeleho asistentem*. Praha: Academia, 2009. ISBN: 978-80-200-1757-4.

⁷³ SADEK, Vladimír a kol. *Židé-dějiny a kultura*. Praha: Židovské muzeum v Praze, 2005, s. 82. ISBN: 80-86889-11-4.

2.2 Různé formy holocaustu a jeho nejdrastičtější projevy

Bohužel, jakkoliv se může zdát, že genocida, kterou prováděli nacisté za druhé světové války, nebyla jedinou genocidou naší historie. Jaké byly tedy ty další?

Úplně poprvé proběhlo hromadné vyvražďování obyvatel jedné země v letech 1915-1916. Tehdy bylo vyvražděno údajně až půl druhého miliónu Arménů žijících na území Osmanské říše. Důvodem, zdá se, byl turecký nacionalismus a neshovívavost a netolerance Arménů, kteří v Osmanské říši žili přes tři tisíce let.

Turci nejprve zatklí významné osobnosti veřejného života včetně arménských kněží. Poté rozdělili arménské obyvatelstvo do tří skupin. Na jedné straně byli vůdci arménského národa, na další straně mladí muži coby pracovní síla a na straně třetí ženy, děti a starci.

Ženy a děti měly být asimilovány, starci byli zavražděni. Během transportů Arménů do neúrodných oblastí Mezopotámie docházelo ke znásilňování žen i dětí, především malých děvčat, kterým často nebylo ani sedm let.

Existuje názor, že prostřednictvím německých vyslanců v Turecku, kteří přinesli do Německa zprávy o této situaci, se Hitler nechal inspirovat a že genocida Arménů byla vzorem pro genocidu Židů a dalších menšin za druhé světové války.

Do té doby neexistoval výraz pro označení takového vraždění příslušníků jiné etnické skupiny. Pojem genocida vznikl až roku 1948.⁷⁴

Počátek sedmdesátých let dvacátého století byl ve znamení další genocidy, tentokrát v Kambodži na Jihovýchodě Asie. Tehdy, po americké intervenci, stoupala, až vystoupala popularita tzv. Rudých Khmérů, což byli de facto tamější komunisté-maoisté. Tito lidé poté, co začali ovládat a kontrolovat většinu Kambodže, vyhlásili vítězství nad Američany a začali realizovat svou vizi „revoluční agrární společnosti“.

Tato realizace probíhala formou násilného přesídlování, kdy vládnoucí Khmérové nutili obyvatele měst odejít na venkov, jelikož města jsou nebezpečná, neboť prý hrozily odvetné akce ze strany Američanů a představitelů předchozího režimu. Kambodža se tak změnila v jeden velký zajatecký, koncentrační tábor, v němž byli lidé mučeni, popravováni, trápeni hladem a těžkou prací v nelidských podmínkách.

⁷⁴ Viz dále Krbec. *Před 98 lety začala genocida Arménů v Osmanské říši*. [online]. © 23. 04. 2014 [cit. 2014-03-05]. Dostupné z: <http://www.archeologiezla.cz/2013/04/23/pred-98-lety-zacala-genocida-armenu-v-osmanske-risi/>

Koncem sedmdesátých let se karta obrátila, Kambodžu obsadila vietnamská vojska. Zvláštní, co se dělo dál. Rudí Khmérové se, údajně, stáhli do džungle, kde zůstali do začátku devadesátých let. Pol Pot, řekněme vrchní velitel této genocidy, zemřel v roce 1998 a nikdy nebyl potrestán za své zločiny. Mnoho z těch, kteří přímo vykonávali mučení a vraždy, se vrátilo do svých vesnic, kde žijí jako by se nic nestalo. Zločinci nebyli nikdy potrestáni.⁷⁵

V roce 1994 proběhla další genocida, trvající jen pár měsíců, v africké Rwandě.

Odvěké nepřátelství mezi dvěma kmeny, Hutuové a Tutsiové, kteří vedle sebe žili několika staletí, vyvrcholilo paradoxně po uzavření míru roku 1993.

Hutuové se počátkem šedesátých let dostali k moci v čele se svým prezidentem a menšinu Tutsiů utlačovali. 6. dubna 1994 je sestřeleno letadlo s prezidentem Hutuů, který následně umírá a tím začíná hromadné vraždění menšinových Tutsiů. Opět nejsou ušetřeni ani ženy ani děti. Hutuové se neostýchají vraždit ani v kostele. Jejich zbraněmi jsou mačety, sekery atp.

Počátkem července roku 1994 dorazí do země profesionálně vycvičená armáda Tutsiů a dobývá Rwandu. Začíná druhé kolo a vraždění a vyhánění jsou Hutuové.

Zajímavý je v tomto případě postoj západu, který měl na místě svého člověka a tento muž včas varoval svým dopisem, že se něco děje a že tomu může být zabráněno. Setkal se však s negativní odpovědí a s rozkazem neangažovat se.⁷⁶

K dalším projevům genocidy došlo například ještě v bývalém Sovětském svazu nebo v bývalé Jugoslávii.

⁷⁵ Viz dále BIELINOVÁ, P. *Kambodžská genocida*. [online]. [cit. 2014-05-05]. Dostupné z: <http://www.hedvabnastezka.cz/zeme/asie/kambodza/2167-kambodzka-genocida-petra-bielinova-kambodza>

⁷⁶ Dle KRUŠINA, M. *Den, kdy začala rwandská genocida (6. duben)*. [online]. [cit. 2014-03-05]. Dostupné z: <http://www.stream.cz/vice-o-poradu/slavnedny/804916-den-kdy-zacala-rwandska-genocida-6-duben>

3. Norimberský proces jako největší mezinárodní účtování s holocaustem

Norimberský proces byl zvláštní událostí ve více směrech. Obecně řečeno šlo o soudní proces, v němž byli odsouzeni k letitým pobytům ve vězení či rovnou k trestu smrti ti, kteří byli zodpovědní za holocaust, kteří se nějak podíleli na vedení válečného tažení či byli jinak spřízněni, ať už myšlenkově či vykonávanou funkcí, s nacistickou Třetí říší.

Nutno říci, že ne všechny osoby, které stanuly na lavicích pro obžalované, byly z těch, kteří měli být a priori souzeni a že svět chtěl tehdy vidět na jejich místech ještě jiné pachatele válečných zločinů.

Bylo snad dobře soudit polní maršály, generály, filosofy Třetí říše, ale kde byli ti, pokud necháme stranou válku a nacistickou ideologii a zaměříme se na holocaust, kteří byli zodpovědní za utrpení tolika nedobrovolně uvězněných a tolika zavražděných lidí?

Mnoho z těch, kteří mohli či byli přímo strůjci událostí spjatých s holocaustem, uniklo spravedlnosti úplně spácháním sebevraždy nebo včas a rychle uprchli nejčastěji do Jižní Ameriky, kde spokojeně dočkali stáří, pokud je smrt nebo izraelská tajná služba nenavštívila dříve.

Takový byl případ dvou mužů, Josefa Mengeleho a Adolfa Eichmanna.

Mengele byl onen doktor, který v koncentračním táboře Osvětim prováděl nejrůznější šílené pseudovědecké medicínské pokusy na tamějších či odjinud dovezených věznicích a tvářil se, že provádí výzkum. Tento člověk se před osvobozením Osvětimi vydal na dlouhou cestu, na jejímž konci byla Jižní Amerika, kde tento kdysi elegantní a vážený doktor vykonával nejrůznější práce a ušel spravedlnosti díky smrti, která jej měla zastihnout údajně při plavání v moři.⁷⁷

Adolf Eichmann již takové „štěstí“ neměl. Izraelská tajná služba Mossad jej vypátrala a, jako jednoho z hlavních organizátorů holocaustu, jej postavila před soud, vyslechla a popravila.

Nicméně, vraťme se k Norimberskému procesu. Jak jsme již řekli, byl to proces zvláštní ve více směrech. Zvláštní byl také tím, že byl bezprecedentní. Tehdy, 20. října

⁷⁷ POSNER, Gerald L., WARE, John. *Mengele: Anděl smrti*. Praha: XYZ, 2007. ISBN: 978-80-87021-76-7.

1945⁷⁸, to bylo poprvé, co byli postaveni před soud lidé odpovědní za hromadné vyvražďování či za vedení války, za podporu nacistického režimu atp.

V procesu se také poprvé otevřeně a systematicky hovořilo o masakrech ve vyhlazovacích táborech. Do té doby existovala pouze svědectví příslušníků té které armády, jež osvobodila příslušný tábor, o tom, co viděli a co docela dobře nebyli schopni pochopit. Jak plyne z knihy, svět byl zcela překvapen ze snímků, které byly pořízeny při osvobozování táborů a ze svědectví obžalovaných. Ani tehdy a možná že ani teď, sedmdesát let po konci druhé světové války a po odhalení a medializaci masového vraždění, nejsou mnozí z nás schopni pochopit, jak mohl člověk udělat člověku něco takového.

Kdo vlastně byli obžalovaní v Norimberském procesu? Hermann Göring, říšský maršál, říšský ministr letectví, předseda říšského sněmu, Joachim von Ribbentrop, ministr zahraničních věcí, Rudolf Hess, německý nacistický politik, Ernst Kaltenbrunner, šéf gestapa a SD, Alfred Rosenberg, hlavní nacistický filozof a říšský ministr pro obsazená východní území, Hans Frank, Hitlerův advokát, Wilhelm Frick, říšský ministr vnitra, Fritz Sauckel, generální zplnomocněnec pro nucené pracovní nasazení, Albert Speer, říšský ministr pro zbrojení a střelivo, Kalmar Schacht, prezident německé Říšské banky, Walter Funk, Schachtův nástupce coby říšský ministr hospodářství a mnoho jiných.

Tito muži byli postupně předvoláváni, vyslýcháni a odsouzeni. Je s podivem, že až fanatické zanícení či, chcete-li, láska k Třetí říši a vůdci, který spáchal sebevraždu ve svém bunkru, vydržela mnohým až do konce. Jak ostatně ukazuje i film „Norimberský proces“, mnoho, ne-li všichni, kteří byli odsouzeni k smrti, ještě pod oprátkou vykřikovali nacistická hesla.

Nabízí se opět drobná úvaha. Na jedné straně je jistě dobře, že tito muži, nazývejme je zločinci, stanuli před soudním tribunálem v Norimberku a dostali příslušné tresty. Na straně druhé se tato událost zdá být jen pouhým formálním zadostiučiněním spravedlnosti a jde o formální nastolení „pořádku“.

Vrátil však tento proces pozůstalým jejich mrtvé příbuzné či kamarády zahynuvší jakkoliv ve válečném řádění? Vrátil tento proces k životu ony milióny lidí zavražděných v koncentračních táborech? Stmelil opět dohromady rodiny? Vrátil život

⁷⁸ GILBERT, Gustave. M. *Norimberský deník*. Praha, Mladá fronta, 1981, s. 7.

těm mnoha dětem, které byly zavražděny stejně jako dospělí jen na základě nějaké odvěké nenávisti či na základě nějakých kritérií, které si někdo někdy vykonstruoval a tím zpečetil jejich ortel? Sejmul tento proces a procesy následující z přeživších jejich vzpomínky na toto období?

Na tyto otázky, ať si odpoví každý sám. Samozřejmě nechceme tvrdit, že Norimberský proces či podobné procesy byly zbytečné, ale snad jen nedostatečné. Lidské spravedlnosti bylo snad takto učiněno za dost, ale těžko říci, zda bylo učiněno za dost spravedlnosti božské.

Tribunál trval do 31. srpna 1946. Jak již bylo řečeno, padlo několik rozsudků smrti i několik mnohaletých pobytů ve vězení. Mnoho z těch, kteří však měli stanout na lavici obžalovaných a odnést si trest za své činy, na této lavici nestanulo a nikdy ani nestane.

Ještě dnes, v roce 2014, se čas od času v médiích objeví zpráva, podle níž se tam a tam zcela jistě skrývá ten a ten nacistický zločinec. Sdělovací prostředky následně po seznámení s obsahem reportáže ukáží dobové fotografie dotyčného člověka a pohovoří o jeho údajné minulosti. Nabízí se otázka, co by si po sedmdesáti letech mohla společnost vzít na takovém člověku, zda má či nemá být ten či onen důchodce nebo důchodkyně odsouzen za to, co měl spáchat.

Někdo by mohl říct, že na takovém starém člověku si společnost již nic nevezme. Jestliže byl tím, za koho jej označují, pak má přece to své svědomí, které ho musí šírat po celý život.

Jak ale ukázal norimberský proces, mnoho z bývalých nacistických špiček zůstalo věrných odkazu svého vůdce i ideologii nacismu a za své činy se nestyděla, tudíž pokud by je v roce 1946 nepopravili, mohli by třeba žít zcela v souladu se svým svědomím, stejně jako ti, na něž dnes média a možná že nejen média pořádají hony.

Pak je tu ještě otázka splacení dluhu. Když si člověk vezme v bance půjčku, musí ji splatit on nebo jeho dluh přejde časem na někoho z jeho příbuzných, například na některého z potomků a ten který člověk musí „svůj dluh“ prostě splatit.

Pokud by se ukázalo, že ten který starý člověk býval skutečně kdysi nacistickým drábem, pak by, podobně jako v případě banky, měl svůj dluh splatit i po tak dlouhé době. Jeho dluh by totiž po jeho smrti na potomka nejspíš přejít nemohl a tak by zůstal nikdy nesplacen.

3.1 Následující soudní procesy (Adolf Eichmann, Klaus Barbie aj.)

Po Norimberském procesu následovaly menší, ne však méně důležité procesy s jednotlivými bývalými nacisty, jež se podařilo po válce chytit. O Adolfu Eichmannovi, kdysi pouhém úředníkovi, který se časem stal jedním z hlavních organizátorů masového vyhlazování lidí, staral se o transporty Židů, jsme již hovořili. Tento člověk utekl do Argentiny, kam jej následovala jeho žena a tři synové.

Díky pečlivé práci Mossadu, izraelské tajné služby, byl počátkem šedesátých let Eichmann vystopován a zatčen, byl odvezen do Izraele, kde s ním byl zahájen soudní proces. Eichmann tvrdil, že je nevinný a tvrdil, že pouze přijímal rozkazy od nadřízených. V roce 1962 byl popraven ve vězení poblíž Tel-Avivu.⁷⁹

Dalším mužem, kterého spravedlnost dostihla a možná vlastně i nedostihla, byl Klaus Barbie. Mladý muž, který byl počátkem čtyřicátých let poslán do francouzského Lyonu, aby zde, jako velitel gestapa, pracoval na odhalování komunistů, odbojářů a Židů. Svou přezdívku „lyonský řezník“ si vysloužil díky praktikám, které používal při výslechu vězňených osob. Údajně své oběti velice rád a důkladně mučil.

Byl rovněž znám coby nekompromisní, tvrdý a nadšený voják a vykonavatel vůle Třetí říše. Je údajně zodpovědný za smrt 4000 lidí, z toho je například 44 dětí ze sirotčince v Izeu, které nechal deportovat do tábora v Osvětimi.

Člověk by řekl, že bude ihned po válce postaven před soud, ale měl štěstí. Vzhledem ke své efektivní práci mj. proti komunistům z dob války se stal, v roce 1947, chráněncem Američanů, kteří jej využívali v boji proti komunistům v poválečném Německu. Měl za úkol infiltrovat nejrůznější komunistické skupiny a podílet se na jejich zatčení.

V sedmdesátých letech žil v Bolívii jako businessman a byl objeven známými lovci nacistů, Beatou a Sergem Klarsfeldovými. V roce 1983 byl vydán do Francie, kde stanul před soudem, jež jej odsoudil za zločiny proti lidskosti na doživotí.

Klaus Barbie zemřel v roce 1991 ve vězení na rakovinu.⁸⁰

Podobnou postavou byl také muž jménem Kurt Lischka. Člověk, jehož závratná kariéra se rozvíjela díky německé tajné státní policii, gestapu, kterému šéfoval postupně

⁷⁹ Viz *Adolf Eichmann*. [online]. [cit. 2014-03-03]. Dostupné z: <http://www.dhm.de/lemo/html/biografien/EichmannAdolf/>

⁸⁰ Dle *Klaus Barbie: The Butcher of Lyon*. [online]. [cit. 2014-03-03]. Dostupné z: <http://www.holocaustresearchproject.org/nazioccupation/barbie.html>

na více místech v Evropě. Například v Paříži byl odpovědný za největší masové deportace v okupovaném městě. Lischka byl několikrát povýšen a pokračoval ve své práci jako jeden z velkých organizátorů deportací.

Po konci války byl několikrát odsouzen Brity, Francouzi a nakonec i Němci. Pracoval mj. jako ředitel velkoobchodu s obilím, jehož majitelem byla rodina, s níž se znal ještě před válkou.

Přes tato odsouzení byl vždy poměrně brzy propuštěn a po posledním propuštění, roku 1985, dožil se svou ženou v domě s pečovatelskou službou své smrti roku 1989.⁸¹

⁸¹ Viz RENCZ, Š. *Kurt Lischka*. [online]. [cit. 2014-03-03]. Dostupné z: <http://www.fdb.cz/lidi-zivotopis-biografie/361425-kurt-lischka.html>

3.2 Role Simona Wiesenthala

Obyčejně, když někdo něco ztratí, je zvykem to hledat a v ideálním případě to něco dříve či později najít. Nejinak tomu je, pokud se neztratí něco, ale někdo a ne náhodou, nýbrž cíleně. A proto tu byl muž jménem Simon Wiesenthal a proto dnes existuje i jeho odkaz.

Po konci druhé světové války, kdy se postupně přicházelo na zvěrstva odehrávající se v koncentračních táborech, mnoho nacistů, jak jsme již řekli, zmizelo a to cíleně, aby nebyli nikdy dopadeni a postaveni před soud.

To by se však nemohla objevit skupina lidí, kterým se říká „lovci nacistů“. Tito lidé takřka zasvětili celý svůj život snaze dostat spravedlnosti a hledání uprchlých nacistických zločinců. Zmínili jsme tu mj. již Beatu a Serge Klasfeldovy.

K těm řekněme nejdůležitějším tzv. lovcům nacistů patří jistě Simon Wiesenthal, člověk, který přežil nacistické vyhlazování a který v roce 1947 v Rakousku založil tzv. Židovské dokumentační středisko.

V rámci této instituce Wiesenthal mnoho let tlačil na vlády západních zemí, aby mu umožnili vyhledat a potrestat německé válečné zločince. Tento úkol nebyl jednoduchý, vezmeme-li si, že tito zločinci, aby nebyli dopadeni, často měli svou práci, byli dobře maskováni, tu si někdo nechal narůst knír, tu proběhly úpravy v oblasti vlasů anebo zkrátka zestárly, což bylo pro utajení jejich identity žádoucí. O nějaké pochybné minulosti nemohla být ani řeč, taková minulost zkrátka jakoby neexistovala.

O to měl Simon Wiesenthal a jeho lidé ztíženou práci, která se doslova podobala hledání malých jehel ve velkých kupkách sena. Nicméně, i přes tuto svízele se Židovskému dokumentačnímu středisku podařilo dostat před soud již zmíněného Adolfa Eichmanna nebo Franze Stangla, velitele vyhlazovacích táborů Sobibor a Treblinka.

Středisku se také podařilo najít Karla Silberbauera, tajného agenta gestapa, který vypátral úkryt Anny Frankové, autorky deníku vypovídajícím o krátké době skrývání před nacisty mezi několika málo zdi, a její rodiny.⁸² Ona i její rodina byli následně posláni do vyhlazovacího lágru a popraveni. Jediný, kdo přežil, byl Annin otec Otto, jenž se postaral o vydání deníku své dcery, který si ostatně můžeme přečíst i dnes.

Instituce Simona Wiesenthala se postarala o zatčení ještě dalšího člověka, ženy, dozorkyně z koncentračního tábora Majdanek, Hermíny Braunsteinerové. O ní se

⁸² Viz *Nazi hunting: Simon Wiesenthal*. [online]. [cit. 2014-03-03]. Dostupné z: <http://www.ushmm.org/wlc/en/article.php?ModuleId=10007151>

údajně Wiesenthal dozvěděl v rámci návštěvy Izraele, při níž za ním přišly tři ženy a zeptaly se, zda neví, co se stalo s „Kobylou“, jak zněla přezdívka této ženy.

On o ní do té doby neslyšel, ale v reakci na vyprávění žen, přeživších z tábora Majdanek, které mu vyprávěly o krutostech a bestialitách, kterých se dozorkyně dopouštěla, se pustil po její stopě. Objevil ji v New Yorku jako paní vdanou za Američana příjmením Ryan. Tam, s pomocí korespondence s lidmi z deníku New York Times, který 14. června roku 1964 vyšel s následujícím nápisem na první straně: „Bývalá dozorkyně z koncentračního tábora, dnes paní v domácnosti z Queens“ byla Braunsteinerová odhalena, roku 1973 uvězněna a roku 1975 vydána do Německa, kde byla v soudním procesu v Düsseldorfu obviněna ona a osm dalších dozorkyň z tábora Majdanek.

Braunsteinerová byla po šesti letech za své zločiny odsouzena na doživotí v roce 1981, přičemž byla z důvodu chatrného zdraví v roce 1996 propuštěna.⁸³

Simon Wiesenthal zemřel v roce 2005. Část života, kterou věnoval hledání nacistických zločinců, věřil, že i přes zub času bude vždy spravedlnosti učiněno za dost.⁸⁴

⁸³ Viz dále *Some significant cases: Hermina Braunsteiner*. [online]. [cit. 2014-03-03]. Dostupné z: http://www.simon-wiesenthal-archiv.at/02_dokuzentrum/02_faelle/e05_braunsteiner.html

⁸⁴ *Dle Nazi hunting: Simon Wiesenthal*. [online]. [cit. 2014-03-03]. Dostupné z: <http://www.ushmm.org/wlc/en/article.php?ModuleId=10007151>

4. Význam autentického svědectví obětí vyhlazování Židů

Tato kapitola, dalo by se říci, je spíše úvahového charakteru. Ptát se, zda má autentické svědectví obětí vyhlazování nějaký význam, je zbytečné. Samozřejmě, že takové svědectví mělo obrovský význam již v době Norimberského procesu, ale i v procesech následujících, kde několik bývalých vězňů z koncentračních táborů podávalo svědectví o chodu koncentračního tábora, o chování dozorců, vězňů, o životních podmínkách. Tito bývalí uvězněni, tito přeživší rovněž hovořili o tom, jak fungoval důmyslný mechanismus zabíjení lidí v tom kterém táboře.

Význam svědectví těchto lidí v dnešní době je rovněž důležitý. Jelikož již nezbývá mnoho těch, kdo tento proces zažili nedobrovolně na vlastní kůži, jsou to právě jejich výpovědi a jejich svědectví, které i po jejich smrti poslouží tomu, aby nic z toho, co se stalo, nebylo zapomenuto.

Knižní výpovědi, dokumentární filmy a jiná tvorba buď přímo oněch přeživších či tvorba zprostředkovaná je ale důležitá nejen z hlediska historického či historicko-dokumentárního. Je to také možnost pro ty, kteří nemají stejnou zkušenost, pochopit nebo lépe řečeno pokusit se alespoň trochu pochopit, co takový člověk musel zažívat, jak tato zkušenost dopadala na fyzickou a psychickou stránku vězněného člověka.

V rámci této kapitoly je třeba zmínit další aspekt, pro jehož přítomnost je rovněž důležité takové autentické svědectví. Tomuto aspektu se budeme podrobně věnovat později, nicméně i teď je třeba na něj upozornit.

Jedná se o popírání holocaustu. Disciplína, která se pro mnoho lidí stala životním postojem a životním cílem, tedy snaha dokázat, že koncentrační, potažmo vyhlazovací, tábory nikdy neexistovaly, že množství zdrojů, které je k dispozici k prostudování dané problematiky je podvrh, popírají rovněž teze o masovém vyhlazování lidí v plynových komorách a domnívají se, že ti takzvaní přeživší jsou takřkajíc celosvětový herecký kompars.

Osobní názor na teze o popírání holocaustu, pochopitelně, necháme stranou. Je nicméně třeba říci, že pokud by opravdu měla být skutečnost taková, jak tvrdí tito „odborníci“, pak by se jednalo o tragédii, jejíž realizační a především tvůrčí tým odvedl nejdokonalejší práci v dějinách divadelní a filmové tvorby.

Scénáristou počínaje, přes velké množství komparsistů, herců i neherců hlavních a vedlejších rolí, až po režiséry, jejichž zpracování jsou si mnohdy tak podobná. Totéž

platí pro kulisáky a rekvizitáře, kostyméry a garderobiéry, kterým se podařilo mnoho herců i neherců vskutku věrohodně nalíčit.

Touto stručnou představou, jak by to mohlo vypadat v pojetí popíračů holocaustu, jsme se dostali do poněkud surrealistické oblasti. Avšak, nabízí se ještě jedna doplňující otázka.

Pokud by celý divadelně-filmový komplex nazvaný „Holocaust“ proběhl skutečně tak, jak je uvedeno výše, tedy podle logického vyústění představ popíračů holocaustu, pak by se na realizaci tohoto díla museli podílet všichni nebo alespoň většina režisérů, scénáristů a jiných tvůrců, z čehož plyne, že mezi léty 1942-1945 by nemohl vzniknout dobrý film. Bylo tomu skutečně tak?

Pochopitelně, že ne. Kdyby to tak skutečně bylo, nemohli bychom se dnes podívat na takové filmy jako je Viscontiho „Posedlost“ nebo „Návštěvu z temnot“ Marcela Carného, Clouzotova „Havrana“ či Bretonovy „Anděle hříchu“ a jistě i další filmy.⁸⁵

⁸⁵ BORDWELL, D., THOMPSONOVÁ, K. *Dějiny filmu*. Praha, NLN, 2007. ISBN 978-80-7106-898-3. Dostupné z: <http://www.uloz.to/hledej?q=thompson-kristin-bordwell-david-dejiny-filmu.pdf&related=1>

5. Faktografická a dokumentární literatura o pronásledování židovského etnika

Faktografická a dokumentární literatura o pronásledování židovského etnika je jedním ze základních zdrojů informací o pronásledování tohoto etnika vůbec. Nutno říci, že tento druh literatury je oproštěn od subjektivního pohledu na věc a používá pouze holá, prokazatelná fakta, na jejichž základě se snaží dokázat to či ono tvrzení.

Existuje množství literatury, která se zabývá historickými kapitolami, jako je starověk, středověk a problematice pronásledování Židů v nich. Existuje rovněž mnoho literatury poukazující na postavení izraelitů v tzv. novodobých dějinách.

Toto všechno jsou však jen obecné pojmy a jedná se o poměrně široké časové spektrum. Šíří tohoto spektra, v rámci této práce a pro její potřeby, zúžíme a determinujeme si opět pomyslnou časovou osu, v níž se při tvorbě této kapitoly budeme nacházet.

Zajímá nás literatura o pronásledování Židů, ale především literatura reflektující židovský holocaust. Vybereme jen ty tituly, jež považujeme za nejdůležitější.

Jednou z prvních knih, jež by v tomto výčtu rozhodně neměla chybět, je kniha autorů Betty a Roberta-Paula Truckových s názvem „Lékaři hanby: Pravda o lidských morčatech v Osvětimi“ z roku 1984.

Tento originální dokument vzniklý na základě výpovědí bývalého osvětimského vězně, doktora Martina Landaua, detailně popisuje práci „lékařů“ v Osvětimi. Můžeme blíže nahlédnout pod pokličku jedné z nejčernějších kapitol lidských dějin, kdy lidé, kteří často složili Hippokratovu přísahu, neváhali, v rámci výzkumu a snahy o vývoj medicíny, provádět na vězních pokusy, při kterých „subjekty“ zažívaly neskutečnou bolest a utrpení. Co je horší, že tito lékaři, s doktorem Josefem Mengelem v čele, tyto pokusy dělali často i na dětech a především na dvojčatech, jejichž genetický základ a další složky se staly Mengeleho největší oblastí zájmu.

Jen pro ilustraci si jmenujme pár praktik, které probíhaly v Osvětimi za zdmí příslušných domů. Lékaři například zkoumali, jak dlouho člověk vydrží v ledové vodě. Takový člověk byl ponořen do vany s ledovou vodou a zůstal v ní, dokud se mu nezastavilo srdce a nezemřel.

Jiný člověk byl zavřen do komory simulující prostředí v podtlakové komoře a zkoumaly se reakce a výdrž zkoumané osoby. Subjektům byly dále aplikovány do těla

injekce s bakteriemi či jinak otráveným materiálem a opět se přihlíželo tělesným reakcím vězňů a tomu, jak dlouho zůstali naživu.

Tyto a jiné, dalo by se říci mnohem horší, pokusy si lze ve výše zmíněné knize přečíst.⁸⁶

Další knihou je titul „Pachatelé, oběti a diváci: Židovská katastrofa 1933-1945“ autora Raula Hilberga z roku 2002. Tento člověk, věhlasný historik, napsal tuto práci, která se stala jednou z nejuznávanějších prací o holocaustu a o tom, co mu ve třicátých letech dvacátého století předcházelo.

Autor popisuje situaci od nástupu Hitlera a národních socialistů k moci, přes nechvalně známé Norimberské zákony, které hierarchizovaly a determinovaly lidi a určovaly, zda jsou či nejsou Židy, pokračuje konferencí ve Wannsee až dochází ke zdokumentování masového vyhlazování židovského národa, transporty počínaje a v plynových komorách často konče.

Hilberg tuto problematiku sleduje, představuje, jak již název napovídá, z pohledu pachatelů, tedy příslušníků SS, z pohledu obětí, čili Židů, a z pohledu diváků, tedy z pohledu běžných Němců, kteří často neměli o tom, co se děje mnohdy takřka za jejich zády, vůbec tušení.⁸⁷

Wolfgang Sofsky je autorem knihy „Řád teroru: Koncentrační tábor“ z roku 2006. Autor se v této syntetické historiografické práci věnuje fenoménu minulosti, koncentračním táborům. Tato místa sleduje a představuje z hlediska jejich rozdělení, dívá se na ně a pokouší se popsat jejich řád a vnitřní provoz. Kniha má zároveň ještě jeden velmi důležitý rozměr, který z ní dělá víc než jen historiografickou práci.

Na základě výpovědí bývalých vězňů z koncentračních táborů provádí autor historicko-sociologickou analýzu postupu destrukce lidské osobnosti v těchto táborech. Popisuje, jaký dopad má delší pobyt na takovém místě na lidské fyzično, ale především na jeho duševno. I na základě této analýzy v knize Wolfganga Sofského se můžeme pokusit představit si, jaké to asi mohlo být, když byl člověk zcela nečekaně zavřen v koncentračním táboře.⁸⁸

⁸⁶ TRUCKOVÁ, Betty, TRUCK, Robert-Paul. *Lékaři hanby: Pravda o lidských morčatech v Osvětimi*. Praha: Práce, 1984.

⁸⁷ HILBERG, Raul. *Pachatelé, oběti a vrazi: Židovská katastrofa 1933-1945*. Praha: Argo, 2002. ISBN: 80-7203-472-3.

⁸⁸ SOFSKY, Wolfgang. *Řád teroru: Koncentrační tábor*. Praha: Argo, 2006. ISBN: 80-7203-818-4.

Kniha se do jisté míry podobá titulu, jehož autorem je psycholog Viktor Frankl. Tím titulem je „A přesto říci životu ano“. Vzhledem k tomu, že se ale jedná o dílo zpracované subjektivním pohledem na situaci pobytu v koncentračním táboře, budeme se touto knihou více zabývat v jedné z následujících kapitol.

Německý historik Götz Aly se, ve své práci „Konečné řešení: Přesun národů a vyhlazení evropských Židů“ vydané roku 2006, věnuje především době před holocaustem, končí rokem 1942, a zabývá se procesy rozhodování, jež časem vyústily v masové vraždění lidí. Autor zkoumá i antisemitskou politiku, kterou nacisté rozpoutali v první polovině třicátých let dvacátého století a která také vyústila v rozpoutání holocaustu.

Co se týká již zmíněných procesů rozhodování, jde o to, že autor tvrdí, že samotný holocaust není výsledkem jednoho rozhodnutí jednoho člověka, ale že tento fakt vyústil po mnoha rozhodnutích předchozích a zároveň tvrdí i to, že jakási řekněme „touha“ po vyhlášení holocaustu dřímala mezi nacisty již téměř od samých počátků, ale bylo třeba k němu postupně dospět.

V podstatě tedy rekonstruuje to, co holocaustu předcházelo a co jej postupem času zformovalo do podoby, v jaké jej známe dnes z jiných zdrojů.⁸⁹

Další titul, který je třeba rozhodně zmínit, a který se zabývá holocaustem spíše z psychologického úhlu pohledu, je kniha „Můj děda nebyl nácek“ od Sabine Mollerové, Karoline Tschuggnallové a Haralda Webera z roku 2010.

Tito autoři se v knize zabývají holocaustem v době po holocaustu, konkrétně se věnují problematice kolektivní paměti, která, jak se ukazuje, někdy jako by vůbec neexistovala.

Na jedné straně jsou rodiny, jejichž členové prožili a mnozí přežili masové vyhlazování či válku. Kolektivní paměť v těchto rodinách existuje a tato témata jsou v takových rodinách brána jako fakta, která se skutečně stala a o kterých tedy není třeba pochybovat.

Na druhé straně rodiny, jejichž příbuzní byli prokazatelně za druhé světové války členové SS a podíleli se na masovém vraždění lidí v táborech například jako dozorcí. Jak se ukázalo, rodiny, resp. potomci těchto lidí mají často velmi krátkou paměť a něco jako kolektivní paměť zde velmi často jaksi vůbec neexistuje. To, že

⁸⁹ Viz dále ALY, Götz. *Konečné řešení: Přesun národů a vyhlazení evropských Židů*. Praha: Argo, 2006. ISBN: 80-7203-833-8.

jejich předkové byli nacisty, s tím tito lidé nic nenadělají, ale přes všechny důkazy často tvrdí, že „Můj děda nebyl nácek“.⁹⁰

V roce 2001 vyšla kniha, jež je sice mimo naše členění dle roku vydání, ale vzhledem k svému obsahu bychom ji měli umístit sem. Dá se říci, že tato kniha je z velké míry podobná tématu knihy předchozí, a sice tématu kolektivní paměti v rodinách bývalých nacistů. Kniha se jmenuje „Nosíš mé jméno“ a jejími autory jsou Norbert a Stephan Lebertovi.

Titul obsahuje rozhovory s několika přímými potomky bývalých prominentních nacistů a zabývá se tím, zda se dítě ke svému rodiči hlásí a sdílí s ním odkaz nacionálního socialismu či nikoliv.

Je to zvláštní mozaika a vhléd do života několika lidí, z nichž někteří i po letech sympatizují s nacismem a jsou věrni odkazu svého rodiče, potažmo odkazu Adolfa Hitlera. Jiní naopak před nacismem a jeho projevy varují a otevřeně se přiznávají, že se stydí za to, co ten který rodič dělal za války.⁹¹

V roce 2011 spatřila světlo světa kniha autora J. J. Duffacka „Pravda o holokaustu: Války bez bojiště“.

Tento titul je zase spíše psychologickým pohledem na koncentrační tábory a konkrétně se zabývá psychologií chování dozorců a „kápů“ neboli takových dozorců z řad vězňů. Autor si klade otázku, jak je možné, že v podstatě slušní lidé jsou téměř z ničeho nic schopni podílet se na vraždách miliónů lidí a mít duševní uspokojení z vykonání takového rozkazu. Otázka, kterou si klade mnoho lidí a autor na ni podává svou odpověď.⁹²

Kniha Iana Baxtera „Tábor smrti Osvětim: Válka v obrazech“ z roku 2013 je dílem, jež popisuje vznik a vývoj tohoto německého vyhlazovacího tábora v Polsku. Zabývá se jeho vznikem, kdy to byl ještě tábor pracovní a dozvíme se mnohé i o tom, kdy a jak se z pracovního tábora stal největší tábor vyhlazovací.

⁹⁰ MOLLEROVÁ, Sabine, TSCHUGGNALLOVÁ, Karoline, WELZER, Harald. *Můj děda nebyl nácek*. Praha: Argo, 2010. ISBN: 978-80-257-0228-4.

⁹¹ LEBERT, Norbert, LEBERT, Stephan. *Nosíš mé jméno*. Praha, Ikar, 2001. ISBN: 80-7202-936-3.

⁹² Viz dále DUFFACK, J. J. *Pravda o holokaustu: Války bez bojiště*. Praha: Naše vojsko, 2011. ISBN: 978-80-206-1248-9.

Autor v knize popisuje také podmínky života, které zde byly běžné, vnitřní řád tábora a jeho každodenní fungování. Kniha obsahuje množství fotografického materiálu, který dokreslí představu člověka o tomto místě.⁹³

Jak jsme již řekli, faktografické a dokumentární literatury na toto téma existuje samozřejmě více, ale my jsme zvolili tituly, jež považujeme za jedny z nejdůležitějších.

⁹³ BAXTER, Ian. *Tábor smrti Osvětim: Válka v obrazech*. Brno: Jota, 2013. ISBN: 978-80-7462-416-2.

6. Umělecká reflexe holocaustu, síla výpovědi jako inspirace pro tvůrce

Podíváme-li se na holocaust a na to, jakým způsobem byl a je umělecky reflektován, přijdeme na velice intenzivní inventář literární i filmové tvorby. Oběma těmito formami reflexe holocaustu se budeme zabývat v následujících kapitolách.

Umělecká reflexe holocaustu ve formě literatury je poměrně bohatým zdrojem vědění o této problematice.

Žánrově obsahuje beletrii čili románové vyprávění o životě v koncentračním táboře nebo vyprávění příběhu formou povídek a pak jsou to memoáry těch, kteří nacistické vyhlazování přežili a na základě toho, co sami prožili a viděli, o tom podávají svědectví.

Objevují se však také deníkové zápisky, jež bychom mohli označit jako subžánr memoárové literatury, v nichž rovněž dotyčný subjektivně zaznamenává svět kolem sebe, stanuvší se události či například své duševní pochody.

Literární formou, která je dnes velmi populární a je označována za samostatný žánr, je komiks. Právě ve formě komiksů můžeme dnes také najít mnoho příběhů, které byly původně zpracovány například jako deníkové zápisky. Některé komiksově příběhy mohou být rovněž volně inspirovány jinými literárními díly či například filmovou tvorbou.

Konkrétních děl těchto žánrů můžeme nalézt opravdu velké množství a v následující kapitole budeme hovořit o těch nejznámějších či nejdůležitějších literárních dílech.

U filmové tvorby, která je také formou umělecké reflexe holocaustu, můžeme nejčastěji najít filmy natočené podle knižní předlohy, zpravidla podle románu či podle povídek toho kterého autora. Další možností je vidět filmy natočené podle paměti nějakého přeživšího či na základě deníkových zápisků.

Výjimkou nejsou ani filmy takřkajíc „volně inspirované tématem“, tedy filmy nevycházející z konkrétní literární předlohy, ale poukazující na konkrétní téma související s problematikou holocaustu.

Mohli bychom říci, že knihy jsou svědectvím o určité době, o určitém chování lidí na určitém místě v určité době. V případě holocaustu jsou tyto atributy konkretizovány a to, o čem si můžeme přečíst, může být často emocionálně velmi náročná záležitost.

Je bez pochyby, že pro tvůrce zde existuje, i po mnoha letech a mnoha filmech, ještě dost příběhů zpracovaných zatím ještě jen v literární podobě, které by snad bylo záhodno převést do podoby filmové a na filmovém plátně tak přiblížit publiku životní osudy nějakého člověka nebo skupiny lidí. Zároveň by mohlo mít převedení takového literárního díla do filmové podoby i ten účinek, že by se někdo z publika mohl přidat ke skupině lidí zajímajících se o téma holocaustu, rozšířit tak jejich řady a prodlužovat svým zájmem a studiem krátkou lidskou paměť.

6.1 Bibliografie nejvýznamnější umělecké literatury věnované problematice holocaustu

Umělecká literatura je, jak jsme si ukázali v předchozí kapitole, rovněž hodnotným zdrojem informací o problematice holocaustu. Na rozdíl od literatury faktografické a dokumentární, která uvádí především fakta, prokazatelné údaje a není v ní prostor pro subjektivní hodnocení, literatura umělecká, přestože, v případě holocaustu, často pracuje s určitým reálným základem, a je třeba si uvědomit, že v tomto druhu literatury se používá fantazie a jde o subjektivní hodnocení situace, o subjektivní pohled na svět a na danou problematiku.

Je to de facto jako by se odborník a laik, dívali například na bicykl. Laik řekne kupříkladu, že vidí kolo, na kterém se dá jezdit, jež může člověku umožnit přesun z bodu A do bodu B atp.

Odborník naproti tomu by zřejmě hovořil o historii bicyklů, o tom, jaké jsou druhy tohoto dopravního prostředku, jakými úpravami může ten který typ kola podstoupit. Bude o kolu jednoduše hovořit z pohledu odborníka, který se vyvaruje subjektivního hodnocení. S naším tématem literatury je to obdobné.

V rámci této kapitoly budeme, jako v případě literatury faktografické a dokumentární, uvádět ty nejvýznamnější tituly, které by neměly být opomenuty. Ostatně, naše další konání predestinuje již název této kapitoly.

Psychologický román Williama Styrona „Sofiina volba“ vyšla poprvé roku 1979. V tomto románu se setkávají tři postavy, z nichž by se za tu hlavní dala označit Sofie Zawistowská. Tato žena žije nyní v menším motelu v Americe se svým přítelem Nathanem. Do motelu se přistěhuje také mladý začínající spisovatel Stingo, který se s párem spřátelí. Stingo se stává součástí života mileneckého páru, kterému ale příliš nerozumí.

Sofie a Nathan jsou skutečně zvláštní pár. On je schizofrenik a narkoman, jak se v průběhu knihy dozvídáme a ona má za sebou hrůzy koncentračního tábora. Jejich společný vztah vznikl díky náhodnému setkání, po kterém Nathan nabízí Sofii pomoc. Stingovi postupně začíná docházet, že vztah mileneckého páru je patologický a že je čím dál víc vtahován do jejich středu.

Zlom přichází, když se Sofie jednoho večera rozpovídá a řekne Stingovi o tom, že byla v koncentračním táboře, kde ji německý doktor „umožnil“ přežít, když jedno ze

dvou svých dětí nechá odvést na smrt. Sofie se rozhodla pro chlapce a dceru nechává odvést. Postupně se dostává jako služebná do domu velitele tábora Rudolfa Hesse, jehož se pokusí svést, aby zachránila svého potomka. Tento pokus se nepodaří a Sofiin psychický stav se zhoršuje.

Ačkoliv název uvádí jen jednu volbu, v románu je jich několik. Při první volbě Sofie odmítá angažovat se coby mladá slečna ve Varšavě v protiněmeckém odboji. Její druhá volba je volba mezi životem a smrtí jejích dětí v koncentračním táboře. Třetí volba, zda svést či nesesvést Rudolfa Hesse, aby zachránila alespoň jedno své dítě. Poslední volba přichází poté, co si Sofie uvědomí, že život už nikdy nebude hezký a že pro ni zcela ztratil smysl. Její poslední volbou je smrt.⁹⁴

V roce 2005 vyšel román Roberta Merleho „Smrt je mým řemeslem“, který je zповědí Rudolfa Langa. Tento člověk, jímž byl vlastně Rudolf Hess, je nám představen jako rozporuplná postava. Na jedné straně milující manžel a otec a na straně druhé člověk, který zorganizoval, přihlížel a podílel se masovému vraždění v koncentračních táborech. Jak je vlastně vůbec možná taková změna, kdy jedinec milý, hodný a laskavý se změní ve vraždící bestii, která se bez okolků dívá na smrt tolika nevinných lidí?⁹⁵

Další knihou je „Deník Anny Frankové“. Toto známé dílo vycházející z deníkových zápisků dospívající Anny, která si tyto zápisky dělala v době, kdy se musela se svými rodiči ukrývat před nacisty v několika malých místnostech v domě v Amsterdamu. Anna zde popisuje každodenní život svůj a svých rodičů, kdy nesměli ven, museli se zdržovat většinou jen v oněch několika málo místnostech a soukromí v podstatě nepřipadalo v úvahu.

Jejich úkryt byl prozrazen, celá rodina odvečena do koncentračních táborů a jediný, kdo přežil tyto peripetie, byl Annin otec Otto, který se postaral o vydání deníku své dcery.⁹⁶ Zajímavostí je, že tento titul se dočkal i komiksové podoby.

Viktor E. Frankl je významnou osobností na poli psychologie. Je to člověk s českými kořeny, který založil ve Vídni tzv. třetí vídeňskou psychoanalytickou školu., konkrétně je zakladatelem logoterapie, která se v rámci psychoanalýzy ptá po smyslu například života, po smyslu smrti, věci atp.⁹⁷

⁹⁴ STYRON, William. *Sofina volba*. Praha, Knižní klub, 2005. ISBN: 80-242-1306-0.

⁹⁵ Viz MERLE, Robert. *Smrt je mým řemeslem*. Praha, Naše vojsko, 2005. ISBN: 80-206-0768-4.

⁹⁶ FRANKOVÁ, Anne. *Deník*. Praha: Triáda, 2006. ISBN: 80-86138-58-5.

⁹⁷ Dle FRANKL, Viktor E. *A přesto říci životu ano: Psycholog prožívá koncentrační tábor*. Praha: Karmelitánské nakladatelství, 2006, s. 9. ISBN: 978-80-7192-866-9.

Ve své knize „A přesto říci životu ano“ nahlíží Frankl na holocaust z pohledu nejen vězně, ale především z pohledu psychologa. Pozoruje sám sebe a svět kolem a pozoruje i ostatní vězně a dozorce a výsledky svého pozorování si zapisuje a pečlivě schovává.

Tato kniha dává možnost těm, kteří nemají tutéž zkušenost, alespoň se pokusit pochopit, co to znamenalo být vězněm v koncentračním táboře a jaká negativa tento pobyt s sebou přinášel.

Frankl rozebírá jednotlivé fáze a de facto i mezifáze pobytu v lágru a vysvětluje, co se děje v rámci té či oné fáze s ním a co se, zřejmě, děje s ostatními. Podrobně také vysvětluje denní režim a jakýsi vnitřní řád tábora. Ukazuje rovněž, jak moc toho člověku zbývá ve chvíli, kdy se zdá, že už o všechno přišel.⁹⁸

Kniha „Děblova dílna“ je opět trochu jiným pohledem na holocaust a na snahy nacistů za druhé světové války. Její československý autor, Adolf Burger, byl účastníkem a poté pamětníkem do té doby zřejmě něčeho nevídaného.

Jeho kniha popisuje „zlatou klec“, do níž byl zavřen on a další spoluvězni v rámci tzv. akce „Bernard“. Při této akci byli do jednoho koncentračního tábora přivezeni padělatelé, grafici, tiskaři a jiní odborníci různých národností, aby zde vyráběli dokonalé padělky měn spojeneckých zemí s cílem destabilizovat jejich ekonomiku. Údajně se jednalo o největší padělatelskou akci v dějinách.⁹⁹

Zajímavou kapitolou jsou útky z Osvětimského vyhlazovacího tábora. Jedním z mála, komu se to podařilo, byl tehdejší Čechoslovák Rudolf Vrba. Ten ve své knize „Utekl jsem z Osvětimi“, ještě před útekem samotným popisuje peripetie svého života před transportem do Osvětimi. Popisuje, stejně jako mnoho jiných autorů ve vzpomínkových knihách, prostředí tábora, píše o tom, co viděl a zažil.

Z hlediska historie i z hlediska této knihy je však důležitý onen útek z tábora, který se Vrbovi a jeho spoluvězni podařil. Tento pár utečenců se dostal postupně až na Slovensko, kde tamější úřadům nadiktovali zprávu, v níž mluvili o poměrech, které v Osvětimi vládly.¹⁰⁰

⁹⁸ Viz dále FRANKL, Viktor E. *A přesto říci životu ano: Psycholog prožívá koncentrační tábor*. Praha: Karmelitánské nakladatelství, 2006. ISBN: 978-80-7192-866-9.

⁹⁹ BURGER, Adolf. *Děblova dílna*. Praha, Ikar, 2007. ISBN: 978-80-249-0968-4.

¹⁰⁰ Dle VRBA, Rudolf. *Utekl jsem z Osvětimi*. Praha, Sefer, 2007. ISBN: 80-85924-50-1.

Zajímavostí je, že zpráva, již, spolu se svým spoluvězněm-uprchlíkem Alfredem Wetzlerem nadiktovali slovenským úřadům, nebyla první, ale jednou z prvních zpráv tohoto typu a byla to právě tato zpráva, která dodala na autentičnosti dalším podobným zprávám, jejichž obsah se do té doby jevil jako neskutečný.¹⁰¹

Jedna z přeživších, žena, která nedobrovolně navštívila několik koncentračních táborů a absolvovala i nechvalně známý pochod smrti, je autorkou knihy „Klid je síla, řek‘ tatínek“.

Tato kniha je vzpomínkovou knihou na dobu před válkou, kdy autorka vzpomíná na svou lásku, na domov, na školu. Tento svět se začal hroutit s příchodem Němců a s vydáním Norimberských zákonů. Paní Zdenka Fantlová musela přestat chodit do školy z rasových důvodů.

Kniha pokračuje tím, jak jejího tatínka zatkl gestapo, následoval transport do Terezína a poté transporty do několika pracovních či vyhlazovacích táborů.

Autorka popisuje relativně klidný život v terezínském ghetu, píše například o kulturních večerech, které se zde směly organizovat atp.

Následující vyprávění už jsou zážitky z lágrů tak, jak je viděla ona, vyděšená, mladá, česká holka, která nechápala, co se to děje. Vypráví o své cestě napříč koncentračními tábory až do doby osvobození, kdy se, jak sama říká, octla téměř na pokraji smrti ležíc na hromadě mrtvol.¹⁰²

Kniha, jež by rozhodně měla zaznít v tomto výčtu, je kniha „Schindlerův seznam“ autora Thomase Keneallyho.

Román o skutečné historické postavě Oskara Schindlera, opět muže s českými kořeny, který se stal bohatým průmyslníkem a díky němuž přežilo běsnění nacistů něco přes tisíc Židů poté, co je nechal transportovat do českého Brněnce jako pracovní sílu pro svou novou továrnu za nemalou část majetku vydanou takříkajíc přímo „ze své kapsy“.¹⁰³

V roce 2009 vyšla poprvé v češtině kniha maďarského lékaře Miklóse Nyiszliho. Kniha se jmenuje „Byl jsem Mengeleho asistentem“ a úplně poprvé vyšla už roku 1946.

¹⁰¹ Viz *Útěk Rudolfa Vrby a Alfreda Wetzlera z Osvětimi a jejich zpráva (1944)*. [online]. [cit. 2014-03-04]. Dostupné z: <http://www.holocaust.cz/cz2/history/events/vrba>

¹⁰² Viz FANTLOVÁ, Zdenka. *Klid je síla, řek‘ tatínek*. Praha: Primus, 1996. ISBN: 80-85625-71-7.

¹⁰³ Dle KENEALLY, Thomas. *Schindlerův seznam*. Praha: Leda, Rozmluvy, 2009. ISBN: 978-80-7335-214-1.

Již několikrát jsme se v této práci zmínili o zvěrstvech nacistických doktorů a o tom, jak si doktor Mengele vybíral z transportů lékaře, aby mu asistovali při jeho pokusech na věznicích. Zmínili jsme se rovněž o tom, že eminentním zájmem doktora Mengeleho byla dvojčata.

Byl to právě doktor Nyiszli, kdo byl s tímto nacistickým lékařem a jako asistent mu pomáhal s dvojčaty, která po doktorových pseudolékařských pokusech pitval. Díky tomu měl přístup do míst, kam se dostalo jen málo lidí a z věcí, které tam tehdy viděl, se vypisuje.

Kniha je subjektivním popisem toho, co doktor Nyiszli viděl, co zažil a podává svědectví o utrpení a krutosti, která byla v Osvětimi na denním pořádku.¹⁰⁴

Specifickým žánrem reflektujícím mimo jiné i téma holocaustu, je komiks. Již několik titulů umělecké literatury zabývajících se touto problematikou vyšlo mj. i v této podobě, jež je současným, zejména mladým čtenářům, blízká.

Například již zmíněný Deník Anny Frankové se dočkal své komiksové podoby v roce 2013. Dalším titulem, který ale nevyšel v jiném žánru, je komiks „Maus“ Arta Spiegelmana z roku 2012.

Tento komiks v předchozích letech vyšel rozdělený do více částí a právě v roce 2012 si čtenáři mohli přečíst vydání souborné.

Je to komiksové zpracování holocaustu se všemi specifiky, které s sebou žánr komiks přináší. Například jednotlivé scény jsou demonstrovány ve formě nakreslených obrázků, na nichž vidíme výjevy konkrétních scén. Dalším specifikem je vyjadřování postav, kdy jednotlivé repliky „vycházejí z úst“ postavy ohraničené často, ne vždy, nakreslenou bublinou a bývají umístěny v nějaké části scénického obrázku, například nahoře nebo dole či uprostřed. O čem je ale Maus?

Maus je představení holocaustu a „konečného řešení židovské otázky“ ve formě bajky, kdy místo lidí jsou jednajícími postavami zvířata, a sice kočky coby nacisté a myši coby Židé. Je to způsob uměleckého vyjádření formou dnes velmi populárního žánru, který by mohl přispět ke zvýšení zájmu a tím i ke zlepšení povědomí o genocidě Židů i dalších menšin.¹⁰⁵

¹⁰⁴ Viz dále NYISZLI, Miklós. *Byl jsem Mengeleho asistentem*. Praha, academia, 2010. ISBN: 978-80-200-1757-4.

¹⁰⁵ Viz dále SPIEGELMAN, Art. *Maus: Příběh očitého svědka*. Praha: Torst, 2012. ISBN: 978-80-7215-441-8.

6.2 Přehled filmových děl s motivy holocaustu

Podíváme-li se na filmy, jež vznikly, řekněme, jako reflexe holocaustu, najdeme velké množství kinematografických děl. Různá léta, různé země a různí režiséři. Mnoho z těchto filmů stojí za to vidět, ale v současné době se o nich často vůbec neví. Přitom by to mohly být právě tyto filmy, které by mladým lidem mohly být názornými ukázkami toho, co to byl holocaust. Říká se totiž, že názorný příklad je často účinnější než plané přednášení faktů.

Pochopitelně, je třeba mít na paměti, že pracujeme-li s filmy, pak pracujeme s uměleckou tvorbou. Měli bychom si tedy uvědomit, že nějaké scény či události nemusí vždy zachycovat přesně to, co se skutečně stalo. Režiséři často přizpůsobují části filmu svým představám, takže něco nemusí být ukázáno přesně tak, jak se skutečně stalo.

V případě filmů o holocaustu, spadajících do žánru filmů válečných, se to má zřejmě tak, že přestože mohlo dojít k nějakým obsahovým úpravám, tak nebudou tyto úpravy tak intenzivní jako u filmů jiného žánru. Jádro sdělení, dalo by se říct, zůstává zachováno a síla výpovědi bývá v kvalitní literární předloze a v dobře odvedené tvůrčí práci.

Výjimkou jsou dokumentární filmy, u nichž jde o zachování obsahu a o věrohodné poskytnutí informací o dané problematice.

V této kapitole uvedeme filmová díla s motivy holocaustu, která jsou považována za vynikající oproti jiným filmům tohoto žánru. Budeme se snažit přiblížit děj, především hlavní myšlenku, a říct, čím jsou právě tyto filmy tak zajímavé.

„Osvětim“ je polský film režisérky Wandy Jakubowske. Byl natočen roku 1948 a zdá se, že je prvním z filmů z tohoto prostředí.

Jedná se napůl o dokument a napůl o hraný snímek, který přibližuje život a životní podmínky žen ve vyhlazovacím táboře Osvětim – Březinka. Setkáváme se, se skupinou vězenkyň, které v táboře zakládají odbojové hnutí a snaží se i tam, kde to zdánlivě není možné, udělat něco pro sebe i pro ostatní.

Setkáváme se s postavou židovky Marty, která je táborovou tlumočnicí, zároveň je členkou odboje a je vlastně taková samaritánka, když se snaží pomáhat ostatním

věznům. Při nezdařeném pokusu o útěk umírá, shodou okolností těsně před osvobozením tábora.¹⁰⁶

Další dva filmy, které je třeba zmínit, jsou filmy z roku 1959. Zaprvé film „Deník Anny Frankové“ nazvaný a natočený podle literární předlohy, jejíž autorkou byla mladá Anna Franková. Dalším filmem je film „Kápo“

Deník Anny Frankové je hodnotné dílo vzniklé ve formě deníkových zápisků z doby, kdy Anna a její rodina přežívali v nizozemském hlavním městě v úkrytu, kde měli přežít ve zdraví okupaci nacismu. Němci na jejich úkryt přišli, všechny je odvedli do koncentračních táborů a jediný, kdo přežil, byl Annin otec Otto, který se také postaral o vydání deníku své dcery.

Film George Stevense je podobný své literární předloze. Vzhledem k tomu, že celá rodina přežívala v úkrytu ve třech malých místnostech, nesměli, téměř, ven a museli denně společně sdílet tento malý prostor, vidíme ve filmu psychologii této situace a to, jak jednotlivé postavy touží po soukromí, kterého je minimum. Zvláště těžká se situace zdá být pro dospívající Annu, která soukromí potřebuje velmi intenzivně.¹⁰⁷

Film „Kápo“ režiséra Gilla Pontecorva je audiovizuálním dílem vypovídajícím o psychologii, respektive podávajícím jeden z možných psychologických a existenciálních pohledů na pobyt v koncentračním táboře.

„Síla, hrůza, děs! Zabij nebo budeš zabit! V živé paměti mám dodnes ještě některé opravdu silné scény jako deportace do tábora, smrt Editiných rodičů, Sašův trest u plotu s elektrickou nebo závěrečné affrancamento neboli osvobození.“¹⁰⁸

Takto hodnotí jeden z komentátorů na Československé filmové databázi film Kápo. Tento film je vskutku spíše psychologicko-existenciálním pohledem na věc. Stačí se podívat na náctiletou Edith, z níž se stane Nichol a změní se nejen jméno, ale významně se začne měnit i charakter této postavy.

Dalším snímkem, o němž bychom se chtěli zmínit, je Sofiina volba z roku 1982. Tento film natočený podle literární předlohy prozaika Williama Styrona, vypráví o vlivu chování, o vlivu nacismu na jednotlivce a je psychologickou sondou do života tří lidí, ale především do života již zmíněné postavy Sofie.

¹⁰⁶ *Osvětim* [film]. Režie Wanda JAKUBOWSKA. Polsko, 1948.

¹⁰⁷ *Deník Anny Frankové* [film]. Režie George STEVENS. USA, 1959.

¹⁰⁸ *Kápo* [film]. Režie Gillo PONTECORVO. Itálie, Jugoslávie, 1959.

Režisér Alan J. Pakula převedl na filmové plátno literární předlohu, o níž se údajně říkalo, že je nepřeveritelná. Sleduje tři postavy. Mladého Stinga, který se chce stát spisovatelem, ale chybí mu inspirace. V motelu, kde bydlí, se seznamuje se ženou jménem Sofie a s jejím přítelem Nathanem. Stingův vztah k Sofii se postupně stává bližším a začíná s ní a Nathanem trávit stále více času.

Postupně se ukazuje, že Nathan není bonviván jen tak pro nic a za nic, ale že je narkoman a schizofrenik. Poté, co se Sofie Stingovi otevře a vypráví mu svůj příběh, kdy byla v koncentračním táboře nucena vzdát se jednoho ze dvou svých dětí a kdy se pokusila svést Rudolfa Hesse, začíná Stingo alespoň trochu víc chápat ji i její vztah s Nathanem, který je patologický. Vztah dvou lidí, kteří se k sobě přimkli ve svém utrpení, aby jej zmírnili, ale aby následně bylo horší.

Ve filmu lze vidět herečku Meryl Streepovou nebo herce Petera MacNicola.¹⁰⁹

Zcela ojedinělý je také francouzský dokument režiséra Clauda Lanzmanna nazvaný Šoa¹¹⁰ z roku 1985. Je to více než devítihodinový dokument, který je výsledkem pětadvacetileté práce jeho tvůrců.

Celý dokument se v podstatě skládá z výpovědí mnoha přeživších koncentračních táborů, kteří v dokumentu hovoří o svých různých zkušenostech a vzpomínkách na doby svého věznění. Zajímavé je to, že oproti mnoha jiným dokumentům hovoří tito přeživší často na místě, kde byli věznění, tedy na místě, kde kdysi stál ten který koncentrační tábor a kde je dnes nejčastěji pomník a případně i muzeum připomínající minulé události.

Cílem tohoto dokumentu je zachovat svědectví co nejvíce přeživších pro budoucí generace. Má sloužit jako Memento Mori a jako jeden ze zdrojů v době, kdy již všichni přeživší nacistické vyhlazování budou po smrti.¹¹¹

Dokument je poněkud kontroverzní svou délkou i zpracováním, kvůli čemuž mnozí odborníci říkají, že přesahuje rámec dokumentu.

Dalším filmem režisér Jack Gold představuje jednu z méně známých kapitol týkající se továren na smrt. Jedná se o kapitolu povstání v lágrech a útěků z nich. Utěci z koncentračních táborů se podařilo lidem v řádech stovek a mnohdy dokázali zabít i

¹⁰⁹ *Sofiina volba* [film]. Režie Alan J. PAKULA. Velká Británie, 1982.

¹¹⁰ Hebrejský výraz pro holocaust znamenající neštěstí.

¹¹¹ *Šoa* [film]. Režie Claude LANZMANN. Francie, 1985.

několik dozorců. Mezi takové tábory patřil vyhlazovací tábor Sobibor nebo stejnému účelu sloužící tábor Treblinka. Podobně tomu bylo například i v Osvětimi.

Film Jacka Golda se jmenuje „Útěk ze Sobiboru“ byl natočen roku 1987 a přibližuje události předcházející povstání i to, za jakých podmínek se mnoha vězňům podařilo utéci.¹¹²

Černobílý film Schindlerův seznam natočil režisér Steven Spielberg roku 1993. Knižní předlohou k filmu byla kniha „Schindlerův seznam“ spisovatele Thomase Keneallyho.

Jde o příběh skutečného muže, obchodníka s českými kořeny, který díky svému vlivu a postavení a přestože nebo možná právě proto, že se přátelil s některými nacisty, zachránil mnoho Židů před smrtí v koncentračních táborech díky své dílně na leteckou municii, již vlastnil v Brněnci nedaleko Poličky. Právě sem se mu postupně podařilo dostat mnoho Židů z několika koncentračních táborů včetně Osvětimi a tím jim zachránit život.¹¹³

Dalším svérázným pohledem na holocaust je film Roberta Benigniho „Život je krásný“.

V tomto filmu z roku 1997 se setkáváme se třemi postavami, číšníkem Guidem, jeho ženou, učitelkou Dorou a jejich malým synem Giosuéem. Guido je takové velké dítě, které neustále překypuje nápady, vymýšlí hry a zároveň je milujícím manželem. Když je Guido, pro svůj židovský původ, se svým synem odvléčen do koncentračního tábora, tak aby svého syna uchránil od hrůz pobytu v lágru, říká mu, že všechno kolem je jen hra připravená k chlapcovým narozeninám.

Guido se chová tak, jako by to opravdu hra byla, žertuje, dělá si legraci a navzdory ostatním vězňům i navzdory tomu, že si uvědomuje jejich situaci, předstírá před synem jejich uvěznění jako hru plnou menších hříček a „bojovek“ a na konci, když malý Giosué všechno zvládne, dostane velké překvapení.

Poté, co nacisté vyklízejí tábor ze strachu z přibližujících se Američanů, zastřelí mj. i Guida, který svému synovi ještě stihne říct, aby se schoval. Ráno, když do tábora vjedou Američani a Giosué vidí tank, myslí si, že to je to překvapení.¹¹⁴

¹¹² *Útěk ze Sobiboru* [film]. Režie Jack GOLD. Velká Británie, 1987.

¹¹³ *Schindlerův seznam* [film]. Režie Steven SPIELBERG. USA, 1993.

¹¹⁴ *Život je krásný* [film]. Režie Roberto BENIGNI. Itálie, 1997.

Ze stejného roku pochází snímek, který bychom také měli zmínit - snímek „Bent“ pojednává o holocaustu a tématu homosexuality.

Je nám zde představen Berlín čtyřicátých let dvacátého století. V době, kdy homosexualita byla nacisty považována za zvrhlost, byla zakázána a tito lidé se proto museli skrývat de facto v podzemí a pořádat zábavu tajně, například v komplexech chátrajících továren.

Setkáváme se zde s postavou frivolního homosexuála Maxe, který je chycen i se svým přítelem jedné noci v lese nedaleko Berlína a je deportován do tábora Dachau. Zde se, po smrti předchozího přítele, setkává s dalším mladým homosexuálem, díky kterému se mu daří tlumit účinky dopadu pekla na svou fyzickou i duševní stránku.

Situace je o to složitější, že Max je homosexuál a je také Žid. Kvůli tomu může nosit na věžeňské košili žlutou „Davidovu“ hvězdu, jako označení Židů v nacistických táborech, místo růžového trojúhelníku, jímž byli označováni homosexuálové. Žlutá hvězda je příčinou sporů obou mužů.

Film je jedním ze zdrojů vypovídajícím o chování nacistů k homosexuálům, kteří, dle filmu, byli v pomyslné táborové hierarchii ještě níž než Židé.¹¹⁵

Ačkoliv to může znít nepravděpodobně, existuje i komedie na téma holocaustu. Je to komedie režiséra Radu Mihaileanu z roku 1998. Název této komedie zní „Vlak života“.

V této komedii se židovští obyvatelé jedné malé vesničky od místního blázna dozvědí o podivných transportech, jež probíhají v sousedních vsích. Začnou se bát, i na základě toho, že mnoho známých, jež také transportovali, již nenapsali a nejsou o nich žádné zprávy.

Rozhodnou se proto uspořádat vlastní transport do Palestiny. Levně nakoupí a zrekonstruují vlakovou soupravu, někteří Židé se naučí německy včetně přízvuku, jsou ušity uniformy, naloženy zásoby a tak začíná cesta s nejasným koncem plná nejrůznějších nástrah, ale i takřka bláznivých situací, při které se tato skupina například setká se skupinou cikánů, kteří také podobně zinscenovali svůj transport, ovšem do Indie.¹¹⁶

Americkým filmem z roku 2000 je film s názvem „Norimberk“. Tento snímek je hraným filmovým zpracováním slavného procesu v Norimberku, kde byli poprvé

¹¹⁵ *Bent* [film]. Režie Sean MATHIAS. Velká Británie, 1997.

¹¹⁶ Viz *Vlak života* [film]. Režie Radu MIHAILEANU. Belgie, Francie, 1998.

souzení někteří nacističtí pohlaváři za svou činnost během druhé světové války. Zde poprvé bylo možné slyšet o zvěrstvech, jež se odehrávala v koncentračních táborech, a byly tu, jako důkazní materiál, promítány například snímky pořízené během osvobozování některých táborů.¹¹⁷

Film, který by v našem výčtu neměl chybět, je „Pianista“ Romana Polanského z roku 2002. Snímek ukazující počátky ghetta ve Varšavě a povstání, které v něm proběhlo i následující likvidaci gheta, tedy dobu předcházející transportu do dalších táborů. Hlavní postavou je skutečná historická postava, klavírista Wladyslaw Szpilman, o jehož životních osudech během války je také tento film.¹¹⁸

„Člověk bez osudu“ režiséra Lajose Koltaie z roku 2005. Film, který pohlíží na problematiku pobytu v koncentračním táboře z jiného pohledu. Z pohledu, který je dětsky naivní, ale zároveň průběžně dospívá.

Je to příběh chlapce, který se dostane do koncentračního tábora, přežije selekci a pracuje s ostatními vězni. V táboře prožívá nejrůznější situace, které mikrokosmos tábora „nabízí“. Vidí lidi umírat, vidí, jak se lidé „někam ztrácejí“ a zkrátka pozoruje dění kolem sebe a nahlíží na to všechno jako na něco zdánlivě docela normálního, co prostě nemá smysl příliš řešit.

Po propuštění zjišťuje, co se mu stalo, jaký byl důvod jeho pobytu v táboře i to, že zřejmě přišel o celou rodinu. Nastává otázka, jaký je jeho osud a má vůbec nějaký?¹¹⁹

„Poslední vlak“ režiséřského dvojice Josepha Vilsmaiera a Dany Vávrové z roku 2006 ukazuje kapitolu holocaustu, o níž se příliš neví. V knižních výpovědích přeživších je jí věnováno snad maximálně pět vět.

Popisuje cestu vězňů ve vlakovém transportu, kdy tito lidé jeli namačkaní ve vagoncích pro dobytek několik dní, téměř bez jídla a bez vody, toaleta byla provizorní, soukromí žádné a často bylo třeba tuto dlouhou cestu sdílet s těmi, kdo během ní zemřeli. Snímek Poslední vlak je popisem právě této situace.¹²⁰

V roce 2007 spatřil světlo světa film, který líčí pobyt ve vyhlazovacím táboře opět z trochu jiné perspektivy. Předlohou k filmu „Děblova dílna“ byla stejnojmenná

¹¹⁷ *Norimberk* [film]. Režie Yves SIMONEAU. Kanada, USA, 2000.

¹¹⁸ *Pianista* [film]. Režie Roman POLANSKI. Velká Británie, Francie, Německo, Polsko, 2002.

¹¹⁹ *Člověk bez osudu* [film]. Režie Lajos KOLTAI. Maďarsko, Německo, 2005.

¹²⁰ *Poslední vlak* [film]. Režie Dana VÁVROVÁ, Daniel VILSMAIER. Německo, Česko, 2006.

kniha vzpomínek Adolfa Burgera, nasazeného, jako jednoho z mnoha, na tajný projekt v koncentračním táboře Sachsenhausen.

Šlo o tajný projekt, nazvaný „Bernhard“, nacistů s cílem padělat bankovky velkých mocností, aby tak mohli dosáhnout pádu ekonomiky té které země. Muži nasazení na tento projekt byli de facto ve zlaté kleci. Padělali britské libry i americké dolary, jejichž věrohodnost byla kontrolována v bankách příslušných zemí.

Válečná situace přestala být pro Německo příznivá a tak se z původního cíle přešlo k cíli zásobit padělanými penězi kapsy a zahraniční konta nacistických pohlavárů. Film je jedinečným svědectvím o jedinečné události.¹²¹

„Chlapec v pruhovaném pyžamu“ byl natočen v roce 2008 režisérem Markem Hermanem. Popisuje krátké „přátelství“ dvou chlapců symbolicky vzato z dvou rozdílných světů oddělených ostnatým drátem.

Na jedné straně malý chlapec v pruhovaném pyžamu, typickém oblečení lágerníků a na straně druhé syn velitele tohoto tábora. Ani jeden pořádně nerozumí tomu, proč tu jsou. Tito chlapci se skamarádí, syn táborového velitele začne svému kamarádovi nosit tajně jídlo a společně si povídají, aniž by to rodiče jednoho nebo druhého věděli.

Zvrat přichází, když se vězněný Shmuel rozhodne ukázat Brunovi, kde bydlí a Bruno slíbí, že svému kamarádovi pomůže najít otce. Aby však Bruno nebyl poznán, dostane také „pruhované pyžamo“.

Ve chvíli má být celý blok baráku, kde chlapci právě jsou, zlikvidován a když Brunovi rodiče zjistí, kde je jejich syn, už je příliš pozdě.¹²²

Existují ještě dva filmy, které uvádíme mimo pořadí podle roků. Necháváme je záměrně zvlášť pro jejich zpracování, výpovědní hodnotu a nápad.

Tím prvním je film „Dáblova čísla“ režisérky Donny Deitch z roku 1990.¹²³ Tento film je jedním z těch, které mohou mladým lidem posloužit jako příklad toho, jak důležité může být naslouchání starším lidem, od kterých se můžeme leccos naučit.

Šestnáctiletá Hanna Šternová přijíždí s rodiči za příbuznými slavit židovské Velikonoce. Tety a strýcové se mladé Hanně pokoušejí vyprávět o tom, co zažili za

¹²¹ *Ďáblova dílna* [film]. Režie Stefan RUZOWITZKY. Rakousko, Německo, 2007.

¹²² *Chlapec v pruhovaném pyžamu* [film]. Režie Mark HERMAN. Velká Británie, USA, 2008.

¹²³ *Ďáblova čísla* [film]. Režie Donna DEITCH. USA, 1999.

druhé světové války v koncentračním táboře. Ona je neposlouchá, odbývá je s tím, že jí to nezajímá.

Poté, co v rámci rituálu otevře Hanna dveře proroku Eliášovi, ocitá se zvláštním způsobem v Polsku roku 1941. Má kolem sebe lidi, kteří se jí představují - jsou její příbuzní před mnoha lety. Hanně se to celé nezdá a nechápe, co se stalo.

Ve chvíli, kdy se svou sestřenicí navštíví svatbu mladé dvojice, jsou všichni odvečeni do koncentračního tábora. Hanně to pomalu dochází a zpytuje svědomí, protože nechtěla poslouchat vyprávění svých příbuzných. Tuší, že by teď možná věděla, co dělat.

Hanna se po dalších událostech probouzí doma v posteli a od příbuzných se dozví, že vypila moc vína. Přesto mluví o detailech, které si ze své minulosti mohli pamatovat jen ti příbuzní.

Druhým filmem je „Šedá zóna“. Film natočil Tim Blake Nelson v roce 2001.

Přibližuje více než detailně život a existenci již zmíněné skupiny vězňů vybraných na špinavou práci, tzv. zvláštní skupiny, neboli německy sonderkommando, v táboře v Osvětimi. Vidíme tu jejich každodenní práci, radosti a strasti jejich „nynějšího“ života i morální dilema, které mnoho mužů z této skupiny má.

K jejich práci patřilo například uklízení plynové komory po „výkonu“ nebo následná úprava a expedice těl do spalovny, kde byli zavraždění páleni.¹²⁴ Zajímavostí může být i fakt, že tábor, který se objevuje ve filmu, byl postaven nedaleko bulharské Sofie a byl postaven přesně podle původních plánů tábora Osvětim.

Film se zároveň věnuje méně známé kapitole tohoto tábora, kdy došlo k povstání, během něhož vězni zapálili jedno z krematorií. Přestože se části z nich podařilo utéct, okolo tří set dalších bylo popraveno.¹²⁵

¹²⁴ *Šedá zóna* [film]. Režie Tim Blake NELSON. USA, 2001.

¹²⁵ Viz SADEK, Vladimír a kol. *Židé-dějiny a kultura*. Praha: Židovské muzeum v Praze, 2005, s. 81. ISBN: 80-86889-11-4.

7. Názory na holocaust po skončení druhé světové války

Po skončení druhé světové války, jež přinesla zcela bezprecedentní situace, ke kterým bylo třeba se nějak postavit, zaujmout vůči nim určité stanovisko, převládaly v podstatě dva názory na holocaust. Byly to dvě vlny, dvě názorové tendence a mohli bychom říct, že trvají dodnes.

Jedna vlna je obecně považovaná za platnou, názor, který s sebou nese, je vyučován na školách a lidé jej berou jako fakt. Další, druhá vlna, se čas od času provalí světem a pak zase na nějaký čas utichne a zmizí.

První vlnou je všeobecně uznávaný fakt, že holocaust proběhl, že důkazy, které existují, jsou pravdivé a že nacisté provozovali plynové komory k vraždění lidí, že je mučili hladem a fyzickým i psychickým tlakem.

Rovněž faktografická a dokumentární literatura týkající se holocaustu je považována za pravdivou, stejně tak literatura umělecká má, podle této teze, reálný základ a výpovědi přeživších holocaustu nejsou zpochybnitelné.

Druhou vlnou je tzv. popírání holocaustu, kdy existují lidé, kteří tvrdí, že masové vyvražďování Židů nikdy neproběhlo, protože nikdy ani proběhnout nemohlo a že veškeré důkazy jsou jen podvrh. Někteří dokonce tvrdí i to, že holocaust zinscenovali sami Židé v rámci světovlády, které chtějí dosáhnout, případně kvůli poválečným reparacím od poraženého Německa

Tito lidé, vědci-amatéri i významné osobnosti veřejného života, například tvrdí, že koncentrační tábory neexistovaly, že plynové komory sloužily pouze k desinfekci nebo že milióny mrtvých jsou jen čísla a tito údajně zavraždění si v klidu žijí někde v Americe. V rámci demokracie má, samozřejmě, každý právo na svůj názor, ale!

Tématu popírání holocaustu se blíže věnujeme v poslední kapitole této práce. V současné kapitole by však bylo záhodno předvést několik myšlenkových tezí popíračů holocaustu a tím také téma exponovat: „Symbolem tohoto zpochybňování se stal spor o existenci a funkčnost osvětimských komor a především soudní procesy s kanadským popíračem Zundelem a tzv. Leuchterova zpráva, jež měla dokazovat, že v osvětimských plynových komorách nikdy nebyl užíván otravný plyn a nebyli vraždění lidé. Podle popíračů je holocaustu pouhým výmyslem Židů (či sionistů), kterým slouží k naplnění jejich světovládných cílů. Američtí popírači také často tvrdí, že ony milióny zavražděných Židů ve skutečnosti poklidně žijí v amerických městech.

Druhým trendem je snaha popíračů holocaustu prezentovat své texty jako odborné historické studie, jako výsledky skutečného historického výzkumu. Jejich publikace skutečně mají formální náležitosti odborných studií, např. poznámkový aparát, seznamy literatury atd.

Knihy a články popíračů se hemží pseudovědeckými argumenty o tom, proč například nemohly v Osvětimi fungovat plynové komory, či o údajném falšování dokumentů Židy a spojenci atd. Popírači také využívají každého přirozeného rozdílu mezi historiky a oprav na základě nově zjištěných skutečností (např. o počtu obětí) k tomu, aby zpochybňovali věrohodnost historického výzkumu o holocaustu.

Hlavním reprezentantem tohoto trendu je podle americké historičky Debory Lipstadvé Institute for Historical Review (Institut pro historickou revizi), jehož časopis *Journal of Historical Review* se skutečně po formální stránce zdá být odborným časopisem publikujícím neortodoxní pohledy na témata jako je holocaust, druhá světová válka či palestínsko-izraelský konflikt. Ve skutečnosti však jde o extrémně pravicovou a antisemitskou skupinu. Velkou pozornost věnuje Lipstadvá šíření těchto myšlenek na akademické půdě - např. v univerzitních časopisech - a tomu, že se jejich propagátoři zaštiťují principy svobody slova a americkou ústavou.¹²⁶

Jen pro úplnost, Deborah Lipstadvá je jednou z nejhrolivějších odpůrků popíračů holocaustu a je autorkou knihy „Popírání holocaustu, silící útok na pravdu a paměť“, která je jednou z nejdůležitějších knih a nejkompexnější prací seznamující čtenáře s problematikou popírání holocaustu.

¹²⁶Viz dále *Deborah E. Lipstadvá: Popírání holocaustu. Silící útok na pravdu a paměť*. [online]. [cit.2014-03-05]. Dostupné z: <http://www.holocaust.cz/cz2/resources/bib/reviews/lipstadt>

7.1 Vztah veřejnosti k problematice rasismu

Rasismus je jedno z témat, o němž se v médiích a na veřejnosti často hovoří. Tento fenomén je součástí našich životů a je třeba o něm uvažovat a zaujmout vůči němu nějaké stanovisko.

Téma rasové nesnášenlivosti se úzce dotýkalo a stále dotýká nejen židovské komunity. Je to zřejmě podobná situace jako například se sociální nerovností.

Sociální nerovnost je sociologický pojem, jehož významem je fakt, že lidé si nikdy nebudou rovni ve sféře společenské. Jeden bude vždy vydělávat více a druhý méně. Jeden bude mít kvalitnější vzdělání a vzdělání druhého bude méně kvalitní. Někdo bude mít větší moc než někdo jiný.

Oba tyto fenomény, rasismus a sociální nerovnost, jsou jevy, které jsou nedílnou součástí našeho života, jsou rovněž příčinou mnohých nepokojů a nelze je zcela vymýtit.

K této kapitole by jistě bylo možné opatřit a prostudovat množství kvalitní, odborné literatury, která by do příslušné problematiky vnesla jasno. Rovněž by také bylo dobré hovořit o tom s lidmi z okolí nejen orálně, ale i formou dotazníku. Tyto a možná, že i další možnosti existují a v jiném případě by bylo vhodné je využít.

Nicméně, pod záštitou této práce, bylo možné setkat se s vrchním zemským a pražským rabínem, dramatikem a spisovatelem Karolem Efraimem Sidonem. Tento člověk, který je nositelem židovské inteligence, svolil k setkání a umožnil autorovi práce prodiskutovat s ním některé teze, které se týkají nejen této kapitoly. Rozhovor probíhal následovně.

Po úvodním představení autora a tématu diplomové práce se začala probírat nejprve otázka literatury reflektující období holocaustu. Autor práce hovořil o tom, že do současné doby vyšlo velké množství literatury zabývající se vyhlazováním židovského etnika. Lze ji rozdělit žánrově na literaturu faktu, beletrii, memoáry, deníkové zápisky a komiks.

V roce 1991 vyšla komiksová kniha amerického kreslíře Arta Spiegelmana s názvem Maus. Tato kniha je originálním příběhem o holocaustu, v němž místo lidí vystupují kočky a myši. Přestože titul od jeho prvního vydání četly miliony lidí, otázka zněla, zda panu Sidonovi nepřipadá komiksový žánr jako dehonestující, nevhodný pro ztvárnění holocaustu.

Odpověď zněla, že, dle jeho názoru, komiks na první pohled dehonestující není. Možná by jej tak mohl začít vnímat po nahlédnutí dovnitř, ale na první pohled je všechno v pořádku. Takovou literaturu vnímá obecně jako součást kulturní identity židovského národa.

Další otázka směřovala k neonacismu a k zakládání stran, které se tváří jako demokratické, ale přitom pracují s původními myšlenkami nacismu, k němuž se skrytě hlásí. Dotaz tedy zněl, jaké je stanovisko pana Sidona k této problematice a zda židovská obec tuto problematiku nějak reflektuje.

Dle jeho názoru je to tak, že problémy byly, jsou a budou. Myslí si, že je to vše jen o lidech a ti jsou na světě dobří i špatní a že záleží na nasměrování toho kterého člověka. Přestože nenávist vůči židům stále trvá, poukázal na fakt, že v posledních letech vzrůstá nevole hlavně vůči Romům. Nacistická ideologie, jakkoliv byla zruďná, byla to stále ideologie a její síla byla v tom, že měla hlavu a patu.

Pan Sidon dále říkal, že židovská obec tuto problematiku reflektuje. Především byla posílána ochranka pražského rabinátu, dále vzrostla intenzita přednášek na gymnáziích a středních školách¹²⁷ a v rámci takových přednášek probíhá také realizace projektu Židovského muzea nazvaného „Zmizelí sousedé“. Tímto projektem se snaží oslovit především mladé lidi ve věku 12-18 let a zvýšit jejich zájem o holocaust a dějiny druhé světové války obecně.¹²⁸

Projekt probíhá tak, že studenti za pomoci svých učitelů pátrají po Židech, kteří žili v místě jejich bydliště a v okolí a snaží se rekonstruovat jejich osud, tedy co se s nimi stalo za druhé světové války.

Následovalo téma vzdělanosti a informovanosti dnešní mládeže. Je faktem, že čím dál víc mladých lidí přestává číst a to, co je zajímá, jsou například počítačové hry a tablety. K tomu je ještě třeba dodat, že osnovy mnohých základních a středních škol jsou jaksi nedostačující především, co se týká učiva o šoa. Tomuto tématu se, pokud vůbec, věnuje jen zlomek času a delší doba se věnuje výkladu toho, kde všude se válčilo, kdo tam tehdy velel, kdo vyhrál apod.

Otázka zněla, zda se pan Sidon nedomnívá, že mladí lidé jsou z počítačových her, z tabletů a z neschopnosti získávat nové poznatky četbou otupělí a zda v jejich

¹²⁷ Těchto přednášek se občas účastní i sám pan Sidon.

¹²⁸ Viz dále VANČUROVÁ, M. *Zmizelí sousedé*. [online]. [cit. 2014-03.01]. Dostupné z: http://www.zmizeli-sousedede.cz/oprojektu/metodika_zs_uvod.pdf

často nedostatečných vědomostech o masovém vyhlazování menšin netkví nebezpečí toho, že by jednou mohli dát hlas výše zmíněným pseudodemokratickým stranám?

Jeho odpověď byla jasná. Řekl, že jakkoliv se může zdát, že jsou mladí lidé na tom tak špatně, není to tak. Tím, že on sám jezdí na střední školy a gymnázia a beseduje se studenty, tak vidí, že zájem o holocaust a informace s ním související mají, že jejich vyjadřovací schopnosti nejsou špatné a že se tedy nedomnívá, že by mohli představovat nebezpečí při neuvážené volbě politických stran.

Prodiskutována byla rovněž i otázka krátké paměti lidí. To, že mnoho lidí často až příliš brzy zapomíná na takové kapitoly, jako byl holocaust, a takoví lidé se například stávají zakladateli či členy hnutí navazujících na myšlenky nacismu nebo se neštítí vraždění v masovém měřítku opět realizovat.

8. Vznik neonacismu a popírání holocaustu

„Neonacismus je novodobá ideologie navazující na myšlenky a tradice nacionálního socialismu. Cílem je jeho rehabilitace a usilování o jeho nastolení jako žádoucího politického systému.“¹²⁹

Fenomén neonacismu se u nás, v tehdejší Československu, začal objevovat po pádu komunismu. Tehdy se opět objevovaly znovu oživené vlny antisemitismu projevované ničením náhrobků na židovských hřbitovech, hanobením synagóg a památníků.

Tyto činy měly na svědomí tzv. neonacistické skupiny, které napodobovaly své západní souvěrce či vzory, především ultranacionalisty a některé příslušníky hnutí skinheads, konkrétně tzv. Naziskins.

Činnost neonacistů je tajná, leč tito lidé se otevřeně hlásí k myšlenkám hitlerovského antisemitismu. Mezinárodní skupiny jsou propojeny, komunikují spolu a místem jejich setkání bývají nejčastěji koncerty neonacistických skupin, jejichž texty písní jsou rasistické či antisemitské. Výdělky z prodeje hudebních nosičů jsou dávány na podporu neonacistického hnutí.

Vznik a vývoj internetu ještě více ulehčil práci neonacistům s jejich propagací, kdy na svých webech umisťují propracované prezentace a nabízejí tam i literaturu k tématu.

Na jedné straně se tedy mnohé země stále ještě snaží vyrovnat s antisemitskou kapitolou své historie a na straně druhé jsou neonacisté, kteří se snaží o šíření myšlenek nacismu.¹³⁰

Americká organizace Institute of Historical Review (IHR), která soustřeďuje ke svým aktivitám lidi popírající nebo zpochybňující holocaust v roce 1980 (především ve snaze o své zviditelnění) slíbila odměnu 50 000 dolarů osobě, která prokáže, že v Osvětimi docházelo k plynování obětí. Potřebné dokumenty tehdy předložil i Simon Wiesenthal, ale když si ujasnil složení poroty, raději odstoupil. Mel Mermelstein, jehož sestra a matka byly v Osvětimi zavražděny v plynové komoře, a jehož otec a bratr

¹²⁹ Viz *Neonacismus*. [online]. © 11. 01. 2010 [cit. 2014-03-06]. Dostupné na <http://www.czechkid.cz/si1310.html>

¹³⁰ Parafráze dle SADEK, Vladimír a kol. *Židé-dějiny a kultura*. Praha: Židovské muzeum v Praze, 2005, s. 106. ISBN: 80-8688911-4.

zahynuli v jiném táboře, zaslal IHR notářsky ověřené dokumenty potvrzující používání plynových komor k vraždění obětí.

Komise IHR, složená z významných "popíračů" té doby jeho důkaz zamítla a Mermelstein se obrátil na soud se žalobou na plnění smlouvy. Soud rozhodl v Mermelsteinův prospěch (dostal ještě 40 tisíc dolarů jako odškodnění) a uvedl, že skutečnost, že Židé byli vražděni v plynových komorách, je tzv. notorieta, tj. skutečnost, která nevyžaduje dokazování.¹³¹

První polovina čtyřicátých let minulého století byla ve znamení nejzrůdnějšího výbuchu ne-lidskosti, brutality a destruktivní síly rasového fanatismu znásobeného ještě přesvědčením o beztrestnosti pachatelů masového vyvražďování bezbranných rodin.

Hrozivá je samotná škála zločinů – od zabírání majetku, ničení center náboženského kultu, týrání, znásilňování, vraždění až po hromadné vyvražďování v plynových komorách.

Zároveň se ukázalo, jak je možné ve jménu ideologie zneužít byrokratickou mašinerii, která masové vraždění organizuje stejně pedanticky a nezúčastněně jako by šlo o skartování spisů.

Prvními „popírači“ holocaustu byli samotní zločinci, kteří teprve v konfrontaci s nezpochybnitelnými důkazy – dokumentací, již si sami pořizovali, očitými svědky, kterým se podařilo přežít atd., připouštěli svou vinu.

Před norimberským tribunálem Hermann Göring řekl, že by rád věděl, jak by bylo technicky možné vyvraždit v Osvětimi dva a půl miliónu Židů. Odpovědi se mu dostalo od velitele koncentračního tábora (od května 1940 do prosince 1943) Rudolfa Hesse.

V Osvětimi bylo šest plynových komor. Do dvou větších se denně vešly 2 tisíce lidí, do čtyř menších tisíc pět set lidí. Samotné usmrcování bylo lehké, ale spalování vyžadovalo mnoho času a pracovních sil, vypověděl Hess.

Göringovi bylo nesmírně trapně, když viděl, že už není možné popírat rozsah masových vražd argumentací o jejich technické neproveditelnosti. Chtěl vědět, jak k tomu byl vydán rozkaz.

¹³¹ LIPSTADTOVÁ, Deborah E. *Popírání holocaust: Silící útok na pravdu a paměť*. Praha: Paseka, 2006. ISBN: 80-7185-652-5.

Hess k tomu řekl, že si jej v létě 1941 zavolal Himmler a vysvětlil mu, že Vůdce dal rozkaz, aby se provedlo konečné řešení židovské otázky, že s ohledem na dopravu a izolaci k tomuto účelu vybral Osvětim.¹³²

Již ve druhé polovině minulého století se zpochybňování holocaustu ujali lidé nové generace, ti, kteří válku nezažili. Jejich politické či náboženské přesvědčení přitom probíhá od krajní pravice, neonacistů, přes konzervativce a liberály až po krajní levici, od křesťanů různých vyznání, přes muslimy po ateisty, od Němců, Francouzů přes Američany až po Araby a Íránce.

Společným rysem je popírání genocidy Židů za druhé světové války nebo zpochybňování jejích dimenzi, případně omlouvání nacistických vůdců, kteří jako například Hitler o ničem nevěděli, nebo jako Himmler „prozřeli“, což zdůvodňují jeho rozkazem z roku 1944 k zastavení likvidace miliónu maďarských Židů, kteří měli být vyměněni za 10 tisíc aut pro východní frontu.

K nejznámějším popíračům patří Ernst Zündel, David Irving či Richard Williams.

Zündel emigroval jako devatenáctiletý v r. 1958 z Německa do Kanady. Zde se věnoval ilustracím do jednoho místního časopisu. V 70. letech vydal pod pseudonymem první spisy, v nichž začal popírat vyhlazování židovské menšiny v době vlády NSDAP. V 80. letech několikrát stanul za své spisy před kanadským soudem. Odsouzen ale nebyl. V lednu 2000 odešel z Kanady do USA, kde byl roku 2003 vzat do vazby. Poté byl vydán jako německý občan do Německa. V listopadu 2005 byl v Mannheimu odsouzen k pěti letům vězení na základě zákona, který Německo přijalo v roce 1994 a podle něhož se stalo popírání holocaustu trestným činem. Jeho internetové stránky však zůstaly dostupné.

David Irving je britský amatérský historik, který se věnuje literatuře faktu. V knize Hitlerova válka tvrdil, že Hitler do roku 1943 o genocidě Židů nic nevěděl, do devadesátých let zastával názor, že v Osvětimi žádné plynové komory nebyly. Inspirovala jej tzv. Leuchterova zpráva falešnými důkazy popírající existenci plynových komor. S těmito názory vystoupil v roce 1992 na konferenci kalifornského Institut for Historical Review Leuchterovy závěry však později přehodnotil na základě studia sovětských archivů.

¹³² GILBERT, Gustave M. *Norimberský deník*. Praha, Mladá fronta, 1981, s. 216-219.

V roce 1995 prohrál v Británii spor s americkou historičkou Deborou Lipstadtovou, jež jej prý falešně obvinila v knize Popírači holocaustu. Soud jeho žalobu odmítl a ztotožnil se Lipstadtovou, že jde o antisemitu a popírače holocaustu, který vědomě a opakovaně z ideologických důvodů dezinterpretoval a manipuloval historické prameny. Rozsudek znamenal i jeho diskreditaci

V roce 2005 byl v Rakousku zatčen a odsouzen na tři roky. Propuštěn byl po necelém roce. Nesouhlas s jeho uvězněním projevila i Debora Lipstadtová.

David Irving je součástí mezinárodní neonacistické sítě, konstatoval v britské televizi profesor David Cesarani z Royal Holloway College. „Nepíše historii, píše propagandu. V Rakousku se dostal do problémů, protože se vydal uspořádat přednášku v organizaci extrémně pravicových studentů. Není to historik-amatér s výstředními názory, je to politický aktivista“.¹³³

Biskup katolické Společnosti sv. Pia X. Richard Williamson v rozhovoru pro švédskou televizi prohlásil, že nacisté ve skutečnosti neusmrtili v plynových komorách jediného žida a celkový počet židů popravených nacisty nebyl vyšší než 200 až 300 tisíc. Nebylo to jediné podobné vystoupení – v Texasu, kde byl v letech 1989 až 2003 rektorem semináře sv. Tomáše Akvinského ve městě Winona, šířil takové názory opakovaně.

„V plynových komorách nebyl usmrcen jediný žid. Bylo to všechno lži, lži, lži. Židé si vymyslili holocaust, abychom se jim na kolenou klaněli a schválili jejich nový stát Izrael. Židé si vymyslili holocaust, protestanti dostávají příkazy přímo z pekla a Vatikán zaprodal duši liberalismu, řekl například při ceremonii, při níž byl jmenován rektorem.

O šíření jeho názorů se zasloužil i papež Benedikt XVI., když zrušil exkomunikaci Williamsona a dalších biskupů Společnosti sv. Pia X. exkomunikované Vatikánem v roce 1988.

Připomeňme, že popírání holocaustu je v posledním čtvrtstoletí zcela konkrétním trestným činem, na základě zákonů, které doplňují poválečnou legislativu, zakazující obhajobu nacismu.

Francie přijala zákon proti popírání holocaustu za účelem ochrany historické pravdy v roce 1990, Rakousko o dva roky později, Německo a Švýcarsko v roce 1994,

¹³³ David Irving jako „mučedník za svobodu projevu“?. [online]. © 21. 02. 2006 [cit. 2014-03-06]. Dostupné z: <http://blisty.cz/art/27172.html>

připojila se i Belgie a Španělsko a zároveň byly podobné zákazy zavedeny i u nás, na Slovensku, v Litvě a Polsku. V Británii v roce 1997 jeden z poslanců navrhl zákon kriminalizující popírání holocaustu, ale návrh neprošel. Důvody tehdy přednesl v televizi BBC právník Antony Julius:

„Jsem proti tomu ze dvou důvodů. Jednak kvůli všeobecnému právu na svobodu projevu, jednak proto, že zlovolné výroky, s nimiž se tento zákon snaží vypořádat, lze neutralizovat daleko efektivněji jinými metodami, především vzděláním. O holocaustu existuje obrovské množství nevědomosti. Je nutné lidi vyučovat a ne trestně stíhat lidi, vyjadřující nesmyslné názory a dělat z nich mučedníky.“

V arabském světě protižidovské výpady znásobily po ustavení Státu Izrael. Způsob argumentace je výrazně patrný například z průběhu roku 1961, v době procesu proti Adolfu Eichmannovi. Jordánský list The Jerusalem Times tehdy uveřejnil otevřený dopis Eichmannovi, v němž stálo: "Likvidací šesti milionů (Židů) jste lidstvu prokázal skutečnou službu. Necht' je pro vás útechou, že tento proces jednoho dne vyvrcholí likvidací zbývajících šesti milionů, aby pomstil vaši krev."

Zvláštním typem na Blízkém východě je donedávna ještě íránský prezident Mahmúd Ahmadínežád, který popírání holocaustu učinil předmětem zahraniční politiky velkého a vlivného státu. Pro něj se toto téma stalo integrální součástí protiizraelského tažení, v něm se Írán řadí mezi nejaktivnější země regionu, mimo jiné i proto, aby ospravedlnil svůj jaderný program.

Je historickým paradoxem, že Írán byl jednou z prvních zemí, které existenci Státu Izrael uznaly v roce 1948. (To lze přičíst vnitropolitickému vývoji Íránu od tehdejší odtažitosti monarchie s perskou tradicí k dnešní náboženské sounáležitosti islámské republiky s arabskými sousedy.)

S výroky zpochybňujícími holocaust Ahmadínežád vystupoval na řadě mezinárodních konferencích. Jistým vrcholem byla mezinárodní konference v Teheránu v prosinci 2006, jíž se zúčastnili představitelé německých neonacistů, bývalý vůdce Ku-klux-klanu David Duke, stoupenci ultraortodoxní židovské sekty Neturei karta, popírači holocaustu z USA, Francie, Belgie a dalších zemí.

Teheránská konference popíračů znamenala zlom nejen svým státním charakterem, ale i svým účelem. Dříve Jestliže dosud šlo o revizi minulosti, účastníci konference ukázali, že by chtěli utvářet budoucnost, připravovat nový holocaust.

Zahajovací projev íránského ministra zahraničí Manúčehra Mottakího o tom nepřipouští žádnou pochybnost. Jestliže se zpochybňuje oficiální verze holocaustu, pak se podle Mottakího musí zpochybnit i "povaha a identita Izraele". Popírá se specifčnost pronásledování Židů v kontextu všeobecného nacistického vedení války, aby se znehodnotil hlavní motiv založení Izraele. Téma Osvětlení se zbavuje legitimacy, aby se legitimizovala druhá protižidovská genocida. I kdyby však holocaust přece jen existoval, podle Ahmadínežádovy rétoriky by Izrael tím spíš neměl v Palestině co pohledávat. Tak či tak zůstává výsledek stejný: Izrael musí zmizet.¹³⁴

Většina kladných ohlasů na Ahmadínežádovo popírání holocaustu přichází právě z arabského světa. Oceňoval je Hizballáh, egyptské Muslimské bratrstvo i Hamás. Objevuje se i obdiv k Hitlerovi.

V dubnu 2002 napsal egyptský žurnalista ve druhém největším, státem kontrolovaném, egyptském deníku Al-Akbar: „Pokud jde o podfuk s holocaustem, mnoho francouzských studií prokázalo, že to není nic než fabrikovaná lež a podvod. Já si však stěžuji na Hitlera a z nehlubšího srdce mu vyčítám: „Kdybys to tak udělal, můj bratře, kdyby se to bylo opravdu stalo, mohl si svět s ulehčením oddechnout od jejich [židovských] špatností a hříchů.“ Zde se ukazuje, jak lze jedním dechem holocaust popírat a zároveň oslavovat.¹³⁵

Historická paměť je však velmi krátká. V nejnovějších dějinách například hromadné hroby v bývalé Jugoslávii z přelomu tisíciletí znovu dokazují, jak reálná zůstává hrozba recidivy. I po více než sedmdesáti letech má vůči nacistické minulosti lidstvo významný dluh.

Zatímco pamětníci a očití svědkové odcházejí, zůstává jen několik památníků a expozic o holocaustu.

Zdá se, že v kultuře, osvětě, ve výchově a vzdělávání se tento dluh s postupujícím časem nesmazává, ale prohlubuje. A je v zájmu budoucnosti, aby se

¹³⁴ Küntzel, M. *Proč Írán popírá holocaust?*. [online]. © 20. 01. 2007 [cit. 2014-03-05]. Dostupné z: <http://revuepolitika.cz/clanky/136/proc-iran-popira-holocaust>

¹³⁵ Tamtéž.

Osvětim, jako symbol holocaustu, nikdy nemohla opakovat, aby se nikde nestávalo nic podobného

Závěr

V této práci jsme se podívali na literaturu a filmy reflektující období holocaustu a na to, zda budou tyto zdroje adekvátní jako důkazy existence holocaustu a zda budou dostatečnými argumenty popíračům holocaustu v době, kdy přeživší vyhlazování již nebudou mezi námi.

Vzhledem k množství dostupných a nastudovaných zdrojů jsme se mohli na tuto problematiku podívat opravdu důkladně a přinést tak adekvátní, relevantní pohled na tyto zdroje, které máme k dispozici.

V prvním případě je třeba konstatovat, že literatury faktografické a dokumentární, stejně tak i literatury umělecké je mnoho a že se jedná o kvalitní literaturu a že tudíž není pochyb o tom, že rozhodně jako zdroj bude adekvátním důkazem existence holocaustu.

V případě filmů je to totéž. Filmové příběhy mají reálný základ, který si režisér mohl upravit pro potřeby filmu a přizpůsobit je svým představám. Budeme-li chtít my nebo naši potomci srovnat, do jaké míry je film zpracován reálně a do jaké míry se již jedná o režisérovu fikci, bude k tomu dostatek materiálu, který nejen že zodpoví naše otázky, ale může nás nabádat k dalšímu studiu a k bližšímu zájmu o dobu, lidi, lidské osudy, o nejrůznější příběhy a zvraty.

U dokumentárních filmů je to o to jednodušší, že takové filmy se snaží ukazovat realitu takovou, jaká skutečně byla a jsou rovněž cenným zdrojem o kapitole masového vraždění.

Odpověď na otázku, zda budou literatura i filmy dostatečnými argumenty popíračům holocaustu v době, kdy přímí pamětníci nebudou mezi námi, zní jednoznačně ano. Jak jsme se mohli přesvědčit, popírači holocaustu nemají a zřejmě nikdy mít nebudou takové argumenty, které by z jejich tezí učinily skutečnost nejen proto, že existuje tolik pádných důkazů o opaku, ale i proto, že argumenty těchto lidí se zakládají na spekulacích a nepravdách.

Praktické využití této práce je další otázkou, nad kterou je třeba se zamyslet.

Vzhledem k obsahu by bylo záhodno použít ji například na jedné straně jako úvod do studia holocaustu eventuelně jako úvod do studia židovské historie a antisemitismu.

Stejně tak by mohla sloužit jako cenný zdroj informací pro ty, kteří se těmito tématy již zabývají a mohla by jejich poznatky dále rozšiřovat. Především samotné kapitoly o literatuře a filmech reflektujících holocaust přináší přehled toho nejdůležitějšího a zároveň nejzajímavějšího, co na dané téma vyšlo.

Práce by ale stejně tak mohla posloužit lidem, kteří vnímají holocaust „jen jako jednu historickou kapitolu z mnoha“ a jejich informovanost je realizována pouze prostřednictvím médií a omezuje se tudíž jen na útržkovité informace bez zasazení do bližšího kontextu.

Takovým lidem by mohla práce posloužit jako motivace či jako stimul vyvolávající další zájem o téma holocaustu či o židovskou historii.

Prakticky vzato, tato diplomová práce a obsah jejích tezí by snad mohla posloužit jako osvětový materiál těm, kteří se pod vlivem nejrůznějších pohnutek uchylují k sympatizování s neonacismem a antisemitismem, dnes, ve dvacátém prvním století.

Jako teze dalšího výzkumu bychom mohli doporučit specializaci na některou z kapitol práce a její podrobnější prostudování.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

Seznam použitých českých zdrojů

ALY, Götz. *Konečné řešení: Přesun národů a vyhlazení evropských Židů*. Praha: Argo, 2006. ISBN: 80-7203-833-8.

BAXTER, Ian. *Tábor smrti Osvětim: Válka v obrazech*. Brno: Jota, 2013. ISBN: 978-80-7462-416-2.

BURGER, Adolf. *Ďáblova dílna*. Praha, Ikar, 2007. ISBN: 978-80-249-0968-4.

ČVANČARA, Jaroslav. *Někomu život, někomu smrt*. Praha: Laguna, 2003. ISBN: 80-86274-55-1.

DUFFACK, J. J. *Pravda o holokaustu: Války bez bojiště*. Praha: Naše vojsko, 2011. ISBN: 978-80-206-1248-9.

FANTLOVÁ, Zdenka. *Klid je síla, řek' tatínek*. Praha: Primus, 2008. ISBN: 80-85625-71-7.

FRANKL, Viktor E. *A přesto říci životu ano: Psycholog prožívá koncentrační tábor*. Praha: Karmelitánské nakladatelství, 2006. ISBN: 978-80-7192-866-9.

FRANKOVÁ, Anne. *Deník*. Praha: Triáda, 2006. ISBN: 80-86138-58-5.

GILBERT, Gustave. M. *Norimberský deník*. Praha, Mladá fronta, 1981.

HILBERG, Raul. *Pachatelé, oběti a vrazi: Židovská katastrofa 1933-1945*. Praha: Argo, 2002. ISBN: 80-7203-472-3.

KENEALLY, Thomas. *Schindlerův seznam*. Praha: Leda, Rozmluvy, 2009. ISBN: 978-80-7335-214-1.

- KOLÁR, František J., *Sionismus a antisemitismus*. Praha: Svoboda, 1970.
- KURAS, Benjamin. *Nebýt Golema*. Praha: Eminent, 2013. ISBN: 978-80-7281-462-6.
- LANG, Jochen von. *Gestapo*. Praha: Naše vojsko, 1994. ISBN: 80-206-0599-1.
- LEBERT, Norbert, LEBERT, Stephan. *Nosíš mé jméno*. Praha: Ikar, 2001. ISBN: 80-7202-936-3.
- LIPSTADTOVÁ, Deborah E. *Popírání holocaust: Silící útok na pravdu a paměť*. Praha: Paseka, 2006. ISBN: 80-7185-652-5.
- MERLE, Robert. *Smrt je mým řemeslem*. Praha, Naše vojsko, 2005. ISBN: 80-206-0768-4.
- MOLLEROVÁ, Sabine, TSCHUGGNALLOVÁ, Karoline, WELZER, Harald. *Můj děda nebyl nácek*. Praha: Argo, 2010. ISBN: 978-80-257-0228-4.
- NYISZLI, Miklós. *Byl jsem Mengeleho asistentem*. Praha: Academia, 2009. ISBN: 978-80-200-1757-4.
- POSNER, Gerald L., WARE, John. *Mengele: Anděl smrti*. Praha: XYZ, 2007. ISBN: 978-80-87021-76-7.
- SADEK, Vladimír a kol. *Židé-dějiny a kultura*. Praha: Židovské muzeum v Praze, 2005. ISBN: 80-86889-11-4.
- SCHUBERT, Kurt. *Dějiny Židů*. Praha: Svoboda, 2003. ISBN: 80-205-1036-2.
- SINGER, Isaac Bashevis. *Staré lásky*. Praha: Argo, 1999. ISBN: 80-7203-253-4.
- SOFSKY, Wolfgang. *Řád teroru: Koncentrační tábor*. Praha: Argo, 2006. ISBN: 80-7203-818-4.

SOPOUCH, Jaromír. *Izrael – Svatá země*. Olomouc: Epava, 1995. ISBN: 80-901471-9-4.

SPIEGELMAN, Art. *Maus: Příběh očitého svědka*. Praha: Torst, 2012. ISBN: 978-80-7215-441-8.

SPITZOVÁ, Vivien. *Ďáblovi doktoři*. Praha, BB Art, 2009. ISBN: 978-80-7381-530-1.

STYRON, William. *Sofiina volba*. Praha, Knížní klub, 2005. ISBN: 80-242-1306-0.

SUNČ. *Umění války*. Praha: B4U Publishing., 2008. ISBN: 978-80-903850-6-1.

TRUCKOVÁ, Betty, PAUL TRUCK, Robert. *Lékaři hanby – Pravda o lidských morčatech v Osvětimi*. Práce, Praha, 1984.

VENEZIA, Shlomo. *V pekle plynových komor*. Praha: Rybka Publishers, 2010. ISBN: 978-80-87067-68-0.

VRBA, Rudolf. *Utekl jsem z Osvětimi*. Praha, Sefer, 2007. ISBN: 80-85924-50-1.

Seznam použitých internetových zdrojů

Adolf Eichmann. [online]. [cit. 2014-03-03]. Dostupné z:
<http://www.dhm.de/lemo/html/biografien/EichmannAdolf/>

BIELINOVÁ, P. *Kambodžská genocida*. [online]. [cit. 2014-05-05]. Dostupné z:
<http://www.hedvabnastezka.cz/zeme/asie/kambodza/2167-kambodzka-genocida-petra-bielinova-kambodza>

BORDWELL, D., THOMPSONOVÁ, K. *Dějiny filmu*. Praha, NLN, 2007. ISBN 978-80-7106-898-3. Dostupné z: <http://www.uloz.to/hledej?q=thompson-kristin-bordwell-david-dejiny-filmu.pdf&related=1>

Carl von Ossietzky – Biographical. [online]. [cit. 2014-03-10]. Dostupné z:
http://www.nobelprize.org/nobel_prizes/peace/laureates/1935/ossietzky-bio.html.

David Irving jako „mučedník za svobodu projevu“? [online]. © 21. 02. 2006 [cit. 2014-03-06]. Dostupné z: <http://blisty.cz/art/27172.html>

Deborah E. Lipstadtová: Popírání holocaustu. Silící útok na pravdu a paměť. [online]. [cit.2014-03-05]. Dostupné z:
<http://www.holocaust.cz/cz2/resources/bib/reviews/lipstadt>

Dějiny holocaustu. [online]. [cit. 2014-02-10]. Dostupné z:
<http://www.holocaust.cz/cz/history>

FUSSEL, J. T. *A crime without a name*, [online]. [cit. 2014-03-10]. Dostupné z:
<http://www.preventgenocide.org/genocide/crimewithoutaname.htm>

Klaus Barbie: The Butcher of Lyon. [online]. [cit. 2014-03-03]. Dostupné z:
<http://www.holocaustresearchproject.org/nazioccupation/barbie.html>

Krbec. *Před 98 lety začala genocida Arménů v Osmanské říši.* [online]. © 23. 04. 2014 [cit. 2014-03-05]. Dostupné z: <http://www.archeologiezla.cz/2013/04/23/pred-98-lety-zacala-genocida-armenu-v-osmanske-risi/>

KRUŠINA, M. *Den, kdy začala rwandská genocida (6. duben).* [online]. [cit. 2014-03-05]. Dostupné z: <http://www.stream.cz/vice-o-poradu/slavnedny/804916-den-kdy-zacala-rwandska-genocida-6-duben>

Küntzel, M. *Proč Írán popírá holocaust?.* [online]. © 20. 01. 2007 [cit. 2014-03-05]. Dostupné z: <http://revuepolitika.cz/clanky/136/proc-iran-popira-holocaust>

Lingua latina. [online]. [cit. 2014-02-10]. Dostupné z <http://psalvet.sweb.cz>

MICHÁLEK, E. *Ještě k původu slova holokaust*. [online]. [cit. 2014-03-09]. Dostupné z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=7219>

Life of Raphael Lemkin. [online]. [cit. 2014-03-10]. Dostupné z: <http://lemkinhouse.org/about-us/life-of-raphael-lemkin/>

Nejčastější otázky o holocaustu. [online]. [cit. 2014-03-10]. Dostupné z: <http://www.jewishmuseum.cz/cz/czfaq.htm>

Nazi hunting: Simon Wiesenthal. [online]. [cit. 2014-03-03]. Dostupné z: <http://www.ushmm.org/wlc/en/article.php?ModuleId=10007151>

Neonacismus. [online]. © 11. 01. 2010 [cit. 2014-03-06]. Dostupné na <http://www.czechkid.cz/si1310.html>

PÁTRAČ. *Od vzniku státu Izrael po konec vyčerpávací války*. [online]. © 12. 05. 2012 [cit. 2014-02-11]. Dostupné z: <http://palba.cz/viewtopic.php?f=109&t=5234&p=121993&hilit=leteck%C3%BD+most&sid=96069db8864dfcf363bd258355c5805e#p121993>

Pojem pogrom. [online]. [cit. 2014-02-10]. Dostupné na <http://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/slovo/pogrom>

RENCZ, Š. *Kurt Lischka*. [online]. [cit. 2014-03-03]. Dostupné z: <http://www.fdb.cz/lidi-zivotopis-biografie/361425-kurt-lischka.html>

Some signifiant cases: Hermina Braunsteiner. [online]. [cit. 2014-03-03]. Dostupné z: http://www.simon-wiesenthal-archiv.at/02_dokuzentrum/02_faelle/e05_braunsteiner.html

ŠVAMBERK, A. *Vyhlášení státu Izrael a válka za nezávislost-1948*. [online]. [cit. 2014-02-21]. Dostupné z: <http://special.novinky.cz/izrael/5.html>

The holocaust. [online]. [cit. 2014-02-10]. Dostupné z: <http://www.history.com/topics/world-war-ii/the-holocaust>

Útěk Rudolfa Vrby a Alfreda Wetzlera z Osvětimi a jejich zpráva (1944). [online]. [cit. 2014-03-04]. Dostupné z: <http://www.holocaust.cz/cz2/history/events/vrba>

VYKOUKAL, J. *Československá pomoc Izraeli v letech 1947-1951 a její všeobecný politicko-společenský rámec v naší zemi*. [online]. © 13. 11. 2011 [cit. 2014-02-21]. Dostupné z: http://www.valka.cz/clanek_14223.html.

ZAHRADNÍKOVÁ, M. *Historický nástin antisemitismu, s důrazem na české země*. [online]. [cit. 2014-02-10.] Dostupné z: <http://neztratitviru.net/?page=kestazeni>

Židé jsou naše neštěstí...Jméno ulice v Berlíně zůstává. [online]. © 21. 12. 2012 [cit. 2014-02-10]. Dostupné z: http://www.tyden.cz/rubriky/zahranici/evropa/zide-jsou-nase-nestesti-jmeno-ulice-v-berline-zustava_256024.html#.UyBRjD95Pp5

Seznam ostatních zdrojů

Bent [film]. Režie Sean MATHIAS. Velká Británie, 1997.

Člověk bez osudu [film]. Režie Lajos KOLTAI. Maďarsko, Německo, 2005.

Deník Anny Frankové [film]. Režie George STEVENS. USA, 1959.

Ďáblova čísla [film]. Režie Donna DEITCH. USA, 1999.

Ďáblova dílna [film]. Režie Stefan RUZOWITZKY. Rakousko, Německo, 2007.

Chlapec v pruhovaném pyžamu [film]. Režie Mark HERMAN. Velká Británie, USA, 2008.

Kápo [film]. Režie Gillo PONTECORVO. Itálie, Jugoslávie, 1959.

Norimberk [film]. Režie Yves SIMONEAU. Kanada, USA, 2000.

Osvětím [film]. Režie Wanda JAKUBOWSKA. Polsko, 1948.

Pianista [film]. Režie Roman POLANSKI. Velká Británie, Francie, Německo, Polsko, 2002.

Poslední vlak [film]. Režie Dana VÁVROVÁ, Daniel VILSMAIER. Německo, Česko, 2006.

Schindlerův seznam [film]. Režie Steven SPIELBERG. USA, 1993

Sofřina volba [film]. Režie Alan J. PAKULA. Velká Británie, 1982.

Šedá zóna [film]. Režie Tim Blake NELSON. USA, 2001.

Šoa [film]. Režie Claude LANZMANN. Francie, 1985.

Útěk ze Sobiboru [film]. Režie Jack GOLD. Velká Británie, 1987.

Vlak života [film]. Režie Radu MIHAILEANU. Belgie, Francie, 1998.

Život je krásný [film]. Režie Roberto BENIGNI. Itálie, 1997.

BIBLIOGRAFICKÉ ÚDAJE

Jméno autora: Tomáš Nývlt

Obor: Sociální a mediální komunikace

Forma studia: prezenční

Název práce: Význam tištěného a audiovizuálního materiálu reflektujícího období holocaustu pro budoucnost

Rok: 2014

Počet stran textu bez příloh: 89

Celkový počet stran příloh: 0

Počet titulů českých použitých zdrojů: 32

Počet titulů zahraničních použitých zdrojů: 0

Počet internetových zdrojů: 28

Počet ostatních zdrojů: 18

Vedoucí práce: PhDr. Hugo Schreiber

